

Міністерство освіти і науки України
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ
ФІЛОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

Н. В. Грона
Т. Л. Хомич

ПРАКТИКУМ
З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СТАРШІЙ
ШКОЛІ

Навчальний посібник
для магістрантів спеціальності
014 Середня освіта
Предметна спеціальність – 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)
Додаткова предметна спеціальність – 014.02 Середня освіта
(Мова та зарубіжна література (англійська мова))

Чернігів
2023

УДК 37.091.33:811.161.2

Г 87

Рекомендовано Вченою радою
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка (протокол № 2 від 04 жовтня 2023 року)

Рецензенти:

Рудюк Т. В. – доктор педагогічних наук, професор кафедри української мови, методики її викладання та перекладу Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Пономаренко Н. П. – доктор філософії, викладач-методист, викладач ВСП «Машинобудівного фахового коледжу СумДУ».

Грона Н. В., Хомич Т. Л.

Г87 Практикум з методики навчання української мови у старшій школі: навч. посібн. для магістрантів спеціальності 014 Середня освіта Предметна спеціальність – 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) Додаткова предметна спеціальність – 014.02 Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська мова)). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 127 с.

У посібнику представлений практичний зміст курсу методики навчання української мови у старшій школі для магістрантів спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література. Англійська мова) з урахуванням сучасних вимог.

Кожне заняття містить запитання для обговорення в аудиторії, завдання і вправи професійного спрямування, список літератури.

Видання призначено здобувачам вищої освіти, учителям, викладачам.

УДК 37.091.33:811.161.2

ЗМІСТ

Передмова	5
МОДУЛЬ 1. СПЕЦИФІКА МОВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ.....	6
<i>Практичне заняття. Основні підходи до формування мовної особистості випускника</i>	<i>6</i>
<i>Практичне заняття. Формування комунікативних умінь старшокласників на засадах компетентнісного підходу</i>	<i>10</i>
<i>Практичне заняття. Сучасні підходи до мовленнєвого розвитку старшокласників на уроках української мови</i>	<i>20</i>
<i>Лабораторне заняття. Особливості проведення уроків із розвитку комунікативних умінь учнів 11 класу (написання есе)</i>	<i>24</i>
<i>Практичне заняття. Уроки розвитку мовлення для профільної ланки</i>	<i>38</i>
<i>Практичне заняття. Формування мовленнєво-комунікативних умінь старшокласників.....</i>	<i>51</i>
МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ.....	55
МОДУЛЬ 2. ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ	65
<i>Практичне заняття. Особливості засвоєння стилістичних понять на уроках української мови в старшій школі (академічний рівень)</i>	<i>65</i>
<i>Лабораторне заняття. Уроки стилістики в 10-11 класах....</i>	<i>70</i>
<i>Практичне заняття. Зміст вправ та завдань із практичної риторики.....</i>	<i>77</i>

<i>Практичне заняття. Система роботи з мовленнєвими жанрами Система роботи з мовленнєвими жанрами</i>	<i>83</i>
<i>Практичне заняття. Компетентнісний складник підготовки учнів 10-11 класів з української мови.....</i>	<i>87</i>
МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ.....	95
ДОДАТКИ	
ДОДАТОК А Ключі до тестів МК.....	102
ДОДАТОК Б Силабус курсу «Методика навчання української мови у старшій школі»	103

*Кожний, хто вважає себе свідомим членом свого народу,
мусить пильно навчатися своєї соборної літературної мови.*

І. Огієнко

Передмова

Дисципліна «Методика навчання української мови в старшій школі» – важливий складник формування педагогічної майстерності майбутнього філолога. Опрацювання курсу допоможе студентам оволодіти основними знаннями і вміннями, необхідними для роботи за фахом.

Пропоноване навчальне видання містить чітко структуровані практичні, лабораторні заняття, завдання для самостійної роботи, силабус дисципліни.

Підготовка до практичного/ лабораторного заняття містить два етапи. На першому здобувачі освіти знайомляться із системою запитань та вивчають основний теоретичний матеріал. Другий етап – виконання практичних завдань, основне призначення яких сформувані фахові компетентності для розвитку професійної майстерності, удосконалення вмінь реалізувати успішну педагогічну взаємодію під час освітнього процесу в закладах середньої освіти. Практичні завдання побудовано на засадах творчого підходу, з урахуванням можливостей залучення здобутих теоретичних знань, особливостей сучасної освітньої парадигми.

Посібник може бути корисним для здобувачів вищої освіти, учителів, викладачів.

Теоретичний матеріал та комплексні вправи й завдання укладені за матеріалами інтернетних джерел із використанням безкоштовних українських онлайн-бібліотек, зокрема, «Відкрита книга», «Українські підручники», «Підручники онлайн», «Портал Національної бібліотеки України імені В. Вернадського»; освітні платформи «На Урок», «Всеосвіта».

ЗМІСТ

МОДУЛЬ 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ВИПУСКНИКА

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні

здатність

- до командної роботи (соціальна компетентність);
- виявляти повагу до української національної культури, виражати етнічну культурну ідентичність, приймати багатоманіття й мультикультурність у суспільстві (культурна компетентність);
- до прийняття рішень, планування діяльності та управління процесом, мотивування людей до досягнення спільної мети (лідерська компетентність);
- генерувати нові ідеї, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність) з обраного фаху;
- застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- до аналізу й синтезу, критичного осмислення інформації, узагальнення;
- до використання цифрових технологій;
- здатність працювати у міжнародному контексті

Фахові

здатність

- здобуття учнями освіти державною мовою;
- формувати та розвивати в учнів ключові, міжпредметні й предметні компетентності та уміння, спільні для всіх компетентностей;
- добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання української мови, зокрема в контексті інтегрованого навчання;
- розвивати в учнів критичне мислення засобами української мови;
- орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею;

- конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу;
- застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі;
- застосовувати різноманітні підходи до розв'язання проблем у педагогічній діяльності вчителя української мови і літератури;
- до критичного осмислення і використання історичних надбань і новітніх досягнень лінгвістичної, методичної наук, а також знань міждисциплінарного характеру;
- застосовувати та розробляти нові підходи до вирішення завдань дослідницького та інноваційного характеру в сфері освіти й педагогіки;
- дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність в учнів.

Теоретичний блок

1. Який зміст і структуру має Програма з української мови (10-11 класи – рівень стандарту)?
2. Який зміст і структуру має Програма з української мови (10-11 класи -профільний рівень)?
3. У чому полягає мета й навчальні завдання вивчення української мови в 10- 11класах?
4. Назвіть пріоритетну ідею курсу української мови в старшій школі?
5. За яким принципом розподілено навчальний матеріал з української мови в старшій школі (рівень стандарту, профільний рівень)?
6. У чому полягає сутність компетентнісного підходу до вивчення української мови в 10-11 класах.
7. Розкрийте зміст ключових компетентностей з української мови (спілкування державною мовою, спілкування іноземними мовами, математична компетентність, компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися впродовж життя, соціальні та громадянські компетентності, підприємливість, загальнокультурна грамотність, екологічна грамотність і здорове життя).
8. На які змістові лінії диференційовано зміст Програми? Схарактеризуйте специфіку мовленнєвої змістової лінії.
9. Схарактеризуйте специфіку мовної змістової лінії.

10. Схарактеризуйте специфіку соціокультурної змістової лінії.
11. Схарактеризуйте специфіку діяльнісної змістової лінії.
12. Схарактеризуйте наскрізні лінії, що їх долучено до змістових ліній програми з української мови для 10-11 класів.
13. Чи реалізують Програми принцип наступності, лінійності розташування матеріалу? Назвіть теми, які вивчають у кількох класах. Проаналізуйте взаємозв'язки.

Практичний блок

1. Дослідіть реалізацію змістових ліній програми з української мови (рівень стандарту) у підручнику з української мови для 10 класу (Автори Н. Голуб, О. Горошкіна) – с.91-94 (Тема «Односкладні речення») на прикладі вправ і завдань.

2. Розв'яжіть методичні задачі.

- Учні виконували вправу:

У наведених прислів'ях і приказках знайти займенники, назвати розряди. *Прислів'я нам допомагають, хоч інколи гіркі бувають. Не той багато прожив, кому багато років, а той, хто багато зробив. Через вікно весь світ не побачиш. Добре, коли сам віриш у себе; ще краще, коли люди вірять у тебе* (Нар. тв.).

Виконайте вправу. Які завдання, крім запропонованих, доречно реалізувати на цьому мовному матеріалі з учнями 10 класу.

- Якої помилки, на Ваш погляд, припустився педагог? Які компетентності набули в учителя-словесника низького рівня сформованості? Дайте поради-рекомендації щодо планування його подальшої діяльності: *«я писала величезні списки про те, що маю зробити на уроці. Мені здавалося, що маленьких завдань треба назбирати якомога більше. Про всяк випадок: раптом діти швидко все зроблять, а до дзвоника ще п'ять хвилин, і – о жсах! – мені нічого буде їм запропонувати. Проте жодного разу не було, щоб ми закінчили до дзвоника. Діти не встигали зробити навіть третину моїх завдань. Які плани? Які дзвоники? Які списки? Який початок уроку і який може бути кінець? Ось цим вашим списком – та по голові дитині. Так?.. Одне речення можна писати п'ять – шість уроків. Але ж справа не в цьому, а в тому, як розвивається сюжет, яким буде плін життя»* (З роздумів учителів. Завуч. 2000. № 3 (45). С. 11).

3. Прокоментуйте вислів. Який підхід до навчання виражено в ньому?

Для успіху в житті вміння спілкуватися з людьми набагато важливіше за наявність таланту (Джон Леббок – британський енциклопедист, політик).

4. Створіть навчальні комунікативні ситуації за зразком для учнів 10-11 класів. Які підходи до вивчення української мови вони реалізують?

- *Кореспондент газети «Охорона природи» запитав в учнів однієї з шкіл: «Чи можете ви себе назвати захисниками природи?» Що б ти відповів, якби він звернувся до тебе?*

- *Працю людини завжди потрібно цінувати та поважати, адже це її вибір, який приносить суспільству користь. Кожна робота має оцінюватися. Вислови думку «За яку працю треба більше поважати людину?»*

Література

1. Голуб Н. Компетентісно орієнтоване навчання української мови учнів ліцею: проблеми і перспективи. Концептуальні засади компетентісного навчання української мови: збірник матеріалів круглого столу, присвяченого пам'яті члена-кореспондента НАПН України, доктора педагогічних наук, професора Біляєва Олександра Михайловича (15 березня 2019 р., м. Київ), Київ: Пед. думка, 2019. 124 с.

2. Кучеренко І. А., Пентиліук М. І. Теорія і технологія сучасного уроку української мови: навч.-метод. посіб. ; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон. : Айлант, 2022. 352 с.

3. Попова Л. О. Методика компетентісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту : метод. посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 138 с

4. Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 10-11-й клас. Рівень стандарту (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407)). *Дивослово*. 2018. №7-8. С. 2-15.
URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні

здатність

- діяти соціально відповідально і свідомо, виявляти громадянську свідомість і активність (громадянська компетентність);
- здатність до командної роботи, спілкування з представниками різних соціальних груп різного рівня (соціальна компетентність);
- здатність виявляти повагу до української національної культури (культурна компетентність);
- здатність генерувати нові ідеї, виявляти і розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність) з обраного фаху;
- здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність до аналізу й синтезу, критичного осмислення інформації; здатність узагальнювати;
- здатність до міжособистісної взаємодії з дотриманням етичних принципів.

Фахові

здатність

- забезпечувати здобуття учнями освіти державною мовою;
- формувати та розвивати в учнів ключові, міжпредметні й предметні компетентності та уміння, спільні для всіх компетентностей;
- добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання української мови;
- розвивати в учнів критичне мислення засобами української мови;
- орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею;
- конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу.
- застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі; планувати; організовувати, здійснювати і презентувати теоретико-прикладне дослідження з методики навчання української мови;

- застосовувати різноманітні підходи до розв'язання проблем у педагогічній діяльності вчителя української мови і літератури;
- до критичного осмислення й використання історичних надбань і новітніх досягнень лінгвістичної, методичної наук, а також знань міждисциплінарного характеру;
- застосовувати та розробляти нові підходи до вирішення завдань дослідницького та інноваційного характеру в сфері освіти й педагогіки;
- дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність в учнів.

Теоретичний блок

1. Доведіть, що важливою у ключі формування комунікативних умінь вважаємо роботу над виробленням умінь і навичок текстотворення, текстодоповнення, текстовідновлення й текстодослідження.

2. Чому специфікою творчих вправ є те, що вони не передбачають наявності готового дидактичного матеріалу, а його створення власними зусиллями здобувачів освіти?

3. Перечитайте дослідження лінгводидакта Оксани Дженджеро, На яких проблемах акцентує увагу дослідниця? У чому вбачає проблеми щодо формування комунікативних умінь старшокласників?

Випускник школи повинен не тільки опанувати основні розділи мовознавства, а й активно використовувати мову як засіб спілкування і самовираження, вільно висловлювати власні думки, в усній та писемній формі здійснювати мовленнєву діяльність.

Аналіз відповідей учителів-практиків на запитання анкети щодо розуміння поняття «мовленнєво-комунікативні вміння» свідчить, що лише 29,5% опитаних правильно й повно розуміють його значення; досить поверхове уявлення про це мають 43,6% учителів, визначаючи їх як «вміння учнів спілкуватися»; не орієнтуються в сутності поняття «мовленнєво-комунікативні вміння» 26,9% респондентів, отожднюючи їх зі здатністю взаємодіяти з оточуючими, творчими здібностями, соціальною активністю. Досить часто, не розуміючи сутності поняття «мовленнєво-комунікативні вміння», учителі відносять до них частково-мовленнєві вміння і застосовують види роботи, неадекватні завданню розвитку комунікативних умінь. Так, на запитання анкети «Чи відводите Ви час (і скільки) для розвитку

комуникативних умінь старшокласників?» ствердну відповідь дали 100% опитаних. Однак, аналіз відповідей на поставлене питання щодо методики розвитку комуникативних умінь старшокласників виявив, що дійсно проводять таку роботу лише 34,6% учителів («рольові ігри», «ситуативні вправи», «організація і проведення дискусій, диспутів», «складання і придумування діалогів»); більшість же респондентів (65,4%) використовує традиційні види роботи, спрямовані на розвиток мовлення взагалі, але не комуникативного, або застосовує засоби, які не відповідають завданню розвивати комуникативні вміння («складання конспектів, анотацій», «зорові й слухові диктанти», «складання схем, таблиць», «розгадування ребусів, шарад» тощо). На аспектих уроках 64,1% опитаних учителів-практиків на розвиток комуникативних умінь відводить не більше 15 хвилин. Щодо спеціальних уроків розвитку зв'язного мовлення, то лише 14,1% респондентів присвячують цьому весь урок. Таким чином, учителі-словесники не враховують основне завдання навчання української мови в старших класах – розвиток мовлення учнів, якому підпорядкований увесь навчальний курс (уроки розвитку зв'язного мовлення і уроки повторення, поглиблення і систематизації вивченого мовного матеріалу)

Спостереження за освітнім процесом і в позаурочний час, бесіди з учителями й учнями виявили недостатній, а іноді й низький рівень комуникативної культури старшокласників. Бесіди зі старшокласниками показали, що, як правило, учні враховували при відповіді лише психологічні чинники, а мовленнєвий бік процесу спілкування залишився поза увагою. Крім того, значна частина опитаних необ'єктивно оцінює власний рівень розвитку умінь, необхідних для спілкування, оскільки серед них виявилось багато таких, що мають низький рівень навчальних досягнень з багатьох предметів, початковий або середній рівень розвитку мовлення, але водночас завищену самооцінку. Незважаючи на цей факт, усі 100% опитаних старшокласників усвідомлюють важливість комуникативної компетенції. Відповіді на питання анкети «Де і в яких життєвих ситуаціях у майбутньому Вам знадобляться вміння спілкуватися?» підтвердили висновки психологів щодо професійної орієнтації цього віку. Майже кожен другий старшокласник (48%) зазначив: «подальше навчання», «професійна діяльність». 33,6% респондентів переконані, що мовленнєво-комуникативні вміння життєво необхідні і знадобляться в будь-якій ситуації. Наступним кроком було з'ясування стану сформованості основних мовленнєво-комуникативних

умінь у старшокласників: користуватися різними видами читання; усно й письмово відтворювати почуте (прочитане) висловлювання; усно й письмово створювати висловлювання відповідно до заданої комунікативної ситуації; створювати і підтримувати діалог у різних комунікативних ситуаціях; ставити проблемні питання; вступати в дискусію, аргументувати і відстоювати власну думку; аналізувати й редагувати власне й чуже висловлювання висловлювання.

Зауважимо, чужі висловлювання учні аналізують і редагують краще, ніж власні. На думку вчителів, в учнів недостатньо сформовані основні мовленнєво-комунікативні уміння. Тому наступним кроком нашого дослідження було з'ясувати, які недоліки помічають учителі в мовленні своїх учнів і з якими труднощами комунікативного характеру стикаються самі старшокласники.

Характерними недоліками мовлення учнів старших класів було названо бідний словниковий запас, уживання русизмів, діалектизмів, просторіч, слів-паразитів; одноманітність синтаксичних конструкцій, відсутність образності; невміння логічно й грамотно висловлювати власні думки і будувати зв'язні висловлювання відповідно до заданої комунікативної ситуації; несформованість риторичних умінь. Відповіді учнів на питання щодо труднощів комунікативного характеру виявили цілий ряд як мовленнєвих, так і психологічних чинників.

Так, найпоширенішими мовленнєвими труднощами виявилися «неправильне українське наголошування слів», «відсутність логічності, коли намагаюся лаконічно висловити думку», «невміння чітко висловлювати думку», «часті паузи, коли намагаюся підібрати до речне українське слово», «невміння виступати на публіці з раніше не підготовленою промовою» тощо. Ці відповіді підтвердили думку вчителів про недостатність словникового запасу учнів, особливо власне українських слів, порушення орфоепічних і синтаксичних норм, слабкі знання мовного курсу. Більшість опитаних старшокласників на першому місці серед основних мовленнєвих недоліків указала вживання русизмів. Неоднозначна картина і в розподілі труднощів за ситуаціями спілкування. Так, на існування мовленнєвих і психологічних труднощів на уроках в школі вказали відповідно 87,3% і 78,8% респондентів, під час спілкування з однолітками – 2,7% і 10,4%, у повсякденному житті в спілкуванні з незнайомими людьми – 7,7% і 44,1% опитаних. Серед психологічних труднощів були названі такі, як «невпевненість у собі», «не вмю першим почати розмову», «страх

перед великою аудиторією», 7 «мовчу, коли невпевнений у правильності своїх думок», «боюся справити погане враження» тощо.

Наступним питанням анкети для вчителів було «Які, на Вашу думку, фактори впливають на розвиток комунікативних умінь старшокласників на уроках української мови?». На основі аналізу відповідей ми з'ясували, що позитивно впливають на цей процес такі фактори: міцні знання, читання україномовної художньої літератури, заняття факультативів, робота зі словниками і довідниками, позитивна мотивація, активна співпраця вчителя і учнів, можливість навчати іншого, зв'язок з іншими навчальними предметами тощо. Серед негативних факторів було названо телебачення, комп'ютер, вплив місцевого діалекту, незнання учнями матеріалу уроку, брак часу на уроках вивчення граматичної теми для розвитку комунікативних умінь, одноманітність форм і методів роботи, відсутність належного методичного забезпечення.

Щоб з'ясувати, які форми роботи приваблюють старшокласників, нами було запропоновано дати відповідь на питання «У якій навчальній ситуації Ви почуваетесь більш комфортно?» і «Які форми роботи на уроках української мови Вам найбільш цікаві?». Аналіз відповідей показав, що лише 12,2% старшокласників комфортно себе почували у ситуації діалогу з учителем на тему уроку. Абсолютна більшість учнів позначила варіант «У ситуації обговорення навчального матеріалу в парі з однокласником» або «У процесі спільного обговорення матеріалу всім класом (диспути, семінари, дискусії)» – відповідно 34,5% і 32,1% опитаних. Обидва варіанти приваблюють кожного п'ятого старшокласника (21,2%). Щодо форм роботи на уроці мови, найбільший інтерес у старшокласників викликає парна і кооперативна робота: кількість учнів, які позначили варіант 8 «Цікаво» або «Дуже цікаво», становить відповідно 84,6% і 78,2%. Майже половина опитаних (48,5%) вважає «іноді цікавою» індивідуальну (самотійну) роботу.

Практичний блок

1. Перечитайте рекомендації Олени Горошкіної щодо компетентнісно зорієнтованих завдань для формування комунікативних умінь старшокласників. Дібрати зразки вправ і завдань (5 штук) для формування комунікативних умінь старшокласників на засадах

компетентнісного зорієнтованого підходу (відповідно до обраної теми уроку).

Одним із засобів формування комунікативних умінь учнів вважаємо компетентнісно зорієнтовані завдання, які вчені визначають як невід'ємний атрибут компетентнісного навчання,

Компетентнісно зорієнтовані завдання повинні стимулювати навчально-пізнавальну й мовленнєву активність учнів завдяки зверненню до власного досвіду, пережитих емоцій і вражень тощо. Наприклад, як стимул можна запропонувати учням такі завдання: *1. Як часто вам доводиться відмовляти або заперечувати? Які етикетні формули ви для цього використовуєте? Чи завжди достатньо сказати «ні»? 2. Щодня ми сприймаємо різну інформацію. Як перевірити її достовірність? Чи ознайомлені ви з прийомами перевірки інформації? Завжди їх використовуєте? 3. До яких порад ви дослухаєтесь, а які – ігноруєте? Кого вважаєте найкращим радником? Кому довіряєте? Чому? 4. Чи погоджуєтесь із думкою, що місце розділового знака в реченні може змінити його зміст? Проілюструйте свою думку прикладами. 5. Ви читаєте інструкцію з використання, наприклад, побутового приладу перед його застосуванням? До яких наслідків може призвести ігнорування основних правил.*

Під час розроблення компетентнісно зорієнтованих завдань окрему увагу потрібно приділити формулюванню завдання. Суголосні з науковцями й учителями-словесниками в тому, що це мають бути лаконічно й доступно сформульовані завдання, зорієнтовані на формування вмій старшокласників аналізувати й порівнювати, досліджувати й узагальнювати, вивчати й систематизувати, пояснювати й створювати, робити припущення й спростовувати хибні твердження, дискутувати й обґрунтовувати, міркувати й робити висновки.

На наш погляд, варто пропонувати учням не лише дотекстові, а й післятекстові завдання: мета перших – підготовка учнів до сприймання інформації, актуалізація їхнього досвіду, акцентування уваги на конкретній темі, мета других – спонукати до створення власного тексту, що є або продовженням висловленої в тексті думки, або результатом її переосмислення, або дискусією з автором. Наприклад, до уривка з книги К. Баркера «Викрадач вічності» можна запропонувати таке **дотекстове завдання**: Прочитайте текст. Чому, на ваш погляд, потрібно цінувати кожну хвилину життя? З якими емоціями, станом душі у вас асоціюється кожна пора року? Запишіть у вигляді асоціативного ряду

або графічно, а післятекстове – Створіть колаж з теми «Мить щастя». Будьте готові до того, щоб пояснити свій вибір ілюстрацій. Окрему увагу доцільно приділити джерелу інформації, що становить основу компетентнісно орієнтованого завдання й спираючись на яке, доцільно формулювати завдання.

Більшість компетентнісно зорієнтованих завдань побудовано на основі текстів, у яких порушено певну особистісно чи соціально значущу проблему, описано суперечливу ситуацію, окреслено шляхи для саморозвитку й самовдосконалення, розкрито секрети успішності тощо, а також різноманітні засоби унаочнення, які виконують не лише ілюстративну, а й освітню, стимулювальну, інтегрувальну та інші функції.. Наприклад:

I. Яку людину – щасливу чи нещасну – легше описати? Яке відчуття перемоги сильніше – від виконання простого чи складного завдання? Прочитайте поради Лариси Денисенко. Щастя та щоденну гармонійність текстуально набагато важче передати за гнів, лютть, біль, відчай та розчарування. Бо перше частіше за все шепоче, воно мовчазне і похливе, решта – виє, волає, реве, якщо не надає перевагу німоті. Справа в тому, що ми самі шепочемо до щастя, боїмося, що воно відсахнеться. А відчай, важкі переживання чули найголосніші, найрозпачливіші звуки. Ми самі натренували ці емоції бути помітнішими та гучнішими. Тому треба пробувати писати про щастя, про буденність, тиху та безтурботну, треба ставити для себе складні завдання, наближатися до них – реченням, абзацом, темою (З книги «Пиши сильно»).

II. Виконайте одне із завдань за власним вибором: • опишіть ситуації, під час яких ви почувалися щасливими; • назвіть «складники щастя» й поясніть свій вибір; • розкажіть, хто або що може зробити вас щасливим; • поясніть, чи можна зробити щасливим когось; • наведіть якомога більше слів, якими можна описати щастя, гнів або інші емоції. Цінність подібних завдань вбачаємо також у можливостях їх впливу на розвиток емоційного інтелекту учнів.

Сьогодні надзвичайно важливо навчити їх розуміти емоції інших людей та власні, керувати ними. Для цього пропонуємо низку завдань, побудованих здебільшого на текстовому матеріалі, що сприяє «зануренню» в проблему. Наприклад: *Ознайомтеся з текстом. Визначте його головну думку й ключові слова. У кожному новому дні, хоч би яким він був, морозяним чи дощовим, маємо знайти щось гарне. Це цілком*

можливо. Адже в усьому, навіть, здавалося б, найсумнішому, найпохмурішому, є щось світле й добре, і його не потрібно зважувати, вимірювати, аналізувати. Щастя не має розміру, об'єму, терміну придатності. Та одне знаю достеменно: щастя є. У нас, навколо нас. Просто ми не завжди його помічаємо – ось у чім причина внутрішнього занепаду (Е. Сафарлі). Дотекстове завдання спрямовує учнів на уважне сприймання тексту. Після виконання його доцільно виконати післятекстові завдання, які передбачають висловлення власної думки з порушеної проблеми, складання афоризмів зі словом «щастя».

Системне використання текстового матеріалу на уроках української мови сприяє ознайомленню учнів із особливостями зв'язку висловлення й готує їх до глибокого розуміння класичних і створення власних текстів. Критеріями добору текстів вважаємо високий рівень їхнього інформативності, актуальність, доступність, що забезпечує можливість адекватного сприймання змісту твору синхронно з його читанням, розвивальний та виховний потенціал, наповнення дидактично значущими мовними одиницями відповідно до теми уроку, урахування психологічних особливостей учнів, досконалість відбору мовних одиниць у створенні тексту певного стилю й жанру мовлення, здатність тексту бути об'єктом пошукової діяльності учнів, спроможність тексту спонукати учнів до словесного самовдосконалення, лінгвокреативності, а також наявність у ньому проблеми, шляхи розв'язання якої учні повинні запропонувати самостійно.

Останній тип мовно-комунікативних умінь – **післякомунікаційні**. На уроці вони мають місце на етапах систематизації, узагальнення, підбиття підсумків. Доречними будуть такі завдання:

Завдання 1. Участь у дискусії.

Пропоную вашій увазі теми для обговорення: «Рідне місто», «Чи потрібні країні фахівці?», «Яку професію слід обирати?» тощо. Кожному учневі надається 5 хвилини для виступу.

Завдання 2.:

1. Напишіть вітальну листівку із нагоди ювілею класного керівника. 2. Ваш друг отримав низьку оцінку за контрольну роботу. Спробуйте втішити його, використовуючи відповідну лексику.

Завдання мовно-мовленнєвого характеру передбачають роботу над виражальними засобами мови та сприяють розвитку мовлення, комунікативні дії спрямовані на застосування вивчених засобів мови в

конкретних ситуаціях спілкування для розв'язання комунікативних завдань. Види роботи для виконання тісно між собою пов'язані.

Спочатку учням пропонуємо теми з різноманітних життєвих ситуаціях, виділяємо 5-15 хвилин для того, щоб вони в парах змоделювали розмову – діалог, а лише потім представили його перед загалом.

❖ Ви сідаєте у вагон, ваша подорож триватиме довго. Ваші супутники вже в купе. Опишіть знайомство.

❖ Ви прийшли працевлаштовуватися. Розкажіть про себе, запитайте про умови праці.

❖ Ви прийшли подавати документи на вступ до ЗВО. Поцікавтесь обраним факультетом і спеціальністю.

❖ Телефонна розмова: вам потрібно з'ясувати інформацію про потрібну послугу в хімчистці, у магазині, в аеропорту (вокзалі).

Ситуації для спонтанної бесіди сприятимуть виробленню комунікативних умінь та навичок. Серед запропонованих нами були такі завдання:

❖ Ви випадково штовхнули пасажира в автобусі. Змоделюйте форму вибачення перед однолітком, бабусею, жінкою з дитиною на руках.

❖ Ви запізнилися на серйозну зустріч, де на вас чекали. Вибачтеся перед офіційною особою, знайомим дорослим, товаришем.

❖ Умовте однокласника дати вам на деякий час конспект (будьте готові до відмови). Партнер діалогу повинен знайти вагомі аргументи і ввічливу форму відмови.

Однією з форм роботи на уроках є аналіз ситуації, реального випадку, життєвого конфлікту. Для розбору певної ситуації необхідно звертати увагу на основні моменти.

❖ Якими є факти: Що відбулося? Де і коли? Хто учасники ситуації? Що ми про них знаємо? Які факти є важливими? Які другорядними? Що в описі є фактами, а що думками, оцінками тощо?

❖ У чому проблема ситуації: У чому полягає конфлікт? Яке питання нам треба розв'язати, аналізуючи ситуацію? У чому інтереси кожної зі сторін? Чому вони суперечливі?

❖ Якими можуть бути аргументи: Які аргументи можуть бути наведені на захист позиції кожної зі сторін? На які документи, інформацію ми можемо спиратися, захищаючи ту чи іншу позицію?

❖ У чому полягає рішення: Яким буде розв'язання ситуації? Чому саме таким? На що ми спираємось, обираючи таке рішення?

Якими можуть бути наслідки такого рішення? Чи існують інші шляхи розв'язання?

Успішність формування комунікативної компетентності зумовлюється тематикою текстів і ситуацій, що, у свою чергу, передбачає інтегрування лінгвістичних, когнітивно-інтерпретаційних та соціокультурних знань і вмінь у різних ситуаціях спілкування.

1. Розробіть конспект уроку на тему (за вибором студента) + презентація за підручником 11 класу, автори Н. Голуб, О. Горошкіна, В. Новосьолова

§ 55. Інформаційні жанри. Представлення. Пояснення

§ 56. Інструкція. Повідомлення

§ 57. Діалогічні жанри. Бесіда. Телефонна розмова

§ 58. Листування

§ 59. Оцінювальні жанри. Похвала. Осуд

§ 60. Рецензія

§ 61. Характеристика

§ 62. Етикетні жанри. Привітання

§ 63. Вибачення

за підручником 10 класу, автори Н. Голуб, О. Горошкіна, В. Новосьолова

§ 61. Суперечка як вид комунікації

§ 62. Види суперечки

§ 63. Правила ведення суперечки

§ 64. Аргументи

§ 65. Полемічні прийоми

§ 66. Мистецтво відповідати на запитання

§ 67. Дискусія на визначену тему

Література

1. Бондаренко Н.В. *Формування культурної компетентності як ключової на уроках української мови*. Молодь і ринок, 2019. (8), 94-99.

2. Горошкіна О.М., Бондаренко Н.В., Попова Л.О. *Методика компетентісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту* : методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 208 с.

3. Кучеренко І. А., Пентилюк М. І. *Теорія і технологія сучасного уроку української мови* : навч.-метод. посіб. ; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон. : Айлант, 2022. 352 с.

4. Попова Л.О. Засоби навчання української мови в компетентнісній парадигмі сучасної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Педагогічні науки, 2020 (2, Ч. 2), 54-61.

5. Попова Л.О. Класифікація засобів компетентнісно орієнтованого навчання української мови. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Педагогічні науки, 2019. (3), 164- 173.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні

здатність

- до командної роботи (соціальна компетентність);
- виявляти повагу до української національної культури, виражати етнічну культурну ідентичність, приймати багатоманіття й мультикультурність у суспільстві (культурна компетентність);
- до прийняття рішень, планування діяльності та управління процесом, мотивування людей до досягнення спільної мети (лідерська компетентність);
- генерувати нові ідеї, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність) з обраного фаху;
- застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- до аналізу й синтезу, критичного осмислення інформації, узагальнення;
- до використання цифрових технологій;
- здатність працювати у міжнародному контексті

Фахові

здатність

- здобуття учнями освіти державною мовою;
- формувати та розвивати в учнів ключові, міжпредметні й предметні компетентності та уміння, спільні для всіх компетентностей;
- добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання української мови, зокрема в контексті інтегрованого навчання;

- розвивати в учнів критичне мислення засобами української мови;
- орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею;
- конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу;
- застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі;
- застосовувати різноманітні підходи до розв'язання проблем у педагогічній діяльності вчителя української мови і літератури;
- до критичного осмислення і використання історичних надбань і новітніх досягнень лінгвістичної, методичної наук, а також знань міждисциплінарного характеру;
- застосовувати та розробляти нові підходи до вирішення завдань дослідницького та інноваційного характеру в сфері освіти й педагогіки;
- дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність в учнів.

Теоретичний блок

1. На чому ґрунтується мовно-мовленнєва компетентність учнів старшої школи?
2. Які шляхи формування компетентностей на уроках української мови?
3. Схарактеризуйте компоненти комунікативної культури старшокласників.
4. Яке спрямування особистісно зорієнтованого підходу до навчання?
5. Що уможливорює комунікативно-діяльнісний підхід?
6. З якою метою застосовують на уроках компетентісно зорієнтовані завдання? Наведіть приклади таких завдань.
7. З'ясуйте, які особливості підліткового віку треба враховувати під час навчання української мови?

Практичний блок

1. Наведіть приклади вправ із підручників з української мови для 10-11 класів (підручник за вибором) із одного тематичного розділу (за 2 схемою). Яких більше? Узагальніть думки у висновках.

КРИТЕРІЙ	ВИД ВПРАВ
☐ за дидактичною метою	⇒ підготовчі, тренувальні, завершальні (В. Оніщук);
☐ за особливостями сприйняття й виконання вправ	⇒ слухо-мовленнєві, зорово-мовленнєві, слухово-моторні, зорово-моторні (В. Мельничайко);
☐ відповідно до операцій, які забезпечують текстотворення	⇒ лексико-семантичні, логіко-структурні, аналітичні, продуктивні (Н. Голуб);
☐ за критеріями когнітивності і креативності	⇒ аналітичні, комунікативні, асоціативні, дослідницькі (М. Пентиліук, О. Горошкіна, О. Нікітіна);
☐ за ступенем продуктивності й самостійності мовленнєвої діяльності	⇒ аналітичні, репродуктивні, конструктивні, продуктивно-творчі (О. Кулик);
☐ за співвіднесеністю дій за готовим і створюваним текстом	⇒ аналітичні на основі готового тексту, аналітико-мовленнєві на перетворення мовного матеріалу, на створення власного тексту (Т. Ладизженська);
☐ за фазами породження мовлення	⇒ докомунікативні, комунікативні, посткомунікативні (Т. Симоненко);
☐ за компетентісно орієнтованим спрямуванням	⇒ аналітико-кваліфікувальні; репродуктивно-конструктивні; творчі (О. Божко).

Рис. 1. Критерії та види вправ з української мови

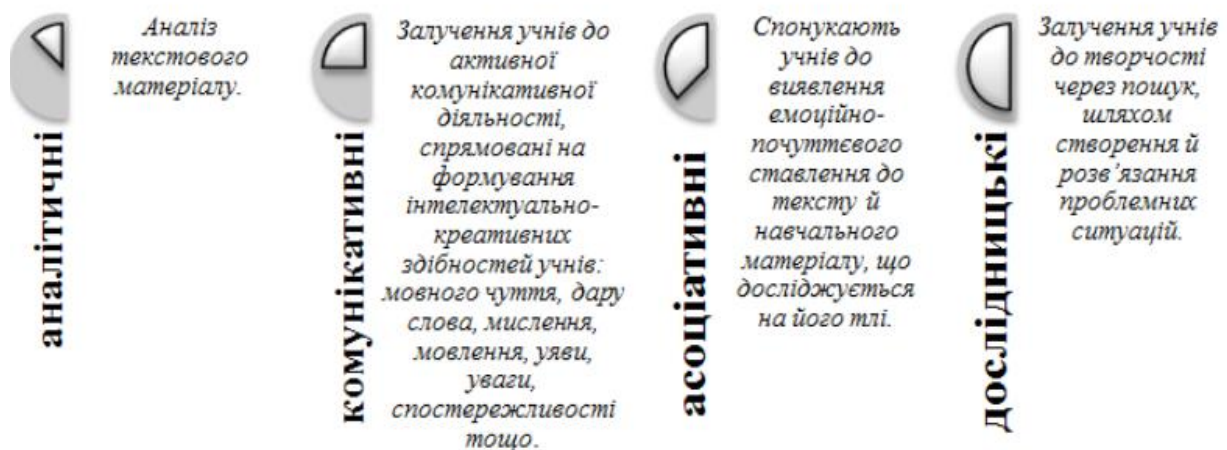

Рис. 2. Когнітивно-розвивальні вправи (М. Пентиліук, О. Горошкіна, О. Нікітіна)

1. Доведіть на конкретних прикладах, що дидактичний матеріал підручника з української мови (10-11 клас) є особистісно зорієнтованим, орієнтуючись на таблицю на рис.3.

2. Доберіть завдання професійно спрямованого підходу, який ураховує експліцитну (явну) та імпліцитну (приховану) професіоналізацію, що забезпечує формуванням стійкої мотивації до вибору професії (ситуативні завдання, збагаченням словника учнів термінологічною лексикою та ін.).

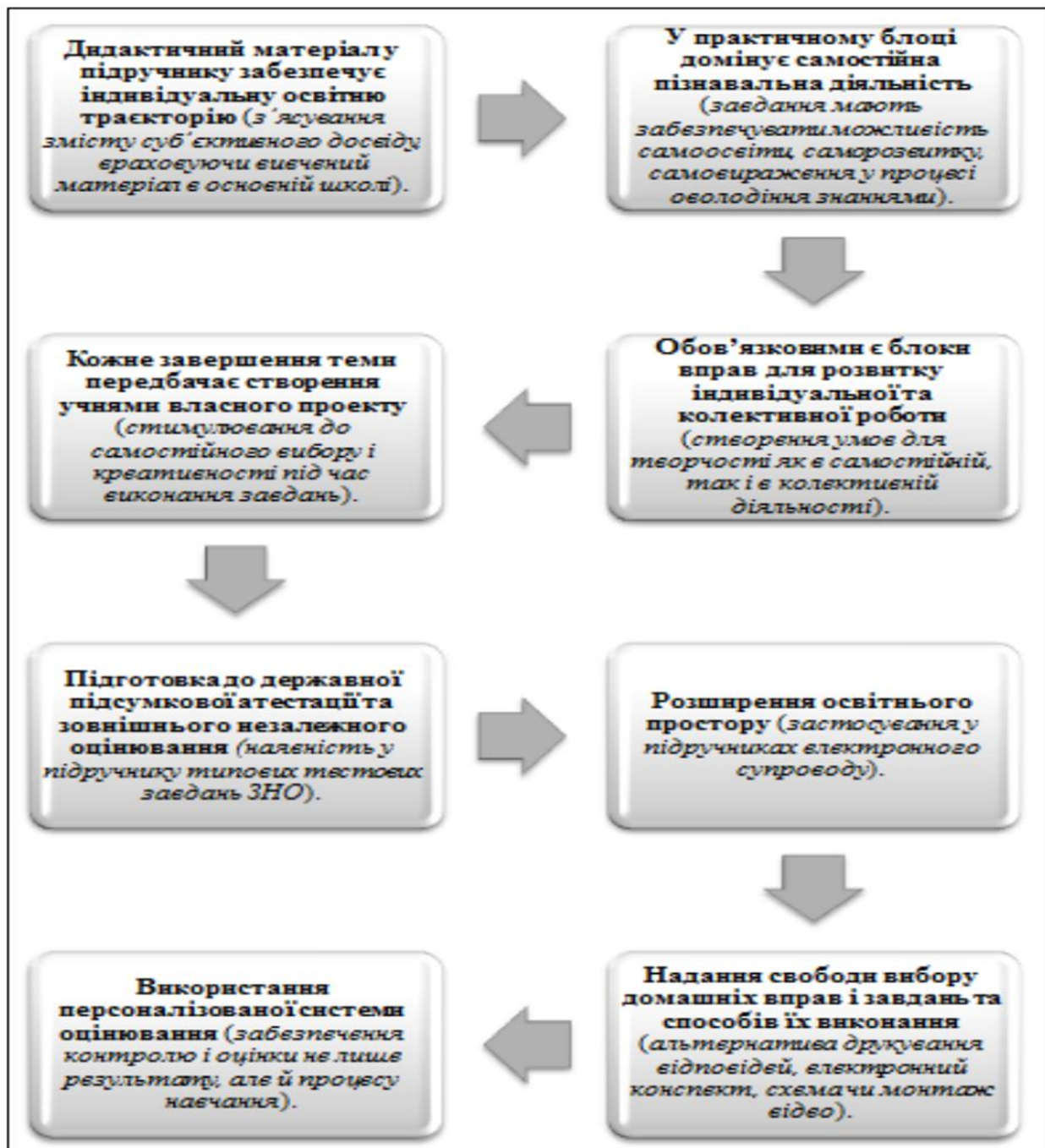

Рис. 3. Вимоги до розробки особистісно орієнтованого дидактичного матеріалу

Література

1. Горошкіна О.М. *Теорія і практика навчання української мови в старших класах*. Харків: Вид.група «Основа», 2012. 171с. (Б-ка журн. «Вивчаємо українську мову та літературу». Вип.1 (98)).
2. Кучеренко І. А., Пентилюк М. І. *Теорія і технологія сучасного уроку української мови* : навч.-метод. посіб. ; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон. : Айлант, 2022. 352 с.
3. Мацько Л. Компетентнісні підходи і програмні засади в навчанні української мови в 10-12 класах середньої школи (профіль – українська філологія) / Л. Мацько, О. Семенов. *Українська мова і освітньому просторі*. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. С. 44–60.
4. *Методика вивчення української мови в школі* / О. М. Біляєв, В. Я. Мельничайко, М. І. Пентилюк та ін. К. : Рад. ш., 1987. 246.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ З РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ 11 КЛАСУ (НАПИСАННЯ ЕСЕ)

Лабораторне заняття

Формуємо компетентності

Загальні

здатність

- діяти соціально відповідально і свідомо, виявляти громадянську свідомість і активність (громадянська компетентність);
- до командної роботи, спілкування (соціальна компетентність);
- виявляти повагу до української національної культури, виражати етнічну культурну ідентичність, приймати багатоманіття й мультикультурність у суспільстві (культурна компетентність);
- до планування діяльності та управління процесом, мотивування людей до досягнення спільної мети (лідерська компетентність);
- генерувати нові ідеї, виявляти і розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність) з обраного фаху;
- застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- до аналізу й синтезу, критичного осмислення інформації; здатність узагальнювати, формувати науковий світогляд;
- до міжособистісної взаємодії;
- до адаптації та дії в новій ситуації освітнього процесу, враховуючи використання цифрових технологій.

Фахові

здатність

- забезпечувати здобуття учнями освіти державною мовою;
- формувати та розвивати в учнів ключові, міжпредметні й предметні компетентності та уміння, спільні для всіх компетентностей;
- добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання української мови, зокрема;
- розвивати в учнів критичне мислення засобами української мови;
- орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею;
- ефективно використовувати наявні та створювати (за потреби) навчально-методичні матеріали з української мови, зокрема, з використанням електронних (цифрових) освітніх ресурсів;
- конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу;
- застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі;
- застосовувати різноманітні підходи до розв'язання проблем у педагогічній діяльності вчителя української мови і літератури;
- здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності;
- застосовувати та розробляти нові підходи до вирішення завдань дослідницького та інноваційного характеру;
- дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність в учнів.

Теоретичний блок

1. З огляду на увагу до чотирьох видів мовленнєвої діяльності сформулюйте вимоги до формування комунікативних умінь.
2. Чому зміст мовної лінії має бути вмотивованим?
3. Чому мовленнєву лінію розглядаємо як тактичну?
4. Доведіть на конкретних прикладах, як мовна і мовленнєва лінії переплітаються.
5. Чому важливо розвивати комунікативні вміння?

Практичний блок

1. Ознайомтеся з методичними рекомендаціями щодо написання есе.

Сучасні соціокультурні умови, інтеграція української освіти в європейський контекст зумовлює введення до навчальних програм такого виду письмових робіт, як есе, спрямованого на активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів, учениць, підвищення в них інтересу до навчання предмета, розвиток особистості, критичного мислення, лінгвокреативності

Структурно-композиційні особливості есе

Жанр есе популярний у зарубіжних вишах. Позиція викладачів там така: *«Думку експертів я знаю, тепер хочу дізнатися вашу. Здивуйте мене...»*.

Есе (фр. *essai* – «спроба», «начерк») – нарис, який характеризує літературні, філософські, соціальні та ін. проблеми не в систематизованому науковому вигляді, а у вільній формі (С. Головащук).

Художні тексти в стилі есе відомі з часів античності. Появу цього жанру пов'язують з ім'ям Мішеля Монтеня, який з 1572 року й до кінця життя працював над своїм найбільшим літературним твором, що мав назву «*Essai*».

Для передання особистісного сприйняття світу автор такого твору може наводити приклади, проводити паралелі, добирати аналогії, використовувати різноманітні асоціації, проявляти уяву і фантазію. Текст може містити авторські роздуми, ліричні відступи, описи тощо. Більш ефектним є есе, якщо в ньому наявні несподівані повороти думки та непередбачувані висновки.

Сьогодні есе вважають «жанром-лідером ХХІ століття».

Визначальними рисами есе, зазвичай, є незначний обсяг, конкретна тема, подана в підкреслено вільному, суб'єктивному її тлумаченні, вільна композиція, парадоксальна манера мислення. Вочевидь, есе виражає нове, суб'єктивне слово про щось.

Отже, **есе** – невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію і виражає підкреслено індивідуальний погляд автора та враження з конкретного приводу чи питання й не претендує на вичерпне та визначальне трактування теми. Завданням есе, на відміну від розповіді, є інформація або пояснення, а не драматичне зображення або переказ будь-якої життєвої ситуації. Есе досягає своєї мети за умови прямого авторського висловлення. Це твір, який ґрунтується на творчому підході людини до розкриття поставленого в початковому тексті завдання, коли свою позицію необхідно підтверджувати аргументами і фактами (Н. Грона).

Наразі існує велика кількість класифікацій есе. Так, у зарубіжних джерелах, друкованих виданнях та інтернет-ресурсах розглядають такі види есе (М. Дроботенко):

1. Argumentative Essay or For and Against Essay – «аргументоване есе». Це особливий вид есе, у якому автор висвітлює інформацію з обраної теми, наводить аргументи на підтвердження (докази) тези або знаходить аргументацію «проти» – висвітлює протилежні ідеї, погляди. Цей вид есе спрямовано на перевірку та оцінювання здібностей і вмінь мислити логічно й помірковано. Аргументовані есе можна поділити на:

- аналітичні – підтверджують чи спростовують ідею (концепцію) за допомогою проведення аналізу, оцінювання кожного її складника;
- роз'яснювальні – пояснюють ідею, концепцію автора для читача;
- дискусійні – розкривають ідею через приклади, представлені в уявній дискусії. Часто може починатися з помилкового покликання («Кажуть, що страус ховає голову у пісок», «Коронавірусна інфекція вражає лише людей похилого віку та не несе загрози молоді»).

2. Opinion Essay – «есе-міркування, есе-роздум». Під час написання такого есе автору необхідно висловити й аргументувати свою думку із суперечливого (запропонованого, обраного) питання. На відміну від аргументованого виду есе, в есе-міркуванні не обов'язково наводити факти, статистику, покликатися на авторитетні видання. Тут використовуємо факти з особистого досвіду чи з досвіду знайомих. Цьому виду есе притаманна емоційність викладу.

3. Persuasive Essay – «есе-переконання». Основна мета цього виду есе – переконати читача в тому, що погляд автора правильний. Згідно з деякими джерелами, Persuasive Essay і Argumentative Essay є синонімами, оскільки в обох випадках автору потрібно переконати читача, а це неможливо без наведення аргументів. Однак відмінність їх залежить від поставленої автором мети. Основна мета Persuasive Essay – переконати читача, незважаючи на кількість і якість наведених аргументів. Основною метою аргументованого есе є винесення на обговорення тези, розгляд автором негативних і позитивних сторін (pros and cons).

4. Research Essay – «есе-дослідження». Есе-дослідження можна порівнювати з курсовою або дипломною роботою студентів закладів вищої освіти. Студент обирає тему дослідження, зіставляє, аналізує її, доходить висновків.

5. Scholarship essay – «стипендіально-презентативне есе». Мета написання такого есе полягає в демонстрації вмінь автора презентувати себе як найкраще, наприклад, для отримання гранту, проходження співбесіди під час працевлаштування.

6. Response Essay (Reaction Essay) – «реферативно-критичне есе». Це літературний вид есе – відгук на літературний твір, кінострічку, театралізовану виставу та ін.

7. Compare and contrast essay – «порівняльно-контрастне есе». Метою його написання є порівняння й зіставлення будь-яких об'єктів дослідження, проведення порівняльного (або контрастного) аналізу. Автору необхідно зробити послідовний аналіз якостей/властивостей об'єктів, які порівнюються. Розпочинати написання такого типу есе необхідно з визначення об'єктів, ідей, поглядів, які можуть бути як споріднені, так і досить контрверсійні. Отже, визначена тема обраного есе може знаходитися в одній категорії (*Мій вибір: Mercedes чи Ford?*) або в різних – можуть порівнюватися предмети та явища, які тільки здаються ідентичними (*Електронні книги чи паперові – хто переможе? Жигулі чи іномарки: що найбільше забруднює повітря?*).

8. Analysis / Interpretation essay – «аналізувально-пояснювальне есе». Есе-осмислення, тлумачення. Цей вид есе набирає популярності за кордоном як частина вступного іспиту до закладу освіти. Абітурієнту пропонують цитату з 2-3 речень, яку потрібно інтерпретувати й висловити свою думку щодо неї. Цей вид есе схожий з Opinion Essay, наприклад, «*Юрист у сучасному світі: моя думка*», «*Радіо, яке я слухаю*».

9. Process Essay – «есе процесу». Мета написання такого виду есе – навчити особу конкретним діям, дати корисні поради під час виконання алгоритму процесу (вони можуть бути як виробничого, так і побутового характеру), наприклад: «*Як пишуться новини*».

Загальні ознаки есе

Невеликий обсяг. Жорстких обмежень, звичайно, не існує. Обсяг есе – від трьох до семи сторінок комп'ютерного тексту. Наприклад, у Гарвардській школі бізнесу часто пишуть есе всього на двох сторінках. В окремих університетах допускається есе до десяти сторінок.

Конкретна тема й підкреслено суб'єктивне її трактування. Есе не може містити багато ідей (думок). У ньому відображено тільки один варіант, одну думку, подану у розвитку. Це відповідь на одне запитання.

Вільна композиція – важлива особливість есе. Часто будуюмо всупереч законам логіки, підпорядковуємо довільним асоціаціям, створюємо за принципом «Усе навпаки».

Невимушеність розповіді

Автору есе важливо встановити довірливий стиль спілкування з читачем. Він уникає навмисно ускладнених, неясних, надмірно складних побудов, щоб зміст був зрозумілим. Дослідники відзначають, що гарне есе може написати тільки той, хто вільно володіє темою, бачить її з різних сторін і готовий висловити читачеві не вичерпний, але багатоаспектний погляд на явище, що стало поштовхом до роздумів.

Схильність до парадоксів

Есе покликане здивувати читача (слухача). Цьому нерідко сприяє афористичність, яскраве висловлювання або парадоксальне визначення, поєднання безперечних, але й суперечливих тверджень, характеристик, тез.

Внутрішня смислова єдність

Вільна композиція, орієнтованість на суб'єктивність, водночас, внутрішня смислова єдність, тобто узгодженість ключових тез і тверджень, гармонізація аргументів та асоціацій, які не суперечать судженням, у яких виражена особиста позиція автора.

Орієнтація на розмовну мову

Необхідно уникати вживання сленгу, шаблонних фраз, скорочення слів, надто легковажного тону. Мова есе повинна сприйматися серйозно.

Структура есе (умовна)

Вступ – обґрунтування вибору теми есе. Важливо правильно сформулювати запитання, на яке ви збираєтеся знайти відповідь у ході свого дослідження.

Основна частина – теоретичне підґрунтя вибраної проблеми і виклад основного питання. Ця частина припускає розвиток аргументації й аналізу, а також обґрунтування їх, виходячи з наявних даних, аргументів і позицій.

Висновки – узагальнення й аргументація теми. Підсумовують есе або ще раз додають пояснення, підкріплюють зміст і значення викладеного в основній частині.

Таблиця 1.

Есе як жанр літературної творчості

Особливості змісту	В основу покладено міркування автора з приводу побаченого, прочитаного або пережитого особисто. Розкриваємо погляди автора – його світогляд, думки, почуття, ідеї, моральні (етичні, громадянські тощо) цінності. Над усе цінуємо самостійність й оригінальність, парадоксальність думок.
Особливості композиції	Композиція довільна, послідовність викладу спричинена логікою авторських міркувань. Обов'язковою є аргументованість і переконливість. У тексті проводимо паралелі, добираємо аналогії, використовуємо асоціації. Філософські роздуми поєднуємо з авторською емоційною оцінкою подій або явищ.
Особливості стилю	Стиль – художній або публіцистичний. Емоційності, експресивності, яскравої образності досягаємо вживанням метафор, порівнянь, алегоричних і притчевих образів, символів. Обов'язковою є коректність у висловленні дискусійних думок.
Особливості мови	Інтонія розмовна (безпосередність, невимушеність вислову). Допускаємо розмовну лексику, щоб створити враження «живої бесіди» із читачем. Уживання неповних речень, питальних та окличних конструкцій, риторичних звертань, запитань, тверджень. Афористичність. Головна вимога – індивідуальність авторського стилю.
Заголовок	Заголовок не перебуває в прямій залежності від змісту, він може пояснювати, що стало поштовхом до авторських роздумів, передавати почуття, настрої автора тощо. Він повинен привертати увагу читачів, спонукати до прочитання, розкривати тему й хоча б частково зміст тексту. Заголовок-запитання – текст-відповідь, – це ще один продуктивний тип заголовків. Єдина умова, у тексті має бути хоча б спроба знайти цю відповідь.

Зазначимо, що есе – це не твір-роздум у форматі зовнішнього незалежного оцінювання із традиційними штампами на кшталт: «на мою думку», «я вважаю», «по-перше», «по-друге», «прикладом може

слугувати», «аргументом на підтвердження моєї думки є» тощо. Високо оцінюється креативність, творчість, нестандартність у формулюванні й викладенні власних думок.

Правила написання есе

Із формальних правил написання есе можна назвати тільки одне – наявність заголовка.

Внутрішня структура есе може бути довільною. Оскільки це мала форма письмової роботи, то повторення висновків у кінці не обов'язкове, вони можуть бути включені в основний текст або заголовок.

Аргументація може передувати формулюванню проблеми. Формулювання проблеми може збігатися з остаточним висновком. Необхідно, аби з-поміж тисячі есе запам'яталось саме ваше. Для цього, власне, і призначена «родзинка». Подайте текст у формі діалогу, листа, щоденника, автобіографії, п'єси – межі встановлює лише ваша креативність. Придумайте неочікуваний заголовок, «голосні» епіграфи, ілюстрації. Нестандартні ідеї та вражаючий зміст – гарантовано привернуть увагу до вашого есе.

Обсяг тексту – довільний (якщо не визначено умовою завдання).

Есе буде цікавим, якщо в ньому є:

- непередбачувані (парадоксальні) висновки;
- несподівані повороти;
- цікаві поєднання.

Прийомів для написання успішного есе існує багато. Наводимо окремі з них, якими варто оволодіти здобувачам освіти.

- *прийом риторичного запитання* (розкриття вірогідних позицій щодо запропонованої до розгляду проблеми);

- *прийом цитації* (дає змогу навчитися афористично висловлювати власні думки);

- *прийом антитези* (розкриває специфіку ходу авторської думки);

- *прийом швидкого переходу* (від фактологічного контексту думки до ментального; це можуть бути роздуми про твори мистецтва, естетичні й морально-етичні проблеми, філософські концепції, наукові теорії тощо);

- *прийом асоціативних відступів* (здійснює перехід від образного ряду до понятійного, від філософського – до побутового);

- *прийом порівняння* (наведення аналогічних прикладів із метою виявлення подібного, виведенням закономірностей із подальшим переходом до висновків);

- *прийом хронологічної послідовності: хронологія есе* – послідовність подій (але не варто зациклюватися на часі – есе може вийти нудним); просто згадуйте час; не намагайтесь у дрібницях описувати все, що відбувалося за визначений період;

прийоми викладу:

- розповідь – дія або історія, що триває до самого кінця есе, у якій підкреслюємо якості, можливості або знання, пов'язані з темою есе;
- опис – характерною рисою такого есе є яскрава образність твору (мовне багатство), цікаві деталі, які залишають читача довгий час під враженням;
- порівняння – в основному цей прийом використовуємо щодо питання, за яким потрібно описати, наприклад, досвід або невдачу;

- можуть бути *яскравий епіграф, неочікуваний заголовок.*

У «Практичних рекомендаціях із підготовки до IV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови та літератури» окреслено таку «формулу» написання есе: *Дивуйте – заперечуйте – провокуйте – міркуйте – розповідайте – аналізуйте – аргументуйте – підсумуйте.*

Наведемо кілька порад щодо побудови есе.

- На підготовчому етапі варто занотовувати на берегах неординарні погляди, думки, факти, влучні цитати.
- Потрібно уважно прочитати **тему**, підкреслити ключові опорні слова, дібрати до них асоціації, з'ясувати значення потрібних понять. НЕ потрібно описувати всі відомі факти, а лише ті, що стануть творчою відповіддю на окреслене в темі питання. Упродовж усього есе необхідно підкреслювати взаємозв'язок наведених фактів.
- Загальний підхід до теми варто висвітлити у **вступі**, який має містити проблемне завдання й відповідь на поставлене питання. Оскільки в есе треба мислити творчо, то це можна зробити на основі парадоксів, протиставлень (можна йти від супротивного).

Ефектний початок (вступ) – дуже важливий елемент твору. Читач визначає для себе, чи варто йому читати ваше есе. Для створення інтриги на початку есе можна скористатися кількома підходами.

1. Стандартний (найпоширеніший) – роздуми про поняття, окреслені в темі. Необхідно відповісти на шість запитань: *хто, що, коли, де, чому, як*. Відповіді на ці запитання дадуть змогу читачеві зрозуміти, чого йому очікувати.

2. Несподіваний – це може бути будь-що, але читач повинен бути здивований або шокований. Це спроба заперечити усталені істини – шокувати; сформулювати гіпотезу (припущення: що відбудеться, якщо чогось не існуватиме; визначення причини відсутності чогось й опис можливих наслідків).

3. Дієвий – зображення самого процесу, а причини й наслідки впливуть далі. Цей підхід зручний для коротких есе.

4. Авторитарний (наказовий) – пропонує інформацію в наказовому тоні, щоб створити враження впевненості автора тільки в собі: використання дієслів у формі наказового способу, наприклад, «Бережи природу!», «Не втрачай жодної хвилини!», «Лови летючу мить життя!».

5. Інформативний – читач одразу отримує інформацію про те, що буде далі у творі (автор есе одразу називає кілька фактів, пов'язаних із темою).

6. Цитатний – вдало дібрана цитата одразу привертає увагу читача (не рекомендуємо використовувати прислів'я й кліше – це банально).

Кліше – мовний засіб, стандартний зворот, який повторюється: *Загальновідомо, що...; Є підстави вважати...*

7. Діалоговий («діалог із читачем») – з одного боку, такий початок стимулює читача як учасника діалогу, з іншого, – це може бути просто потік думок із риторичними запитаннями.

Основну частину есе вибудовуємо з метою переконання читача. Для цього автор використовує вагомі аргументи. Спочатку варто викласти головні ідеї та факти, навести приклади на їх підтвердження. Можна звертатися до будь-яких джерел (покликання на лідерів думки додасть вагомості роботі). Кожну фразу потрібно оформлювати як цитату. Доречними стануть приклади з історії, суспільного життя, власного досвіду.

Есе має містити озвучену *кінцівку*. Позаяк зовсім не важливо, кінець є ствердженням будь-чого, запитанням чи не завершеними роздумами. *Висновки* – не обов'язково пряма відповідь на проблемне питання. Це може бути доречна цитата, заклик до дії, узагальнення,

ствердження будь-чого, риторичне запитання чи остаточно не завершені роздуми. Удалим варіантом завершення есе вважаємо використання афоризмів і цитат. Фінальні компоненти – останні абзаци (абзац) мають завершувати вашу думку та залишити в пам'яті читача яскравий слід.

Побудова есе:

- 1 Назва теми.
2. Вступ – особисті погляди, що чітко висвітлюють тези та підходи автора.
3. Аргументи, які обґрунтовують тезу (1,2,3)
4. Факти або приклади, які підтримують головну думку твору (1,2,3)
5. Висновки-узагальнення есе, де зазначаємо, як доведено авторську позицію, і знов окреслюємо тему.

Як НЕ слід писати есе

- НЕ вносити в есе інформацію, яка не підтверджує вашу думку.
- НЕ треба писати біографію, детальні подробиці з особистого життя.
- НЕ бійтеся починати спочатку, коли вже написана робота не відповідає змісту есе.
- НЕ намагайтеся вразити всіх надзвичайним словниковим запасом.
- НЕ використовуйте загальний набір мовних кліше та тверджень.
- НЕ перебільшуйте.
- НЕ будуйте роботу лише на простих реченнях.
- НЕ використовуйте цитати без імені автора.
- НЕ здавайте роботу, не перевіривши її.

Під час **редагування** написаного варто звернути увагу на те, чи дотримана логічна структура, чи відповідають аргументи зазначеним тезам, чи немає помилок.

Поширені помилки під час написання есе

Помилки внаслідок неуважної перевірки роботи.

Не думайте, що можна обмежитися лише перевіркою правопису. Перечитайте есе та переконайтеся в тому, що там немає жодних дво-значних виразів, невдалих зворотів тощо. Приклади, які не варто

«брати на замітку»: *«Я пишуся тим, що зміг протистояти вживанню наркотиків, алкоголю, тютюну».*

Недостатня кількість деталей.

Занадто часто цікаве есе програє в тому, що в ньому перераховані твердження не проілюстровані прикладами.

Багатослівність.

Необхідно правильно використати словниковий запас. Іноді це означає відмову від якихось ідей або подробиць, особливо, якщо вони вже десь згадувалися або не мають безпосереднього відношення до змісту. Такі речі тільки відволікають увагу читача (слухача) від основної теми есе.

Довгі фрази.

Довгі фрази не сприяють доказовості думки автора, а короткі речення часто створюють кращий ефект. Оптимально, коли в есе довгі фрази чергуються з короткими. Спробуйте прочитати есе вголос. Якщо відчуєте, що у вас перехоплює подих, розбийте текст на дрібніші абзаци.

Не перевантажуйте есе.

Під час написання есе не вживайте багато слів іншомовного походження, слів-термінів. Неправильне вживання таких слів відволікає увагу читача, применшує значення есе.

У Методичних рекомендаціях щодо викладання української мови у 2020/2021 навчальному році (лист МОН України від 11. 08. 2020 р. № 1/9-430) подане визначення *есе* як самостійної творчої письмової роботи, ознакою якої є особистісний характер сприймання проблеми та її осмислення, невеликий обсяг, вільна композиція, невимушеність та емоційність викладу та запропоновані для здобувачів освіти два види есе: вільне і формальне.

Вільне	Формальне
Ознаки:	Ознаки:
невеликий обсяг (7-10 речень); довільна форма і стиль викладу зі збереженням структурованості тексту (вступ, основна частина, висновок); наявність позиції автора.	обсяг 120-200 слів логічна організація структури: наявність відповідних компонентів (теза, аргументи, приклади, оцінювальні судження, висновок); грунтовність викладу; наявність позиції автора.

Вільне есе обмежене в часі (5 – 10 і 10 – 15 хв.). До нього доцільно вдаватися на кожному уроці й на різних етапах його: цілевизначення, закріплення, рефлексії тощо.

Для написання формального есе виділяють більше часу: від 20 до 45 хвилин.

Види формального есе:

інформаційне (есе-розповідь, есе-визначення, есе-опис);

критичне;

есе-дослідження (порівняльне есе, есе-протиставлення, есе причини-наслідку, есе-аналіз).

Вимоги до формального есе

Обсяг – 1 – 2 сторінки тексту (120-200 слів).

1. Есе повинно сприйматися як цілісний твір, ідея якого зрозуміла й чітка.

2. Кожен абзац есе розкриває одну думку.

3. Необхідно писати стисло і ясно. Есе не повинно містити нічого зайвого, має нести лише інформацію, необхідну для розкриття ідеї есе, власної позиції автора.

4. Есе має відрізнятися чіткою композиційною побудовою, бути логічним за структурою. В есе, як і в будь-якому творі, повинна простежуватися внутрішня логіка, що визначається, з одного боку, авторським підходом до обговорюваного питання, а з іншого – самим питанням. Необхідно уникати різких стрибків від однієї ідеї до іншої, думка має розкриватися послідовно.

5. Есе повинно засвідчити, що його автор знає й осмислено застосовує теоретичні поняття, терміни, узагальнення, ідеї.

6. Есе має містити переконливе аргументування порушеної проблеми.

2. Розробіть конспект уроку написання есе (за вибором студента) «Історії, що зворушують» / Незламна Україна. Від найдавніших часів до сьогодення» /»Академічна доброчесність: данина моді чи життєва необхідність?» (10-11 клас). *Обов'язково вмістити приклад есе+ презентація.*

3. Перечитайте тематику для есе, доповніть її власними темами.

Життєві труднощі – це виклик чи нові можливості?

Опишіть ситуацію, коли вас просили зробити те, чого ви ніколи не робили.

Розкажіть, якими своїми успіхами ви пишаєтеся і чому (поза школою).

Чи часто вам доводиться адаптуватися в нове середовище, чи складно це вам?

Чи було так, що кращий друг просив вас зробити щось, але ви не хотіли. Чому?

Підлітки весь час заводять нових друзів і розлучаються зі старими. Опишіть випадок, коли вам доводилося з ким-небудь розлучатися.

Чи траплялися у вашому житті моменти, коли вам давали поради, ви до них не прислухалися, а потім шкодували про це? Чому? Які висновки для себе ви зробили?

Чи відчував ти себе не у своїй тарілці? Що ти зробив, щоб це виправити?

Яку помилку ви зробили за останні три роки? Опишіть її. Як ви її вирішили?

Опишіть ситуацію, коли на вас поклали відповідальність, якої ви не хотіли. Що ви зробили? Чому?

Опишіть випадок за останні три роки, коли хтось змінив вашу думку чи поведінку. Чому?

Чого ви навчилися в людини, якою захоплюєтеся? Як ви скористалися цим?

Опишіть випадок, коли ви зрозуміли, що вчитель або будь-який інший дорослий не мав рації.

Опишіть випадок, коли вам довелося працювати в малознайомій компанії. Що з цього вийшло?

Опишіть ситуацію, коли вашому другові або родичеві була потрібна допомога. У чому вона полягала? Що ви зробили? Що з цього вийшло?

Проблеми роблять нас сильнішими.

Ніщо не звеселяє душу людини так, як споріднена праця.

Екологічна безпека сьогодні – це безпека майбутніх поколінь.

У чому полягає життєвий успіх?

Кого можна назвати патріотом рідної землі?

Література

1. Балаклицький М. А. *Есе як художньо-публіцистичний жанр: Методичні матеріали для студентів зі спеціальності «Журналістика*. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 74 с.

2. Грона Н. В. Власне висловлення: змістовий, мовний, композиційний аспекти. *Матеріали II Міжрегіональної наук.-практ. конференції педагогічних,*

науково-педагогічних працівників та студентів, м. Чернігів, 21 лютого 2020 р. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 2020. С. 18–21.

3. Грона Н. В. Есе як комунікативна форма тексту в системі текстотворчих умінь учнів молодшого шкільного віку. *Наукові записки* : зб. наук. праць – Кропивницький : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. Випуск 11. Серія: проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. С. 138–141.

4. Грона Н. В. *Підготовка студентів педагогічних коледжів до формування у молодших школярів текстотворчих умінь*. Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2017. 592 с.

5. Грона Н., Молочко С., Ющенко В., Попружна О. Теорія і практика створення аргументованих текстів на уроках української мови (есе, нарису, власного висловлення). *Українська мова і література в школі*. 2020, № 67. Науково-методичний збірник Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського. 101 с.

6. Дроздовський Д. І., Гримашевич Г. І., Калинич О. В., Кузьмич О. О., Приходько О. Ю. *Практичні рекомендації з підготовки до IV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови та літератури*. Харків: Соняшник, 2017. 69 с.

7. Радзієвська Т. В. Текст як засіб комунікації; відп. ред. М. М. Пешак. [2-е вид., стереот.]. Київ : НАН України; Інститут мови, 1998. 194 с.

8. Ярмолюк А.В. Текст як засіб розвитку комунікативних умінь учнів 5-х класів. *Укр. мова і літ. в школі*. 2005. № 7. С. 15-18.

9. Хомич Т. Вияви аномативного слововживання в програмах і підручниках із української мови для закладів загальної середньої освіти. *Сучасні стратегії формування українськомовної особистості*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції педагогічних, науково-педагогічних працівників та студентів (м. Чернігів, 18-19 лютого 2021 р.). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 319 с.

УРОКИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДЛЯ ПРОФІЛЬНОЇ ЛАНКИ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні

здатність

- до командної роботи (соціальна компетентність);
- виявляти повагу до української національної культури, виражати етнічну культурну ідентичність, приймати багатоманіття й мультикультурність у суспільстві (культурна компетентність);
- до прийняття рішень, планування діяльності та управління процесом, мотивування людей до досягнення спільної мети (лідерська компетентність);

- застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- до аналізу й синтезу, критичного осмислення інформації, узагальнення;
- до використання цифрових технологій;
- здатність працювати у міжнародному контексті

Фахові

здатність

- здобуття учнями освіти державною мовою;
- формувати та розвивати в учнів ключові, міжпредметні й предметні компетентності та уміння, спільні для всіх компетентностей;
- добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання української мови, зокрема в контексті інтегрованого навчання;
- розвивати в учнів критичне мислення засобами української мови;
- орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею;
- конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу;
- до критичного осмислення і використання історичних надбань і новітніх досягнень лінгвістичної, методичної наук, а також знань міждисциплінарного характеру;
- застосовувати та розробляти нові підходи до вирішення завдань дослідницького та інноваційного характеру в сфері освіти й педагогіки;
- дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність в учнів.

Теоретичний блок

1. Ознайомтеся зі змістом «Пояснювальної записки» Програми з української мови для профільного навчання учнів 10-11 класів (філологічний напрям, профіль – українська філологія). Схарактеризуйте особливості вивчення української мови в таких класах.

Особливістю профільного навчання з української мови є інтенсивний мовний та інтелектуальний розвиток старшокласників, їх

творчого мислення, уяви, мовного чуття і мовного смаку, усвідомленої позитивної мовної поведінки, мовно-комунікативних умінь, творчих здібностей, формування навичок самостійної навчальної діяльності, мовленнєвого самовдосконалення, що значною мірою впливають на якість опанування інших шкільних предметів, визначають досягнення у майбутній професійній сфері, сприяють соціальній адаптації.

Мета профільного навчання української мови(філологічний напрям, профіль – українська філологія)(далі – профільного навчання) полягає у формуванні інтелектуально розвиненої, морально досконалої, національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка вільно володіє виражальними засобами сучасної української літературної мови, її стилями, різновидами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), відзначається активною громадською позицією, готовністю до подальшого професійно орієнтованого навчання, спроможна самостійно визначати цілі самонавчання, самовиховання й саморозвитку та дієво їх реалізовувати.

Завдання профільного навчання української мови:

- виховання громадянина і патріота Української держави; формування національної ідентичності як складової частини європейської приналежності;

- формування ціннісного ставлення до української мови як інтелектуальної, духовної, культурної цінності народу, мотивації знати сучасну українську літературну мову й досконало володіти нею в усіх сферах суспільного життя, готовності до усвідомленого вибору майбутньої професії й отримання професійної гуманітарної (філологічної) освіти; розвиток інтелектуально-креативних здібностей школярів, виховання потреби безперервно вчитися шляхом опанування еталонними художніми текстами; словниково-довідниковими засобами вдосконалювати власне мовлення;

- формування ключових і предметних компетентностей учнів;

- *формування мовних і лінгвістичної компетентностей учнів, зокрема:*

- *поглиблення знань про мову як багатофункціональну знакову систему і суспільне явище шляхом усвідомлення основних процесів, що відбуваються в мові; ознайомлення з мовознавством як наукою і працями провідних вітчизняних лінгвістів, формування уявлень про лінгвістику як складову загальнолюдської культури; інтелектуаліза-*

ція мовлення учнів, актуалізація їх лексичної, семантичної, граматичної компетентностей; вироблення *мовного смаку* шляхом розширення лінгвістичного (філологічного) світогляду; застосування отриманих знань і вмінь у власній мовленнєвій практиці, у тому числі професійно зорієнтованій сфері спілкування;

- *формування мовленнєвих, комунікативних компетентностей*, зокрема:

- шляхом *поглиблення* знань про функціонально-стилістичну систему української мови, уявлень про мовленнєву діяльність, її основні види і особливості, *засвоєння норм мовленнєвої поведінки* в різних сферах і ситуаціях спілкування та вдосконалення умінь і навичок усного і писемного спілкування в науково-навчальній, соціально-культурній, офіційно-діловій сферах; оволодіння різноманітними стратегіями і тактиками *ефективної комунікації*, що відповідає досвіду, інтересам, психологічним особливостям учнів, для досягнення життєвих і професійних цілей; генерування вартісних зразків *власної мовленнєвої творчості*, виховання потреби самоосвіти, удосконалення навичок самоконтролю, особистісно-мовленнєвої діяльності;

- оволодіння вміннями *сприймати, аналізувати, зіставляти* мовні явища і факти, *коментувати*, критично *оцінювати* їх під кутом зору нормативності, відповідності сфері й ситуації спілкування, достовірності; *розмежовувати* варіанти норм і мовленнєві порушення;

- формування здатності *логічно обґрунтовувати* позицію, а також умінь і навичок переконливо висловлювати свої думки, почуття, погляди в різних комунікативних ситуаціях, тлумачити поняття, факти, (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів), *дискутувати*, використовуючи різні способи аргументації та ілюстрування прикладами, вести конструктивний діалог зі співрозмовниками, дотримуючись правил мовленнєвого етикету та етичних норм;

- формування умінь *генерувати нові ідеї й ініціативи* та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави; вміння конструктивно *спілкуватися в колективі*, проявляти *лідерські якості*; реагувати мовними засобами на спектр соціальних і культурних явищ, попереджувати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів; конструктивно керувати емоціями; *адаптуватися* до нових умов, вирішувати нестандартні завдання; працювати у групі, в команді;

- *формування лінгвокультурознавчої компетентності через розвиток цілісного уявлення про мову як національно-культурний феномен, розуміння національної своєрідності української мовної картини світу, знання констант української національної культури, концептуальних лінгвокультурем, виховання поваги до інших етносів, їхніх мов, звичаїв, традицій, культури, історії; готовності до міжкультурного діалогу, пізнання різних культур; умінь сприймати мову як мистецьке явище, що має естетичну цінність, через твори мистецтва;*

- *формування дослідницької, медіаосвітньої компетентності, умінь сприймати, розуміти, систематизувати, перетворювати, використовувати інформацію з різних джерел, у т.ч. довідкової інформації (словники, енциклопедії, онлайн-ресурси тощо); електронних засобів масової інформації (електронної пошти, сервісних програм мережі);*

- *формування умінь і навичок самостійної філологічної роботи з текстами різних стилів та жанрів, у тому числі з текстами, які сприяють гармонізації психоемоційного стану, містять моделі досягнення свободи особистості, соціальної захищеності, сімейного щастя, кар'єрного зростання та ін., з різними джерелами наукової, довідкової інформації з лінгвістики, лінгвістичними словниками, зокрема електронними, для визначення мовної норми, пов'язаної з уживанням у мовленні того або іншого мовного явища; оволодіння основними прийомами інформаційної переробки /обробки, редагування тексту.*

Визначені завдання відображені у предметних і ключових компетентностях, очікуваних результатах, реалізуються через мовленнєву (комунікативну), мовну, лінгвістичну, соціокультурну (лінгвокультурну), діяльнісну (стратегічну) змістові лінії Державного стандарту з української мови та наскрізні лінії «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність».

Досягненню мети і розв'язанню завдань профільного навчання української мови сприятиме використання положень взаємопов'язаних сучасних наукових підходів: особистісно орієнтованого, компетентнісного, комунікативно-діяльнісного, когнітивно-комунікативного, соціокультурного, текстоцентричного.

Особливо посилюється увага до *компетентнісного* підходу, запропонованого Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти (2003), в «Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей ціложиттєвої

(всежиттєвої) освіти» (2006), у виразненого в Державному стандарту базової та повної загальної середньої освіти (2011).

Відповідно Концепції «Нова українська школа» (2016) учні мають не тільки опанувати зміст навчальної дисципліни, а насамперед набути умінь і навичок, важливих для всебічного розвитку особистості громадянина України, морального та професійного зростання.

За Національним освітнім глосарієм (2014), компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особистості успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні освіти. Отже, компетентність – це набуті реалізаційні здатності особистості до ефективної діяльності.

Визнання компетентнісного підходу провідним у навчанні передбачає формування не лише *предметних* (мовних, лінгвістичних, лінгвокультурознавчої, комунікативних, мовленнєвих, дослідницьких, медіа освітніх та ін.), а й *ключових* (загальноосвітніх) компетентностей, зміщення акцентів зі знаннєвого на дієвий освітній результат: знання мають бути інструментом у розв'язанні життєвих проблем, засобом особистісного розвитку, соціалізації учнів, успішного професійного і особистісного становлення.

Ключові (загальноосвітні) компетентності – це здатності, яких набуває кожен учень як суб'єктна навчально-виховного процесу для самовизначення, загального розвитку й самореалізації.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів відображені в компонентах ключових і предметної компетентностей, які мають бути сформовані у процесі навчання: *когнітивний (знаннєвий)*, що окреслює відображає свідоме оволодіння мовою у послідовності від знань у вигляді правил та інструкцій до мовленнєвих навичок і вмінь (компетентностей) на основі засвоєних знань, *праксеологічний (діяльнісний)*, що передбачає цілеспрямовану підготовку до виконання успішної, ефективної, оптимальної діяльності з метою досягнення очікуваного результату, *аксіологічний (ціннісний)* (у процесі співпраці вчителя та учнів під час навчання української мови створюються нові цінні продукти, розвивається творчий потенціал особистості), *інтерактивний (поведінковий)*, що відображає тактики та стратегії взаємодії суб'єктів в умовах профільного навчання. Ключові компетентності Спілкування державною мовою. Спілкування іноземними мовами.

Математична компетентність. Основні компетентності у природничих науках і технологіях. Інформаційно-цифрова компетентність. Уміння вчитися впродовж життя Ініціативність і підприємливість. Соціальна та громадянська компетентності. Обізнаність та самовираження у сфері культури. Екологічна грамотність і здоровий спосіб життя.

Ключові компетентності увиразнено через наскрізні лінії: «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність».

Наскрізна лінія **«Екологічна безпека і сталий розвиток»** спрямовує діяльність учителя й учнів на формування соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості, усвідомлення ідеї сталого розвитку, що задовольняє потреби всіх членів суспільства за умови збереження й поетапного відновлення природного середовища, готовності брати участь у розв'язанні питань довкілля та розвитку суспільства; конкретизує роботу зі збереження й захисту довкілля.

Наскрізна лінія **«Громадянська відповідальність»** забезпечує розвиток соціальної й громадянської компетентностей відповідального громадянина.

Наскрізна лінія **«Здоров'я і безпека»** орієнтована на формування учня як духовно, емоційно, соціально й фізично повноцінного громадянина, що дотримується здорового способу життя, активно долучається до облаштування безпечного для життя й діяльності середовища.

Метою наскрізної лінії **«Підприємливість і фінансова грамотність»** є навчання молодого покоління українців ощадливості, раціонального використання коштів, планування витрат, стимулювання у них лідерських ініціатив, прагнення успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі.

Особистісно зорієнтований підхід до навчання вивичує цілісність учнівської особистості у трьох важливих сферах (Я – «Відчуваю», «Думаю», «Дію»), дбаючи про інтелектуальний, духовний, фізичний розвиток дитини; урівноважує знаннєвий компонент змісту освіти з розвитком емоційної сфери, акцентуючи на плеканні адаптаційних здібностей, на самоусвідомленні і самоконтролю, антистресового потенціалу і життєвого оптимізму; передбачає оптимальні умови для різнобічного мовно-мовленнєвого розвитку учня, урахування його індивідуальних особливостей, інтелектуальних та креативних здібностей і потреб, інтересів, прагнень, заохочення до самостійності у вивченні мови, самопізнання і саморозвитку.

Соціокультурний підхід передбачає вивчення мови крізь призму культури; *когнітивно-комунікативний* - усвідомлене засвоєння знань про мову й оволодіння різними діями (упізнавати, аналізувати, порівнювати, класифікувати мовні одиниці й факти, оцінювати їх з погляду нормативності, відповідності сфері та ситуації спілкування), *комунікативно-діяльнісний* - здійснюється у процесі взаємопов'язаного і цілеспрямованого вдосконалення чотирьох видів мовленнєвої діяльності учнів: слухання, читання, говоріння, письма, зокрема на виконання комунікативних дій (будувати продуктивну мовну взаємодію з однолітками і дорослими у процесі підготовки спільних проектів), пізнавальних дій (формулювати проблему, планувати послідовність дій, здійснювати пошук необхідної інформації з різних джерел, систематизувати її різними способами; здійснювати самоконтроль, самооцінку, самокорекцію).

Текстоцентричний підхід дозволяє зосередити увагу на інтегруванні теоретичних та прагматично зорієнтованих розділів курсу сучасної української літературної мови (фоностилістики, стилістичної лексикології, граматичної стилістики, стилістики і культури мовлення, риторики).

Зміст профільного курсу являє собою єдність процесу поглибленого засвоєння основ лінгвістики, мовних одиниць сучасної української літературної мови, теорії мовленнєвої діяльності, психолінгвістичних основ мовленнєвої комунікації, процесу формування умінь нормативного, доцільного, оптимального використання мовних засобів у різних сферах і ситуаціях спілкування. Його інтелектуально-діяльнісну специфіку становлять типи розумової і фізичної діяльності, форми суспільної свідомості і творчості, системи концептів і понятійних полів, що виражають форми профільної суспільної свідомості, специфіку мовомислення і мовотворення в різних вербальних формах.

У процесі профільного навчання з *лінгвістичних* компетентностей важливо актуалізувати *лексичну* (лексикон), *семантичну* і *граматичну* (семантикон) компетентності. Опанування орфоепічної, орфографічної, фонологічної компетентностей, засвоєних у попередніх ланках навчання і таких, що стали уміннями, продовжується, але функції такого навчального матеріалу ширші, багатоаспектні, зі зміщеними акцентами на складних орфограмах і пунктограмах. Більше уваги пропонується приділяти *лінгвокультурологічній*, *соціолінгвістичній* і *прагматичній* компетентностям (прагматикону), зокрема

лінгвістичним маркерам соціальних стосунків, етномовним культурним універсаліям, мовним етичним формулам, стилям, підстилям і профільним мовним жанрам, що сформувалися на профільній інформації, її понятійному змісті і каналах передачі.

Невід'ємним складником навчального курсу української мови є *лінгвокультурознавча компетентність*. Вивчення лінгвокультури спрямоване на усвідомлення мови як національно-культурного феномену, розширення знань про взаємозв'язок розвитку мови, історії та культури народу, вдосконалення етикетних норм мовленнєвого спілкування, пізнання самобутньої культури українського народу, його ментальності, в «діалозі» з іншими культурами. Через емоційне переживання, пізнання моральних норм і культурних цінностей школярі готуються до подальшого самостійного спілкування з мистецтвом слова, до міжкультурного діалогу, так відбувається їх індивідуально-творчий саморозвиток.

- Чому навчання в школі спрямоване на розвиток комунікативних умінь учнів і як цьому допомагає комунікативно-діяльнісний підхід?
- Поясніть, що таке особистісно-орієнтоване навчання.
- Як використовується соціокультурний підхід на уроках української мови в профільних класах?
- Що таке текстоцентричний підхід?
- Чому методисти вважають, що за текстоцентричним підходом майбутнє?

2. Перечитайте методичний коментар. Висловіть свою позицію щодо структури уроків розвитку мовлення.

Цікавою є думка Н. Голуб, Л. Дяченко, Н. Остапенко, В. Шляхової: «Враховуючи надзвичайну актуальність цієї лінгводидактичної проблеми у зв'язку з переакцентацією навчальних цілей, назріла потреба у виділенні різновидів уроків розвитку умінь та навичок зв'язного висловлювання. В основу їх класифікації слід покласти навчальну мету та вид творчої роботи». Вони виділяють: – урок підготовки й побудови усного висловлювання; – урок написання стислого переказу; – урок написання творчого переказу; – урок написання вільного переказу; – урок підготовки й написання твору-розповіді; – урок підготовки й написання твору-опису; – урок підготовки й написання твору-роздуму; – урок підготовки й написання творів газетних жанрів; – урок підготовки і складання ділових документів.

Ми беремо до уваги різні погляди методистів на класифікацію уроків розвитку зв'язного мовлення, проте для забезпечення реалізації комунікативного навчання найбільш прийнятною вважаємо класифікацію, запропоновану Г. Шелеховою. На основі цієї класифікації нами виділено уроки розвитку мовлення, що сприяють формуванню в учнів умінь аудіювання, читання, говоріння й письма, активізації роботи над удосконаленням монологічного мовлення: 1) урок вивчення мовленнєвих понять (монолог, усне й писемне мовлення, текст, тема й основна думка, стилі, типи мовлення, ситуація спілкування, адресат висловлювання тощо); 2) урок формування мовленнєвих умінь і навичок; 3) уроки перевірки сформованості певних мовленнєвих умінь і навичок; 4) уроки редагування й коректування усних і письмових монологічних висловлювань.

Уроки роботи над творами О.Біляєв рекомендує будувати за такою структурою: 1. Вступна бесіда (визначення мети уроку, ознайомлення з особливостями жанру). 2. Ознайомлення із зразком (уривок із твору письменника або кращий твір учня). 3. Робота над усвідомленням мети та основної думки твору. 4. Колективне складання плану письмової роботи. 5. Складання усного твору. 6. Написання твору на чернетці. 7. Удосконалення написаного (саморедагування твору). 8. Перевірка й аналіз творів. 9. Доопрацювання робіт і переписування начисто. Методика проведення уроків навчального твору, за О. Біляєвим, полягає в тому, щоб: 1) основну увагу звертати на відповідність змісту і теми твору; 2) урок, присвячений виробленню в учнів уміння осмислювати тему твору та її межі, почати зі з'ясування поняття «тема»; 3) під час роботи над творами вчити дітей осмислювати головну думку висловлювання і підпорядковувати їй увесь виклад (Л.О. Попова, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка).

3. Перечитайте п'ять креативних вправ, які допоможуть закохати учнів в написання творів (за матеріалами інтернетних джерел). Висловіть свої думки щодо порад, доповніть ці рекомендації власними рекомендаціями.

Ідеї, як заохотити школярів писати твори, відгуки та рецензії

Кожен учитель мріє, щоб його уроки були цікавими та корисними для школярів. Кожен школяр мріє, щоб уроки були творчими та веселими, а не лише інформативними.

Написання твору – мов би й творчий процес, але не завжди: наперед відома тема і структура чергового твору, адже цього потребує шкільна програма! А що якщо час від часу давати школярам більше творчої свободи?

Пропонуємо 5 вправ, за допомогою яких можна навчити учнів творчо переосмислювати навчальний матеріал, напрацьовувати аналітичні навички, робити лаконічні акценти, розвинути спостережливість і творче мислення.

Вигадана історія всього за однією світлиною

За кожною світлиною минулого прихована реальна історія – люди, які на ній зображені, мали свою цікаву неповторну долю. Вони про щось мріяли, ставили собі певні цілі та сподівалися на краще, як і кожен із нас теперішніх. За яких обставин було зроблене фото, як ставляться одне до одного ті, хто на ньому зображений? Нехай школярі пофантазують!

Принцип виконання: Підготуйте одну або декілька ретросвітлин та запропонуйте учням, орієнтуючись на візуальні образи, спробувати відтворити чи вигадати власну історію, яка б могла мати місце у житті тих, хто на ній зображений.

Також у такому форматі можна запропонувати учням написати твір про біографію певної видатної особистості – письменника, поета, художника тощо. За яких часів було зроблене фото? Що відбувалося у житті цієї людини у зазначений період та інше. Такий підхід дозволить не лише перевірити знання учнів за програмним матеріалом, а й створити умови для актуалізації їхніх знань та проявити спостережливість.

Для орієнтовних підказок при написанні твору можна поставити кілька навідних запитань:

- Де була зроблена світлина?
- Хто ці люди, що на ній зображені, звідки вони?
- Які між ними стосунки?
- Про що вони думають, переживають, яким життям живуть? (про це може свідчити їхній одяг, погляд, міміка)
- Як у майбутньому склалася доля героїв зі світлини?

Твір-рецензія

Хороша книга після публікації не залишає байдужими ані пересічних читачів, ані експертів-літературознавців, невдовзі з'являються

відгуки, коментарі та критика. Їх написання – важка кропітка робота, яка потребує глибокого розуміння твору. Однак їх пишуть люди, тож і школярі можуть спробувати себе у цій ролі. У такий спосіб написання твору перетвориться зі звичайного переказування змісту тексту на його аналітичне переосмислення.

Принцип виконання: Оберіть певний програмний твір чи фільм та запропонуйте учням уявити себе у ролі експертів-критиків, написавши аналітичний відгук чи рецензію з професійним обґрунтуванням.

Такі вправи допоможуть вам розпалити в учнів творчий азарт і закохати їх у процес написання творів.

Твір зі ста слів

Написати твір, що складатиметься чітко зі ста слів – не таке вже й легке завдання, як може спершу здатися.

Принцип виконання: Оберіть тему та запропонуйте учням написати твір зі ста слів. Обов'язкова умова – твір має зберігати структуру та виражати закінчену думку.

Для ускладнення можна запропонувати використовувати певні вирази, фразеологізми, слова у переносному значенні та інше.

Щоб упоратися, учні мають бути лаконічним та водночас точними у висловлюваннях. Під час написання твору у такому форматі школярі вчаться чітко висловлюватись, а також дотримуватись структури та заданих умов.

Влучний заголовок

Заголовок чи назва – практично 50% успіху будь-якої книги, твору, назви статті чи фільму. Іноді журналісти, письменники та сценаристи витрачають години, щоб дібрати максимально влучний варіант. А стилістика дозволяє не лише передати один і той же зміст різними словами, а й «достукатися» до своєї аудиторії.

Принцип виконання: Запропонуйте учням вигадати власні назви програмних чи загальновідомих оповідань відповідно до запропонованої стилістики.

Потім проведіть змагання класу чи окремих команд – кожен зачитує свою версію, а клас має здогадатися, про який саме твір йде мова. Обов'язкова умова – заголовок має бути складений відповідно до стилю, максимально точно передавати зміст твору, при цьому не може містити імена його головних героїв.

Створення заголовків може стати захопливою справою, яка допоможе школярам розвинути творче мислення.

Творче переосмислення

Такий прийом дозволить учням потренуватись у створенні різних форм літературної творчості, при цьому зберігаючи зміст початкового твору. Виконання такої вправи дозволить школярам навчитися сприймати та оцінювати одну й ту ж ситуацію під різним кутом зору.

Принцип виконання: Візьміть певний текст чи сюжет фільму та запропонуйте учням переписати його в іншому стилі. Наприклад, відому сцену з трилеру чи мелодрами представити як комедію, зберігаючи сюжет; класичний вірш переписати як новинний репортаж чи переосмислити його у формі есе та інше.

Використовуйте ігрові прийоми на уроках! Такий формат навчання може стати незвичайним і водночас ефективним доповненням освітнього процесу. До того ж емоції від виконання творчих завдань запам'ятаються школярам на довгий час.

Практичний блок

1. Укладіть квазісловник за вибором (10-11 клас):

- найпоширеніших етикетних формул (привітання, прощання, вибачення, висловлення вдячності та ін.);
- фразеологізмів на позначення окремих якостей (наприклад: золоті уста – красномовність; гострий на язик – дотепність) або рис характеру особистості (лицар без страху і догани, держить хвіст бубликом, підшитий лисом і т. ін.);
- популярних у шкільному житті неологізмів;
- традиційних українських звертань до рідних і близьких людей;
- рідковживаних слів;
- небажаних запозичень «Свої не гірші заморян».

2. Розробіть конспект уроку (за вибором студента) –10- 11 клас:

- Складання тексту для розміщення на шкільному вебсайті про корисні для школярів лінгвістичні онлайн-словники (з використанням речень, ускладнених однорідними членами).
- Складання тексту, епіграфом до якого є слова «Національна фразеологія – душа кожної мови» (І. Огієнко).
- Створення висловлення про відомого науковця-дослідника (педагога, митця), що містить речення з іменним складеним

присудком (наприклад: став першим, вважається першовідкривачем, був працьовитий).

- Складання висловлення з використанням речень, ускладнених однорідними та відокремленими членами речення (орієнтовні теми: «Яка вона, моя Україна», «Цінності сучасного молодого українця», «Як усе встигнути в прискореному ритмі сьогодення», «Про що мріє цифрове покоління українських школярів»).

Література

1. Шелехова Г.Т. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення на уроках рідної мови в середній школі : дис. ... у формі наукової доповіді на здобуття наук. ступ. і канд. пед. наук : 13.00.02 / Г. Т. Шелехова, Київ. 1996. 45 с.

2. Попова Л. О. Методика компетентісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту : метод. посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 138 с

3. Кучеренко І. А., Пентилюк М. І. Теорія і технологія сучасного уроку української мови : навч.-метод. посіб. ; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон. : Айлант, 2022. 352 с.

4. Методика вивчення української мови в школі / О. М. Біляєв, В. Я. Мельничайко, М. І. Пентилюк та ін. К. : Рад. ш., 1987. 246 с.

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВО-КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні

здатність

- діяти соціально відповідально і свідомо, виявляти громадянську свідомість і активність (громадянська компетентність);
- здатність до командної роботи, спілкування з представниками різних соціальних груп різного рівня (соціальна компетентність);
- здатність виявляти повагу до української національної культури (культурна компетентність);
- здатність генерувати нові ідеї, виявляти і розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність) з обраного фаху;

- здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність до аналізу й синтезу, критичного осмислення інформації; здатність узагальнювати;
- здатність до міжособистісної взаємодії з дотриманням етичних принципів.

Фахові

здатність

- забезпечувати здобуття учнями освіти державною мовою;
- формувати та розвивати в учнів ключові, міжпредметні й предметні компетентності та уміння, спільні для всіх компетентностей;
- добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання української мови;
- розвивати в учнів критичне мислення засобами української мови;
- орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею;
- конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу.
- застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі; планувати; організовувати, здійснювати і презентувати теоретико-прикладне дослідження з методики навчання української мови;
- застосовувати різноманітні підходи до розв'язання проблем у педагогічній діяльності вчителя української мови і літератури;
- до критичного осмислення й використання історичних надбань і новітніх досягнень лінгвістичної, методичної наук, а також знань міждисциплінарного характеру;
- застосовувати та розробляти нові підходи до вирішення завдань дослідницького та інноваційного характеру в сфері освіти й педагогіки;
- дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність в учнів.

Теоретичний блок

1. Чи можна стверджувати, що твір – найскладніший вид роботи з розвитку мовлення?

2. Як сприяє написання творчої роботи формуванню мовної особистості?

3. Як розвиток мовлення відбивається в інших науках (лінгвістиці, психології, психолінгвістиці)?

4. Які завдання роботи з розвитку мовлення?

5. Схарактеризуйте сучасні підходи до розвитку мовлення учнів старшої школи.

6. У ході написання твору плану не вимагають. Але в основі будь-якої свідомої діяльності людини лежить планування. Висловіть власне ставлення до складання плану в процесі словесної творчості.

7. Як ви розумієте застереження методиста О. Власенкова, що під час перевірки робіт учитель-словесник повинен обережно ставитися до творчості учнів, до найменшого вияву їхньої самостійності, власного підходу до опису й оцінки фактів?

Практичний блок

1. Розгляньте види діяльності. у підручниках для 10-11 класу знайдіть завдання для оволодіння такими видами діяльності.

Основний ступінь мовленнєвої діяльності передбачає роботу з текстами різних типів і стилів мовлення. Така діяльність реалізується у *двох видах*: аналізові готових текстів і створенні власних висловлювань.

Репродукція мовлення	Продукування мовлення
<ul style="list-style-type: none">▪ аналіз текстів▪ теоретичні основи;▪ функціонально-комунікативний спосіб аналізу;▪ види аналізу;▪ індуктивний та дедуктивний аналіз;▪ аналіз у процесі сприймання усного та писемного тексту (аудіювання й читання).	<ul style="list-style-type: none">▪ конструювання власних висловлювань (за чинними програмами):▪ перекази;▪ твори;▪ публіцистичні й ділові жанри (говоріння й письмо).

2. Перегляньте завдання. доберіть (створіть) текст для такого завдання (цікавий, відповідно до віку здобувачів освіти, актуальний).

Прочитайте цікаву ілюстрацію суржика, яку запропонував мовознавець К. Тищенко. Запишіть відповідно до норм сучасної літературної мови, виправивши орфографічні, граматичні, лексичні, стилістичні помилки. Дайте письмову відповідь на питання: чи існує суржик у

Вашому мовленні? Зробіть узагальнення про вплив суржика на мовлення людини.

Повсякденна зарисовка

В той ранок я в сім годин позвав свою собаку і, задумавшись, ми вийшли на вулицю. На углу я побачив сусіда, бувшого завідуючого управління по учбовим закладам. Він наближався назустріч. До сих пір ми іноді зустрічалися разом і обговорювали всякі проблеми. Необхідно признатися, що стрій наших мислей був невід'ємним від привичних установок, і через те наші думки у ряді випадків повністю співпадали. Але неділю назад ми посорилися із-за собаки. І ось тепер я рахував, що треба, щоб щось сказати. Тут мені прийшло в голову, що в кармані остається ще пару гривнів, і я пригласив його в кафе (собака ждала на вулиці).

3. Розробіть систему вправ (3) для попередження логічних помилок у мовленні старшокласників для таких творчих робіт (тема за вибором):

- *Чи переможе книжку комп'ютер, а бібліотеку – інтернет?*
- *Якщо ти хочеш зміцнити дух, підтримуй силу тіла!»*
- *Вікіпедія: простір необмежених можливостей і прихованих обмежень*
- *Гострять ваше слово грізне /Хай ворог справляє тризну (Г. Ігнатенко).*

4. Складіть пам'ятку для учнів щодо створення тексту в одному із мовленнєвих жанрів: *привітальне слово, ювілейна промова, публічний виступ, реферат, ділова бесіда, диспут.*

5. Які теми для диспуту ви запропонували би учням 10-11 класів?

Література

1. Біляєв О.М. *Лінгводидактика рідної мови*: навч.-мет. посібник . К.: Генеза. 2005. 179 с.

2. Дороз В.Ф. Ларіна Т.Е. *Сучасний урок (українська мова та література)*. Навчально-методичний посібник для студентів філологічних факультетів. Бердянськ: БДПУ, 2005. 84 с.

3. Кучеренко І. А., Пентилюк М. І. *Теорія і технологія сучасного уроку української мови* : навч.-метод. посіб. ; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон. : Айлант, 2022. 352 с.

4. *Методика вивчення української мови в школі* / О. М. Біляєв, В. Я. Мельничайко, М. І. Пентилюк та ін. К. : Рад. ш., 1987. 246 с.

МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

Методичний коментар

Під граматичними поняттями ми розуміємо лінгвістичні концепти як навчальні одиниці, що характеризують граматичну систему української мови (корінь, суфікс, іменник, рід, число, односкладне речення)

Етапи процесу формування граматичних понять

1. Аналіз мовного матеріалу з метою виділення істотних ознак поняття.
2. Узагальнення істотних ознак, введення терміна.
3. Уточнення суті ознак поняття і зв'язків між ними та правила виведення.
4. Виконання вправ, що вимагають практичного застосування одержаних знань.

ВАРІАНТ 1

1. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Частина методики мови, яка досліджує загальні питання навчання української мови в середній школі, подає загальні відомості про специфіку предмета, принципи, методи, прийоми, засоби та форми навчання, описує шляхи формування комунікативної компетентності, називається:

- А лінгводидактикою
- Б конкретною методикою
- В когнітивною методикою
- Г комунікативною методикою

2. Правила взаємодії вчителя й учнів в освітньому процесі; практичні вказівки, якими користуються в конкретній навчальній ситуації, – це:

- А принципи навчання
- Б методи навчання
- В форми навчання
- Г засоби навчання

3. Загальнодидактичні принципи прийнято ділити на:

- А лінгвістичні і психологічні
- Б традиційні й нові
- В загальнометодичні та рівневі
- Г педагогічні і психологічні

4. Як називається принцип навчання, який зумовлює необхідність не лише навчати учнів, а й розвивати в них навички володіння мовою як засобом пізнання дійсності, формулювання думки, засобом вираження бажань та формування світогляду:

- А креативності
- Б зв'язку навчання з життям
- В наочності
- Г перспективності

5. Принципи послідовності, науковості, зв'язку теорії з практикою належать до:

- А загальнодидактичних традиційних принципів
- Б загальнодидактичних сучасних принципів
- В лінгводидактичних загальнометодичних принципів
- Г лінгводидактичних специфічних принципів

6. Про яку змістову лінію йде мова «містить перелік питань, обов'язкових цілеспрямованого формування вмінь і навичок, що є базовими для предметної і ключових компетентностей»:

- А соціокультурна
- Б мовленнєва
- В мовна
- Г діяльнісна

7. Який підхід до викладання української мови забезпечує вивчення української мови в середній школі як системи взаємопов'язаних розділів.

- А системно-лінгвістичний
- Б дослідницький
- В загальнодидактичний
- Г компетентнісний

8. Який підхід до викладання української мови передбачає подання відомостей про матеріальну й духовну культуру українського народу через фольклорні, художні, публіцистичні та науково-популярні тексти як ілюстрації до лінгвістичної теорії:

- А особистісний
- Б дослідницький
- В загальнодидактичний
- Г соціокультурний

9. Основний документ, який містить вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувача загальної середньої освіти відповідного рівня, називається:

- А Державним стандартом
- Б Типовою навчальною програмою
- В Навчальною програмою
- Г Календарно-тематичним плануванням

10. Поєднай загальнодидактичний принцип навчання та його дефініцію.

2. Репрезентуйте 4 етапи роботи над граматичним поняттям (підручник для 10 КЛАСУ О. АВРАМЕНКА)

§ 4. ЛЕКСИЧНА ПОМИЛКА.

3. РОЗВ'ЯЖІТЬ МЕТОДИЧНУ ЗАДАЧУ

Учитель запропонував речення для редагування:

1. *Солдати князя Ігоря були хоробрими.*

2. *Карета швидкої допомоги відвезла больного до шпиталю.*

Відредагуйте речення. У якому класі, під час вивчення (повторення) якого матеріалу доречні подібні вправи? Які ще стилістичні вправи ви знаєте? Наведіть приклад.

4. Змодельуйте мовленнєву ситуацію, що викличе в учнів потребу у створенні писемного тексту «Який вчинок можна вважати героїчним?»

ВАРІАНТ 2

1. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Документ, у якому подано чіткі щорічні вказівки щодо особливостей навчання української мови в загальноосвітній школі, називається:

- А Методичними рекомендаціями щодо вивчення дисциплін
- Б Типовою навчальною програмою
- В Навчальною програмою
- Г Базовим навчальним планом

2. Основним підходом до вивчення української мови в загальноосвітніх школах із 2017-2018 н.р. є:

- А особистісно зорієнтований
- Б компетентнісний
- В виховний
- Г креативний

3. Скільки наскрізних ліній виділено в програмі з української мови:

- А 4
- Б 8
- В 10
- Г 5

4. Скільки компетентностей виділено в програмі з української мови:

- А 4
- Б 8
- В 11
- Г 12

5. Скільки змістових ліній виділено в програмі з української мови:

- А 4
- Б 8
- В 10
- Г 12

6. Лінії програми «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність» називаються:

- А змістовими
- Б наскрізними
- В факультативними
- Г компетентнісними

7. Засобом опанування національних, загальнолюдських культурних і духовних цінностей є:

- А мовна лінія
- Б мовленнєва лінія

В соціокультурна лінія

Г діяльнісна лінія

8. Формує мотивацію навчання, здатність організувати свою працю для досягнення результату:

А мовна лінія

Б мовленнєва лінія

В соціокультурна лінія

Г діяльнісна лінія

9. Що НЕ належить до призначення мовної змістової лінії:

А засвоєння учнями системних знань про мову

Б формування відповідних умінь як засобу пізнання і спілкування людини

В оволодіння базовими вміннями й навичками використання мови в життєво важливих для певного віку сферах

Г розвиток відповідних умінь як засіб самовираження особистості

10. Системні дії вчителя для процесу організації пізнавальної й практичної роботи учнів з метою засвоєння знань з української мови, вироблення відповідних вмінь і навичок називаються:

А методами навчання

Б принципами навчання

В формами навчання

Г засобами навчання

2. Репрезентуйте 4 етапи роботи над граматичним поняттям підручник для 10 КЛАСУ О. АВРАМЕНКА)

§ 28. ОРФОГРАФІЧНА ПОМИЛКА

3. РОЗВ'ЯЖІТЬ МЕТОДИЧНУ ЗАДАЧУ

На уроці формування комунікативних умінь учитель запропонував завдання: Скласти діалог, розкриваючи зміст однієї з тем: 1. «Людину пізнати нелегко. Але той, кого легко пізнати, не вартий того, щоб з ним знатися». 2. «Якщо людина протягом дня почує одне добре слово, побачить один добрий вчинок і зробить одну добру справу, – вона проживе цей день не даремно». Запропонуйте кілька власних тем для діалогів. Укажіть, під час вивчення якого матеріалу в 10 класі доцільно виконувати такі вправи.

4. Змоделюйте мовленнєву ситуацію, що викличе в учнів потребу у створенні писемного тексту «Вікіпедія: простір необмежених можливостей і прихованих обмежень»

ВАРІАНТ 3

1. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Хто обґрунтував класифікацію методів за способом взаємодії вчителя й учнів на уроці:

А М. Пентилюк

Б О. Біляєв

В С. Чавдаров

Г К. Плиско

2. Структура програми з української мови:

А концентрично-спіральна

Б узагальнювальна

В спіралевидна

Г пірамідальна

3. Як називається метод, який передбачає діалог між учителем та учнем, засвоєння змісту навчального матеріалу з української мови шляхом відповідей на запитання, узагальнюючи та систематизуючи матеріал:

А усний виклад матеріалу

Б бесіда

В робота з підручником

Г метод вправ

4. Навчальні комплекти: підручники, посібники, збірники вправ, словники, карточки, таблиці, картини, звукозаписи, кінофільми тощо; проектор, комп'ютер, інтерактивна дошка, лінгафонні кабінети, комп'ютерні класи та кабінети української мови – це:

А форми навчання української мови

Б засоби навчання української мови

В прийоми навчання української мови

Г методи навчання української мови

5. Урок – це:

А прийом навчання

- Б метод навчання
- В форма навчання
- Г засіб навчання

6. Головним завданням якого уроку є вміти пов'язати мовний матеріал кількох тем:

- А урок вивчення нового матеріалу
- Б урок систематизації та узагальнення
- В урок повторення
- Г урок закріплення знань і формувань вмінь і навичок

7. До аспектичних уроків НЕ належить:

- А урок повторення вивченого матеріалу
- Б урок систематизації та узагальнення
- В урок написання контрольного переказу
- Г урок закріплення знань і формувань вмінь і навичок

9. Головним завданням уроку систематизації та узагальнення є:

А подати учням нову навчальну інформацію, використовуючи чітко визначені методи, прийоми та засоби навчання;

Б повторити теоретичні питання, які вивчали у попередньому класі, або матеріал, вивчений упродовж року;

В повторити мовний матеріал кількох тем, щоб побачити спільне і відмінне в темах, розуміти, що від чого залежить.

Г виробити та зміцнити вміння та навички учнів з конкретної теоретичної теми, вивченої на попередньому уроці.

10. Поєднайте функцію уроку та її суть.

1. Організаційна	А Учні отримують систему знань, формують практичні уміння та навички
2. Дидактична	Б Сприяє активному розвитку мисленнєвої діяльності
3. Розвивальна	В Відбувається національне, моральне, естетичне виховання
4. Освітня	Г Забезпечується організація учнів зі спільною навчальною метою в колективі
	Д Учні оволодівають методами і прийомами самостійної роботи

2. Репрезентуйте 4 етапи роботи над граматичним поняттям (підручник для 10 КЛАСУ О. АВРАМЕНКА)

§ 3. МОВНА НОРМА

3. РОЗВ'ЯЖІТЬ МЕТОДИЧНУ ЗАДАЧУ

Учитель дібрав мовний матеріал до уроку написання твору.

Сформулюйте тему твору. Визначте план викладу змісту твору.

Мовлення має бути (правильним чи вірним), (змістовим чи змістовним), (професійним чи професіональним), (діловитим чи діловим).

4. Змоделюйте мовленнєву ситуацію, що викличе в учнів потребу у створенні писемного тексту «Чи зможуть з часом селфі замінити родинні фотографії?».

ВАРІАНТ 4

1. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. За формою проведення (способом виконання) вправи бувають:

А усні й письмові

Б навчальні й контрольні

В класні й домашні

Г підготовчі, вступні, тренувальні, завершальні

2. За метою перевірки вправи бувають:

А усні й письмові

Б навчальні й контрольні

В класні й домашні

Г підготовчі, вступні, тренувальні, завершальні

3. За дидактичною метою вправи бувають:

А усні й письмові

Б навчальні й контрольні

В класні й домашні

Г підготовчі, вступні, тренувальні, завершальні

4. Структура якого уроку передбачає наявність таких компонентів: 1) організаційний момент; 2) перевірка домашнього завдання; 3) вправи за теоретичним матеріалом із кількох параграфів; 4) підведення підсумків уроку; 5) оцінювання роботи учнів на уроці; б) оголошення домашнього завдання:

А урок повторення

Б урок систематизації та узагальнення

В урок формування вмінь та навичок

Г урок вивчення нового матеріалу.

5. Як називається метод, який передбачає діалог між учителем та учнем, засвоєння змісту навчального матеріалу з української мови шляхом відповідей на запитання, узагальнюючи та систематизуючи матеріал:

- А усний виклад матеріалу
- Б бесіда
- В робота з підручником
- Г метод вправ

6. Поєднай назву змістової лінії програми та її зміст.

1. Мовна	А Подано перелік питань, обов'язкових для засвоєння
1. Організаційна	А Учні отримують систему знань, формують практичні уміння та навички
2. Дидактична	Б Сприяє активному розвитку мисленнєвої діяльності
3. Розвивальна	В Відбувається національне, моральне, естетичне виховання
4. Освітня	Г Забезпечується організація учнів зі спільною навчальною метою в колективі
	Д Учні оволодівають методами і прийомами самостійної роботи

1. Поєднай функцію підручника та її суть.

1. Інформаційна	А Сприяє пізнанню української культури
2. Виховна	Б Передбачає перехід теоретичного матеріалу у формування практичних умінь та навичок
3. Культурологічна	В Матеріал підручника сприяє вихованню, формуванню духовних цінностей учнів
4. Трансформатизаційна	Г Теоретичний матеріал підручника подає основні наукові відомості про українську мову
	Д Сприяє активізації мисленнєвої діяльності учнів

8. Державний документ, у якому подано мету й завдання курсу, перелік навчальних тем, кількість годин на їх вивчення, вказівку про дозування частин навчального матеріалу, його послідовність; розписано критерії оцінювання учнівських знань; визначено перелік умінь і навичок учнів, називається:

- А Державним стандартом
- Б Типовою навчальною програмою
- В Навчальною програмою
- Г Базовим навчальним планом

9. Тематика змістового наповнення вправ, текстів для роботи з розвитку мовлення в підручнику є реалізацією:

- А мовної змістової лінії програми
- Б мовленнєвої змістової лінії програми
- В соціокультурної змістової лінії програми
- Г діяльнісної змістової лінії програми

10. Надто складне формулювання правил та завдань до вправ у підручнику, що не відповідає віковим особливостям учнів певного класу, є результатом недотримання загальнодидактичного принципу:

- А науковості
- Б доступності
- В послідовності
- Г системності

2. Репрезентуйте 4 етапи роботи над граматичним поняттям (підручник для 10 КЛАСУ О. АВРАМЕНКА)

§ 5. СЛОВА ВЛАСНЕ УКРАЇНСЬКІ Й ЗАПОЗИЧЕНІ

3. РОЗВ'ЯЖІТЬ МЕТОДИЧНУ ЗАДАЧУ

Прочитайте уривки з учнівських творів. Відредагуйте. Які вправи запропонували б з метою запобігання таких помилок.

Сучасна молодь дуже розвинена. Постійно подорожує, відпочиває та працює. Значна кількість молоді залишається жити за кордоном. І майже всі вважають себе українцями.

Хоча на нашій Батьківщині йде війна, вона надзвичайно красива. Тому що адрес це лише точка на карті, а любов до своєї Батьківщини – в серці.

Сірки гідно виховали своїх дітей – Наталку та Грицька, прив'язали їм любов до рідної пісні та української мови.

4. Змодельуйте мовленнєву ситуацію, що викличе в учнів потребу у створенні писемного тексту «Для мене не важливо, на чиєму боці сила; важливо те, на чиєму боці право» (В. Гюго).

МОДУЛЬ 2. ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСВОЄННЯ СТИЛІСТИЧНИХ ПОНЯТЬ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СТАРШІЙ ШКОЛІ (АКАДЕМІЧНИЙ РІВЕНЬ)

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні

здатність

- діяти соціально відповідально і свідомо, виявляти громадянську свідомість і активність (громадянська компетентність);
- здатність до командної роботи, спілкування з представниками різних соціальних груп різного рівня (соціальна компетентність);
- здатність виявляти повагу до української національної культури (культурна компетентність);
- здатність генерувати нові ідеї, виявляти і розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність) з обраного фаху;
- здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність до аналізу й синтезу, критичного осмислення інформації; здатність узагальнювати;
- здатність до міжособистісної взаємодії з дотриманням етичних принципів.

Фахові

здатність

- забезпечувати здобуття учнями освіти державною мовою;
- формувати та розвивати в учнів ключові, міжпредметні й предметні компетентності та уміння, спільні для всіх компетентностей;
- добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання української мови;
- розвивати в учнів критичне мислення засобами української мови;
- орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею;

- конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу.
- застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі; планувати; організовувати, здійснювати і презентувати теоретико-прикладне дослідження з методики навчання української мови;
- застосовувати різноманітні підходи до розв'язання проблем у педагогічній діяльності вчителя української мови і літератури;
- до критичного осмислення й використання історичних надбань і новітніх досягнень лінгвістичної, методичної наук, а також знань міждисциплінарного характеру;
- застосовувати та розробляти нові підходи до вирішення завдань дослідницького та інноваційного характеру в сфері освіти й педагогіки;
- дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність в учнів.

Теоретичний блок

1. Визначте мету вивчення стилістики в старшій школі.
2. Які психолінгвістичні основи вивчення стилістики в старшій школі?
3. Який зміст укладається в поняття «стилістичні уміння і навички»? Які стилістичні вміння формуємо в учнів старшої школи?
4. Схарактеризуйте прийоми вивчення стилістики.
5. Яка з класифікацій стилістичних вправ вам найбільше імпонує і чому? Проаналізуйте типи стилістичних вправ.
6. Як пояснити учням поняття «стиль мови» і «стиль мовлення»?
7. Як відбиті поняття стилістики у змістових лініях чинної шкільної програми?
8. Який зв'язок між поняттями стилістики в програмі основної і старшої школи?
9. Чому текст повинен бути основним засобом навчання стилістики?
10. У чому суть функційно-стилістичного аспекту в навчанні мови?
11. Як довести, що комунікативна змістова лінія має чітко виражене стилістичне спрямування?

12. Як ви розумієте поняття «стильові» і «стилістичні» ознаки тексту?

13. Схарактеризуйте основні методи й прийоми роботи над стилістичними засобами лексикології і фразеології.

Практичний блок

1. Виконайте пропоновані завдання. Укажіть, які методи лінгвостилістичних досліджень були використані.

I. Напишіть твір-мініатюру на тему «Українська земля – земля моїх батьків», створюючи колорит урочистості, пафосу відповідними засобами словотвору (префікси воз-, пре-, пред-, со-, су тощо).

II. Запишіть, добираючи шляхом підстановки доцільний варіант слова. Аргументуйте вмотивованість авторського вибору.

1. *І мене в сім'ї великій, в сім'ї в(і, о)льній новій, не забудьте пом'янути незлим, тихим словом.* 2. *По двору тихо походжа(ає, а) старий веселий Рогволод; дружина, отроки, народ кругом його (у, в, во) (златі, золоті) сяють (З тв. Т. Шевченка).* 3. *Лихо моє чубат(е, еє), ніхто мене не сватає (Н. тв.).*

III. Шляхом синонімічного добору до виділених слів з'ясуйте смислову доцільність слова у тексті.

1. *Стали ми обидві, як укопані, та й стоїмо, дивимося одна на одну, неначе зроду не бачились (І. Нечуй-Левицький.).* 2. *Все в тобі з'єдналося, злилося – Як і поміститься в одній! – Шепіт зачарований колосся, Поклик із катями на двобій. ... І тобі рости й не в'януть зроду, Квітуватъ в поемах і віршах, Бо в тобі – великого народу Ніжна і замріяна душа (В. Симоненко).* 3. *Вітер віє-повіває по полю гуляє (Т. Шевченко).*

IV. Запишіть текст, вибираючи з дужок потрібний за змістом і стилістичним забарвленням синонім. Зіставте із авторським варіантом.

Перепели давали (натхненний, піднесений, захоплений, окрилений, пристрасний) вечірній концерт. Я (йшов, ступав, крокував, чимчикував, шкандибав) серед пташиних пісень, серед (замислених, задуманих) колосків жита, що (хилилися, гнулися, клонилися, никнули) з (тихим, спокійним, негучним, нечутним, беззвучним, безшумним) шепотінням і (кланялися, вклонялися, шапкували) землі, сонцю і людині. Мені не видно було житнього лану, бо хліб (виріс, вимахав, піднявся, витягнувся) вище мого зросту, і я (думав, гадав, мислив, розмірковував, кумекав), що тут, серед цієї (гущавини, хащі, гущі, гущави, гущини), можна заблудитись, як у джунглях (О. Копиленко).

V. Визначте афікси та поясніть їх роль у вираженні різних почуттєвих відтінків.

Дідуган – дідунь – дідисько; мирний – сумирний; мудрий – премудрий.

VI. Зіставте подані пари слів, увівши їх уречення. З'ясуйте, як префікси впливають на значення слів та їх стилістичне забарвлення.
Зелень – пазелень, вітер – павітер, молодь – памолодь.

VII. Утворіть за допомогою різних афіксів іменники – назви осіб; вкажіть функціонально-стильову закріпленість та емоційно-експресивні ознаки цих слів:

-ан (-ян): політика, інтрига, грубість, критика;

-ій: крутити, торохтіти, скиглити, грамотний, скупий;

-ун; -ух- (-юх-): говорити, вередувати, лепетіти, товстіти, брехати, упертися;

-ак- (-як-): хлопець, чужий, бідний, одинокий, пити;

-ай (-тяй): гуляти, глитати, патлатий;

-ань: головатий, пузатий, вухатий, губатий, лобатий;

-к-: хвалитися, хапати, забувати, сон.

VIII. Наведіть приклади слів, утворених за допомогою префіксів: *анти-, архі-, гіпер-, інтер-, пост-, екстра;* суфіксів: *-ізм, -ство, -цтво, -ння, -ття;* вкажіть функціонально-стильову закріпленість цих слів.

IX. Визначте мовну доміную до кожного з текстів. Які частини мови увиразнюють зміст, загальний настрій тексту, яка їхня роль?

1. Пропало, пройшло, пролетіло,

Минулося, щезло, сплигло,

Лишень головошками тліло.

Лишень попелищем цвіло.

Одвіялось, сном одіснилось,

Одмарилось – ген набулось,

Вкотилось і ген одкотилось.

Солоним риданням зайшлося...

2. Створіть інтелект-карту, яка відображає особливості одного зі стилів (на вибір).

Інтелект-карта (з англійської – *Mind maps*) – зручний інструмент для наочного структурування та яскравого відображення будь-якої інформації. За її допомогою можна упорядкувати величезні

об'єми будь-яких відомостей, що сприяє більш ефективному їх переосмисленню та запам'ятовуванню. Такі схеми можна створювати як власноруч, так і за допомогою сучасних зручних онлайн-інструментів: Draw.io, Canva, XMind.

Зразок

3. Із підручників для 10-11 класів дібрати основні типи стилістичних вправ (3) для вивчення лексикології і фразеології.

Література

1. Бакум З. Фонетико-стилістичні вправи як засіб підвищення мовної культури учнів. *Українська мова і література в школі*. 2007. № 1. С. 2–5.
2. Бакум З., Бойко Л. Лінгвістичний аналіз художнього тексту в навчанні української мови: фонетико-стилістичний аспект. *Українська мова і література в сучасній школі*. 2012. № 7–8. С. 25–28.
3. Ващенко В. С. Стилістичні явища в українській мові. Харків: Вид-во ХДУ, 1958. 159 с.
4. Грона Н. В., Лозова Н. Г. *Стилістика. Практикум*. Навчальний посібник для студентів спеціальності 061 Журналістика : навч. посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 189 с.

5. Поляковська Т. Навчатися для життя (з досвіду проведення «фонетичних» уроків у старших класах. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2010. № 6. С. 28–3 Плющ Н. Звуковий живопис у поезії. *Урок української*. 2003. № 4. С. 13.

6. Серажим К. С. Фонетичні засоби стилістики: навчально-методичний посібник: для студентів-журналістів / ред. О. Д. Пономарів. – К.: Київський університет ім. Т. Шевченка, Інститут журналістики, 1996. 53 с.

7. *Стилїстика української мови: навчально-методичний посібник* / [упорядники: А. С. Попович, Л. М. Марчук ; за ред. А. С. Попович]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. 172 с.

УРОКИ СТИЛІСТИКИ В 10-11 КЛАСАХ

Лабораторне заняття

Формуємо компетентності

Загальні

здатність

- діяти соціально відповідально і свідомо, виявляти громадянську свідомість і активність (громадянська компетентність);
- до командної роботи, спілкування (соціальна компетентність);
- виявляти повагу до української національної культури;
- до планування діяльності та управління процесом, мотивування людей до досягнення спільної мети (лідерська компетентність);
- генерувати нові ідеї, виявляти і розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність) з обраного фаху;
- застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- до аналізу й синтезу, критичного осмислення інформації; здатність узагальнювати, формувати науковий світогляд.

Фахові

здатність

- забезпечувати здобуття учнями освіти державною мовою;
- формувати та розвивати в учнів ключові, міжпредметні й предметні компетентності та уміння, спільні для всіх компетентностей;
- добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання української мови, зокрема;
- розвивати в учнів критичне мислення засобами української мови;

- орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею;
- ефективно використовувати наявні та створювати (за потреби) навчально-методичні матеріали з української мови, зокрема, з використанням електронних (цифрових) освітніх ресурсів;
- конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу;
- застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі;
- застосовувати різноманітні підходи до розв'язання проблем у педагогічній діяльності вчителя української мови і літератури;
- застосовувати та розробляти нові підходи до вирішення завдань дослідницького та інноваційного характеру;
- дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність в учнів.

Теоретичний блок

1. Схарактеризуйте завдання вивчення стилістики в старших класах.
2. Визначте зміст вивчення стилістика української мови в шкільних програмах та програмах факультативів для 10-11 класів.
3. Схарактеризуйте стилістичні вміння та навички.
4. У чому особливість прийомів вивчення стилістики?
5. Наведіть приклади стилістичних вправ.

Практичний блок

1. Виконайте аналіз (один за вибором) запропонованого тексту.
- Схема фонетично-стилістичного аналізу художнього тексту**

1. Пошук явищ фоносемантики.
2. Експресивні можливості звуків. Звукопис: асонанс, алітерація, анафора, епіфора, дисонанс, паронимазія, ониматопея. Стилістичні функції.
3. Фонетичні засоби як складники тропів і стилістичних фігур.
4. Засоби милозвучності: евфонічні чергування голосних і приголосних звуків та вимовна легкість (повноголосся, подовження, спрощення).

5. Значення фонетично-стилістичних засобів для вираження основної думки твору й створення відповідного настрою.

Схема лексично-стилістичного аналізу художнього тексту

1. Стилістична характеристика лексики (книжна, розмовна, нейтральна, стилістично забарвлена).

2. Стилістичне використання споконвічно української лексики (спільноіндоєвропейської, спільнослов'янської, спільносхіднослов'янської й власне української) та запозичень. Доцільність такого співвідношення лексики за походженням.

3. Співвідношення лексики за емоційністю й нормативністю (наявність діалектизмів, розмовно-просторічних елементів, професіоналізмів і жаргонізмів).

4. Багатозначні слова та їхні функції.

5. Синоніми як основне джерело засобів словесної образності й стилістичної виразності. Перифрази й евфемізми, їхні стилістичні функції.

6. Загальномовні й контекстуальні антоніми, їхні стилістичні функції. Антонімічна градація, антитеза, прийом антонімічної іронії, епітет-оксиморон.

7. Стилістичні можливості різних видів омонімів.

8. Паронімія як стилістичний засіб. Парономазія (або паронімічна атракція).

9. Співвідношення активної й пасивної лексики (історизми, архаїзми й загальномовні та індивідуально-авторські неологізми), їхні функції. Використання екзотизмів, етнографізмів, варваризмів, анахронізмів.

10. Різновиди тропів, їхня стилістична роль, оригінальність і доцільність.

11. Лексичні засоби як складники фігур стилістичного синтаксису.

12. Стилістичне навантаження фразеологізмів. Види трансформації фразеологічних одиниць і їхня стилістична роль.

13. Художньо-естетична інтерпретація лексики тексту. Вплив лексично-стилістичних засобів на вираження ідейно-образного й естетичного змісту твору.

Схема словотвірно-стилістичного аналізу художнього тексту

1. Стилістично забарвлені морфеми в тексті.
2. Інтерпретація дериватів. Словотвірні засоби, що надають семантично-стилістичних відтінків словам (зменшувальності, пестливості, згрубілості, урочистості, фольклорності, книжності, розмовності, емоційності, інтимності тощо).
3. Стилістично забарвлені морфеми як складники тропів і фігур стилістичного синтаксису.
4. Контекстуальні (індивідуальні) морфемно-словотвірні утворення в тексті.
5. Роль словотвірних засобів у створенні образності й уточненні змісту твору.

Схема морфологічно-стилістичного аналізу художнього тексту

1. Співвідношення частин мови в поданому тексті. Варіантність морфологічних форм.
2. Семантично-стилістичні функції самостійних, службових частин мови й вигуків.
3. Тропи й стилістичні фігури, в основі яких виразні морфологічні засоби (слова окремих частин мови, граматичні форми роду, числа, відмінка, особи, часу тощо).
4. Характеристика тексту з погляду нормативності морфологічних засобів.
5. Вплив типу мовлення, жанру, функційного стилю, теми, основної думки на добір автором певних граматичних форм.

Схема стилістичного аналізу простого речення

1. Різновиди речень за метою висловлювання, їхня роль.
2. Стилістична роль різних видів односкладних речень.
3. Стилістичні функції однорідних членів речення.
4. Стилістичне навантаження вставних і вставлених конструкцій і звертань.
5. Стилістичні функції відокремлених членів речення.
6. Синтаксичні одиниці як складники тропів і стилістичних фігур.
7. Домінування в тексті окремих синтаксичних одиниць, їхня смислова доцільність.
8. Синтаксичні особливості індивідуального стилю мовлення щодо використання простих речень.

9. Значення синтаксичних засобів (зокрема, простих речень) у побудові образної системи тексту тощо.

Схема стилістичного аналізу складного речення

1. Стилiстичнi функцiї рiзних видiв складних речень.
2. Стилiстичне вживання багатокомпонентних ускладнених синтаксичних структур.
3. Перiод як стилiстичне явище, його рiзновиди.
4. Стилiстичне навантаження прямої, непрямої та невласне прямої мови.
5. Домiнування в тексті певних синтаксичних одиниць, їхня смислова доцiльнiсть
6. Фiгури стилiстичного синтаксису, їхнi функцiї. Синтаксичнi одиницi, що стали основою стилiстичних фiгур.
7. Значення синтаксичних засобів (зокрема, складних речень, багатокомпонентних ускладнених синтаксичних структур, прямої, непрямої та невласне прямої мови, перiоду) в побудові образної системи тощо.
8. Синтаксичнi особливостi iндивiдуального стилю щодо вживання складних синтаксичних структур.

Чоловік з ароматом кави

Про Юрія Кульчицького в Україні нині відомо небагато. Українець за походженням, він виконував роль військового аташе та перекладача у Відні. Згодом Кульчицький опинився в австрійській дипломатичній місії в Стамбулі і відіграв важливу роль у легендарній Віденській битві 1683 року, яка фактично зупинила турецький наступ на цивілізовану Європу. У Відні Кульчицький дістав неформальний статус героя. Як нагороду, крім будинку від магістрату й медалі від короля, рятівник отримав триста мішків кави. Каву залишили в обозі турки, щоправда, австрійці вважали ці зернята кормом для верблюдів. «Полонені» верблюди кавові зерна їсти навідріз відмовлялися. Якби не вроджена підприємливість Кульчицького, кава могла б так і залишитися прикрасою якогось етнографічного музею австрійської столиці, і ми б ніколи не відчули аромату цього п'яного напою.

Проте Юрій Кульчицький не розгубився – відкрив кав'ярню спочатку тільки для власних приятелів, утаємничених у смак

Сходу. Віденцям кава засмакувала. Не останню роль у цьому відіграла колоритна постать рятівника Відня, який засолодив гіркий

напій. Кульчицький, перебравшись у турецький одяг, особисто частував своїх гостей, пом'якшуючи смак кави медом, цукром, а згодом молоком і вершками (За матеріалами інтернетних джерел).

Поезія для фонетично-стилістичного аналізу

І буде мир...

І вишні зацвітуть

У рідному моєму краї.

Лелеки добру звістку принесуть:

«Кінець війні, ми ворога здолали!».

І на світанку вмиється Земля

Ранковою холодною росою.

І буде чути пісню солов'я,

А не ревіння літаків над головою.

Підніме очі закривавлений Ірпінь,

Йому плече підставить сива Буча.

А Бородянка і Гостомель-побратим

Порушать тишу стогоном болючим.

Демидів враз прокинеться від сну,

Від болю ран ворожих окупантів.

На повні груди крикне: «Я живу!!!

Я витримав оцих потвор-мутантів».

Козаровичі, пошматовані вогнем,

Потоптані, знесилені і босі.

Тавровані ординським тим мечем

Піднімуть хвилю в морі стоголоссям.

І Димер, Катюжанка, і Синяк

Сплюндровані поганською рукою ката

Без сліз, бо їх давно уже нема

З колін устануть, бо прийшла розплата.

Почує це Іванків – сивий дід.

Вони його живого розпинали,

Він навіть не стогнав, він гордо переніс.

Його тортури дикі не зламали.

Чоло насупить древній наш Лютіж

Поранений, обстріляний, побитий.

Тримав він оборону, як справжній захисник,

Сміливістю своїх людей прикритий.

А Вишгород, наш славний волонтер!

*І день, і ніч збирає поміч всім нужденним.
Ви очі бачили, отих святих людей,
У них вогонь добра горить священний.
Засяє сонцем Вишгородський край.
Підніметься з руїн моя країна,
Бо мужності такої світ не знав.
По силі духу ти одна така єдина.
Повернемось до мирного життя,
Запахнуть чорнобривці й рута-м'ята.
І мама заспіває «Котика-котка»,
І принесе «від зайчика» гостинця тато.*

17.03.22

Ліна Костенко.

2. Розробіть конспект факультативного заняття зі стилістики на тему за вибором (10 клас):

- Неологізми та застаріла лексика в різних стилях мови.
- Категорія числа як стилістичний засіб.
- Використання граматичних форм дієслів у різних стилях мови.
- Стилістичні можливості службових частин мови.
- Експресивні властивості звуків мови («Усі звуки світяться, і всі кольори звучать...»). Звернути увагу, що: *навіть ізольовані звуки мають значення. Наприклад: такі з них як в, а, р, о – одностайно визначені як сильні; х, п, ю – послаблені, маленькі. К, ш, ж, с, ф – здаються людям шерехатими; а, о, л, у – гладенькими. На думку опитаних, звукам притаманні такі якості як хоробрість, печаль, доброта. Наприклад, д, н, л, м, – добрі звуки; ж, с, ф, з, – злі; а, я – хоробрі; с, х – боягузливі; а, р, я – радісні; с, к, т – печальні).*

Література

1. Бакум З. Фонетико-стилістичні вправи як засіб підвищення мовної культури учнів. *Українська мова і література в школі*. 2007. № 1. С. 2–5.
2. Бакум З., Бойко Л. Лінгвістичний аналіз художнього тексту в навчанні української мови: фонетико-стилістичний аспект. *Українська мова і література в сучасній школі*. 2012. № 7–8. С. 25–28
3. Ващенко В. С. *Стилістичні явища в українській мові*. Харків: Вид-во ХДУ, 1958. 159 с
4. Поляковська Т. Навчатися для життя (з досвіду проведення «фонетичних» уроків у старших класах. *Українська мова й література в середніх школах*,

гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2010. № 6. С. 28–3 Плющ Н. Звуковий живопис у поезії. *Урок української*. 2003. № 4. С. 13.

5. Серажим К. С. *Фонетичні засоби стилістики: навчально-методичний посібник: для студентів-журналістів / ред. О. Д. Пономарів. – К.: Київський університет ім. Т. Шевченка, Інститут журналістики, 1996. 53 с.*

6. *Стилістика української мови: навчально-методичний посібник / [упорядники: А. С. Попович, Л. М. Марчук ; за ред. А. С. Попович]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. 172 с.*

7. Хомич Т. Аналіз помилок у методиці здійснення морфемного й словотвірного аналізів. *Полілог культур: освітній і культурологічний аспекти. Всеукраїнська науково-практична конференція (26 березня 2013 року). Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2013. С. 130 – 132.*

8. Хомич Т. Особливості формування аналітичних словотвірних умінь у школярів і студентів. *Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя. Філологічні науки. Книга 2. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2013. С. 183 – 187*

9. Хомич Т. Уміння говорити – візитівка сучасного освітянина.

10. *Формування мовної особистості в сучасному полікультурному суспільстві: Матеріали II Міжрегіональної науково-практичної конференції педагогічних, науково-педагогічних працівників та студентів (м. Чернігів, 21 лютого 2020 р.). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 203 с. С. 158 – 162.*

ЗМІСТ ВПРАВ ТА ЗАВДАНЬ ІЗ ПРАКТИЧНОЇ РИТОРИКИ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні

здатність

- діяти соціально відповідально і свідомо, виявляти громадянську свідомість і активність (громадянська компетентність);
- здатність до командної роботи, спілкування з представниками різних соціальних груп різного рівня (соціальна компетентність);
- здатність виявляти повагу до української національної культури (культурна компетентність);
- здатність генерувати нові ідеї, виявляти і розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність) з обраного фаху;

- здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність до аналізу й синтезу, критичного осмислення інформації; здатність узагальнювати;
- здатність до міжособистісної взаємодії з дотриманням етичних принципів.

Фахові

здатність

- забезпечувати здобуття учнями освіти державною мовою;
- формувати та розвивати в учнів ключові, міжпредметні й предметні компетентності та уміння, спільні для всіх компетентностей;
- добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання української мови;
- розвивати в учнів критичне мислення засобами української мови;
- орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею;
- конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу.
- застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі; планувати; організовувати, здійснювати і презентувати теоретико-прикладне дослідження з методики навчання української мови;
- застосовувати різноманітні підходи до розв'язання проблем у педагогічній діяльності вчителя української мови і літератури;
- до критичного осмислення й використання історичних надбань і новітніх досягнень лінгвістичної, методичної наук, а також знань міждисциплінарного характеру;
- застосовувати та розробляти нові підходи до вирішення завдань дослідницького та інноваційного характеру в сфері освіти й педагогіки;
- дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність в учнів.

Теоретичний блок

1. Розкрийте зміст програми шкільного курсу риторики. Чи повністю вона задовольняє вимоги часу – навчити учнів майстерно володіти монологічними й діалогічними формами мовлення в різних ситуаціях спілкування?

2. Назвіть характерні риси, жанри основних видів красномовства (академічного, політичного, дипломатичного, військового, юридичного, церковного, суспільно-побутового).

3. Визначте етапи роботи над текстом промови. Що має знати учень про вибір теми виступу, збирання матеріалу, складання плану, тексту промови (у вигляді тез, конспекту), про розмітку його знаками партитури?

4. Прокоментуйте риторичні здібності, які потрібно вдосконалювати, формуючи комунікативну особистість.

5. Які вміння і навички важливо сформувати в шкільному курсі риторики?

6. Як ви розумієте принцип комунікативної співпраці у формуванні риторичних умінь і навичок?

7. Які методичні прийоми використовують учителі-словесники для виховання вмілого промовця?

Практичний блок

1. Перегляньте виступи: найкращого вчителя України Пауля Пшенічки / І. Малковича про українську мову на Всеукраїнському онлайн-форумі / переможця Global Teacher Prize Ukraine 2021 Артура Проїдакова й проаналізуйте риторичну культуру промовця (за вибором).

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ (риторичний аналіз)

1. Науковий рівень виступу.

2. Актуальність обраної теми.

3. Дотримання законів риторики: концептуального, моделювання аудиторії, стратегічного, тактичного, мовленнєвого, ефективної комунікації, системно-аналітичного.

4. Дотримання принципів змістовності, ерудованості, послідовності, аргументованості, несуперечності, доказовості, доступності, наочності.

5. Дотримання композиції виступу.

6. Культура мислення оратора: застосування логічних доказів, індукції, дедукції, елементи сюжетності, інтрига в побудові виступу, гнучкість мислення.

7. Психологічний стан оратора: упевненість-неупевненість, втома-бадьорість, зібраність-розгубленість, зосередженість-розсіяність тощо.

8. Взаємодія оратора й слухачів: уміння утримувати увагу слухачів, використання прийомів актуалізації уваги слухачів, майстерність застосування прийомів емоційної розрядки.

9. Культура мовлення оратора: володіння комунікативними якостями мовлення (логічність, точність, ясність, чистота, виразність, багатство, доречність, доступність, емоційність, естетичність, мовлення); мовленнєвий артистизм; мовленнєві помилки; енергетика мовлення (темп, гучність, висота й сила голосу, артикуляція, інтонаційна виразність, паузи).

10. Невербальна культура оратора: естетичність (доцільність, різноманітність, природність) жестикуляції, міміки, рухів тіла, пози; візуальний контакт з аудиторією. (

11. Зовнішня культура оратора: відповідність зовнішнього вигляду ситуації спілкування (одяг, взуття, зачіска, аксесуари, макіяж тощо); щирість і повага до слухачів; культура поведінки.

12. Драматизм, оригінальність і креативність викладу.

2. Пропонуємо студентам проаналізувати текст промови Олександри Матвійчук на врученні Нобелівської премії миру на ютуб-каналі (<https://www.youtube.com/watch?v=AYGgztDGxM>) та в електронних газетах; пояснити різницю між оформленням медіатексту в різних формах.

Рис. 1. Скрин світлини ФОТО: MARKUS SCHREIBER / AP

Ваші Величності, Ваші Королівські Високості, шановні члени Норвезького Нобелівського комітету, громадяни України та громадяни світу.

Цього року оголошення Нобелівської премії миру чекала вся Україна. Ми розцінюємо її як визнання зусиль всього українського народу, що сміливо виступив проти спроб зруйнувати мирний розвиток Європи, та як відзначення важливості роботи правозахисників у попередженні військової загрози в усьому світі. Ми пишаємося, що сьогодні вперше українська мова прозвучить на офіційній церемонії.

Ми отримуємо Нобелівську премію миру під час війни, яку розпочала Росія. Ця війна триває вже вісім років 9 місяців та 21 день. Для мільйонів людей стали звичними такі слова як обстріли, катування, депортації, фільтраційні табори. Але немає таких слів, щоб передати біль матері, яка втратила новонародженого сина після обстрілу пологового відділення лікарні. Вона щойно пригортала свою дитину, називала на ім'я, годувала грудьми, вдихала її запах – і раптом російська ракета зруйнувала весь її всесвіт. І тепер її омріяна і така жадана дитина лежить у найменшій у світі труні...

Час взяти відповідальність. Ми не знаємо, скільки у нас цього часу. І оскільки це Нобелівська премія миру під час війни, то я дозволю собі звернутися до людей у різних країнах світу із закликом до солідарності. Ви не маєте бути українцями, щоб підтримати Україну. Достатньо бути просто людиною.

3. Напишіть есе: «Навіщо вчителю професійно орієнтована риторична компетентність?».

4. Розробіть конспект уроку (засвоєння нових знань) з теми (за вибором):

10 клас

Практична риторика

§ 15. Риторика як мистецтво, наука й навчальна дисципліна

§ 16. Мовленнєва ситуація

§ 17. Особистість мовця

§ 18. Аудиторія

§ 19. Текст як одиниця спілкування

§ 20. Ефективність мовлення

§ 21. Стратегія й тактика мовленнєвої поведінки

§ 22. Мовленнєвий вчинок. Мовленнєва подія

11 клас

Практична риторика

§ 2. Засоби мовного вираження промови. Метафора

§ 3. Метонімія

§ 4. Роль метафори й метонімії в мовленні

§ 5. Риторичні фігури. Антитеза. Градація

§ 6. Повторення (анафора). Риторичне запитання

§ 7. Звернення. Порівняння

Література

1. Гилярська О.І. Професійно-риторична підготовка майбутніх педагогів на засадах компетентнісного підходу. *East European Science Journal*. Warsaw, Poland, 2019. № 41. Vol. 5. с. 4–8

2. Голуб Н. Б. Мовні засоби риторичної майстерності. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : Серія № 8 : Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*. – Випуск 3 : зб. наукових праць / за ред. академіка Л. І. Мацько. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. С. 175–181.

3. Нищета В. А. Риторичні ігри як засіб риторизації шкільної мовної освіти. *Проблеми сучасної педагогічної освіти : Серія: Педагогіка і психологія : [зб. статей]*. – Ялта : РВВ КГУ, 2013. Вип. 41. Ч. 6. С. 259–266.

4. Пентилюк М.І. Роль тексту у формуванні риторичних умінь і навичок учнів. *Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської інтернет-конференції (23 квітня 2015 р.) / за ред. проф. К.Я.Климової*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2015. С. 8–19.

5. Толочко С.В. Формування риторичної компетентності викладачів у післядипломній педагогічній освіті. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т.Г. Шевченка*, 2020. № 13, с. 51–59.

6. *Форми роботи з риторики в школі // Пентилюк М. І. Методика навчання української мови у схемах і таблицях : [навч. посіб.]*. Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. К. : Ленвіт, 2006. С. 113–117.

7. Хомич Т. Уміння говорити – візитівка сучасного освітянина.

8. *Формування мовної особистості в сучасному полікультурному суспільстві: Матеріали II Міжрегіональної науково-практичної конференції педагогічних, науково-педагогічних працівників та студентів (м. Чернігів, 21 лютого 2020 р.)*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 203 с. С. 158 – 162

СИСТЕМА РОБОТИ З МОВЛЕННЄВИМИ ЖАНРАМИ

Семинар-практикум

Формуємо компетентності

Загальні

здатність

- діяти соціально відповідально і свідомо, виявляти громадянську свідомість і активність (громадянська компетентність);
- здатність до командної роботи, спілкування з представниками різних соціальних груп різного рівня (соціальна компетентність);
- здатність виявляти повагу до української національної культури (культурна компетентність);
- здатність генерувати нові ідеї, виявляти і розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність) з обраного фаху;
- здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність до аналізу й синтезу, критичного осмислення інформації; здатність узагальнювати;
- здатність до міжособистісної взаємодії з дотриманням етичних принципів.

Фахові

здатність

- забезпечувати здобуття учнями освіти державною мовою;
- формувати та розвивати в учнів ключові, міжпредметні й предметні компетентності та уміння, спільні для всіх компетентностей;
- добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання української мови;
- розвивати в учнів критичне мислення засобами української мови;
- орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею;
- застосовувати різноманітні підходи до розв'язання проблем у педагогічній діяльності вчителя української мови і літератури;
- до критичного осмислення й використання історичних надбань і новітніх досягнень лінгвістичної, методичної наук, а також знань міждисциплінарного характеру;

- дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність в учнів.

Теоретичний блок

1. З'ясуйте суть поняття «мовленнєвий жанр»
2. Схарактеризуйте види роботи з мовленнєвими жанрами на уроках української мови.
3. Деталізуйте роботу над мовленнєвими жанри на уроках риторики в 10-11 класах (один на вибір).

3.1. Інформаційні жанри

- 3.1.1. Жанр *представлення*
- 3.1.2. Жанр *пояснення*
- 3.1.3. Жанр *інструкція*
- 3.1.4. Жанр *повідомлення*

3.2. Фатичні жанри

- 3.2.1. Жанр *бесіда*
- 3.2.2. Жанр *телефонна розмова*
- 3.2.3. Жанр *листування*
- 3.2.4. Жанр *комплімент*
- 3.2.5. Жанр *порада*

3.3. Оцінювальні жанри

- 3.3.1. Жанр *похвала*
- 3.3.2. Жанр *осуд*
- 3.3.3. Жанр *рецензія*
- 3.3.4. Жанр *характеристика*

3.4. Етикетні жанри

- 3.4.1. Жанр *привітання*
- 3.4.2. Жанр *вибачення*
- 3.4.3. Жанр *прохання*
- 3.4.4. Жанр *утішання*
- 3.4.5. Жанр *подяка*

Практичний блок

1. Напишіть квазіінструкцію (на рівні учня 10-11 класу) для бабусі, як користуватися подарованим їй мобільним телефоном.

2. Напишіть квазіінструкцію (на рівні учня 10-11 класу) з безпеки поведінки в лісі на відпочинку з приготуванням і споживанням їжі на свіжому повітрі для ваших однолітків.

3. За допомогою емодзі зобразіть правила телефонної розмови або листування.

4. Доберіть ситуативні завдання (3) для роботи над будь-яким жанром (за вибором).

5. Створіть інтелект-карту для роботи над будь-яким жанром (за вибором), урахувавши рекомендації Г. Шелехової:

Схема 3.5.5.1. Модель жанру «подяка»

6. Оформіть рекомендації для мовного оформлення жанру (за вибором із таблиці) за зразком:

Для мовного оформлення жанру використовують такі мовні засоби: 1) лексичного рівня (слова, що уточнюють компонент «за що»); 2) морфологічного рівня (дієслово «дякую/дякуємо»; прикметник «вдячний (-а)»; іменник «подяка»; прислівник, що його посилюють, доповнюють, увиразнюють, – щиро, сердечно, уклінно тощо; займенник «Ви» у пошанному значенні); 3) синтаксичного рівня (усталені етикетні формули «дякую Вам», «дякую за...»; означено-особові речення: Уклінно дякую Вам за підтримку; складнопідрядні речення: Мені бракує слів, щоб передати всю глибину моєї вдячності. Я настільки вдячна Вам за тепло й людяність, що хочу розповісти про це всім присутнім; звертання (Дорогий друже! Вельмишановний Василю Захаровичу! Дорога моєму серцю людино!)

<p>Діалог («кондуктор — пасажир», «покупець — продавець») Дозвіл Докір Донос Допит Епітафія Зустріч Залицання Запрошення Застереження Звернення (інавгураційне, новорічне) Звинувачення Згода Зізнання (у коханні, вчинках) Знайомство Знуцання Інвектива Інструкція Наратив Незгода</p>	<p>Обговорення Обіцянка Образа Оголошення (про вакансії, шлюбне, рекламне, про знайомство, жартівливе тощо) Операція (хірургічна) Осуд Парі Підтримка (моральна) Передбачення Переконання Перемовини Плакат Плітки Побоювання Повідомлення Повчання Погрожування (погроза) Подяка Порада Посвята (у першокурсники, в учителі, військова) Послання (духовне, поетичне) Похвала Похваляння (похвальба) Пояснення Пояснювальна записка</p>	<p>Рухомий рядок Самооцінювання Сарказм Сварка Сентенція Скандал Скарга Словник Слово (вступне, у відповідь) Співчуття Сповідь Спонування Спростування Стаття (наукова, публіцистична) Схвалення Тлумачення Тост Тріумфування Удавання Умовляння Унісон Урок Флірт Форум Характеристика Чат Чутки Щоденник Ябедництво</p>
<p>Діалог («кондуктор — пасажир», «покупець — продавець») Дозвіл Докір Донос Допит Епітафія Зустріч Залицання Запрошення Застереження Звернення (інавгураційне, новорічне) Звинувачення Згода Зізнання (у коханні, вчинках) Знайомство Знуцання Інвектива Інструкція Наратив Незгода</p>	<p>Обговорення Обіцянка Образа Оголошення (про вакансії, шлюбне, рекламне, про знайомство, жартівливе тощо) Операція (хірургічна) Осуд Парі Підтримка (моральна) Передбачення Переконання Перемовини Плакат Плітки Побоювання Повідомлення Повчання Погрожування (погроза) Подяка Порада Посвята (у першокурсники, в учителі, військова) Послання (духовне, поетичне) Похвала Похваляння (похвальба) Пояснення Пояснювальна записка</p>	<p>Рухомий рядок Самооцінювання Сарказм Сварка Сентенція Скандал Скарга Словник Слово (вступне, у відповідь) Співчуття Сповідь Спонування Спростування Стаття (наукова, публіцистична) Схвалення Тлумачення Тост Тріумфування Удавання Умовляння Унісон Урок Флірт Форум Характеристика Чат Чутки Щоденник Ябедництво</p>

Література

1. Адамова А. М. Впровадження особистісно орієнтованої моделі навчально-виховного процесу. *Управління школою: Науково-методичний журнал*. 2015. № 11. С. 2–12.
2. Бацевич Ф. С. *Основи комунікативної лінгвістики*: підруч. Київ: Видав. центр «Академія», 2004. 344 с.
3. Дика Н. М. Розвиток мовної особистості вчителя-словесника інформаційної доби. *«Формування мовної особистості інформаційної доби»*. Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція. м. Київ. 30 травня 2017 року. URL: <http://conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/fmoid/paper/viewFile/172/159> (дата звернення: 18.10.2018).
4. Кучерук О. А. *Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика* : Монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2011. 420 с. 5.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ СКЛАДНИК ПІДГОТОВКИ УЧНІВ 10-11 КЛАСІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні

здатність

- діяти соціально відповідально і свідомо, виявляти громадянську свідомість і активність (громадянська компетентність);
- здатність до командної роботи, спілкування з представниками різних соціальних груп різного рівня (соціальна компетентність);
- здатність виявляти повагу до української національної культури (культурна компетентність);
- здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність до аналізу й синтезу, критичного осмислення інформації; здатність узагальнювати;
- здатність до міжособистісної взаємодії з дотриманням етичних принципів.

Фахові

здатність

- забезпечувати здобуття учнями освіти державною мовою;
- формувати та розвивати в учнів ключові, міжпредметні й предметні компетентності та уміння, спільні для всіх компетентностей;

- добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання української мови;
- розвивати в учнів критичне мислення засобами української мови;
- орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею;
- конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу.
- до критичного осмислення й використання історичних надбань і новітніх досягнень лінгвістичної, методичної наук, а також знань міждисциплінарного характеру;
- застосовувати та розробляти нові підходи до вирішення завдань дослідницького та інноваційного характеру в сфері освіти й педагогіки;
- дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність в учнів.

Теоретичний блок

1. У чому особливість проведення ЗНО та МНТ?
2. Схарактеризуйте тестові завдання до ЗНО/МНТ
3. Яка особливість змісту й структури власного висловлення?
4. Які помилки «виносимо» під час перевірки власного висловлення?

Практичний блок

1. Відредагуйте «перли» із робіт учасників ЗНО з української мови. Тема власного висловлення «**Як же вберегтися від зневіри на шляху до мрії?**» (2019). Авторську орфографію та пунктуацію збережено.

- *На мою думку приходить приклад.*
- *Хочу охопити літературу в цілому, щоб сказати вам приклад.*
- *Якщо немає мрії, для чого тобі пити, їсти, чистити зуби?*
- *Полягайтесь на свої сили...*
- *Треба йти вперед, не дивлячись на задній план.*
- *Не прагнеться до мрії.*
- *Якщо покопатися в моїй голові, то можна зустріти одну маленьку думку.*
- *Але дійшовши до одинадцятого класу, я розклав усе по підвіконням і зрозумів...*

- *Не треба слухати оточуювальців.*
- *Він не вішав руки.*
- *Вони не опускаючи руки, стояли на ногах.*
- *Не опускаати руки і ноги.*
- *Дісталось й українським письменникам, і їхнім творам:*
- *Великий приклад є Леся Українка, яка попри хворобу, не припинила працю над коханою роботою.*
- *Леся Українка вірила в себе дивившись просто вікно на цвітущі дерева.*
- *Поетеса не могла передвигати пальчики і щоб не плакати сміялась.*
- *На шляху Ліни Костенко вічна переешкода – туберкульоз кісток.*
- *Шевченко у творі «Слово про похід Ігорів» писав про героїзм 300 спартанців.*
- *Степан Радченко побував на літературній вечері і захотів написати вірш.*
- *Поряд з Марусею Чурай був Іван Сірко, який по-справжньому її кохав.*
- *Прикладом з художньої літератури є «Маленький принц», автор якого Том Сойєр.*
- *Не багато думаючи Арнольд Шварцнегер втік з армії і виграв змагання, але військова міліція його заарештувала.*
- *Барак Обама провів половину свого життя в хатинці-мазанці без вікон або дверей.*
- *Прикладом з життя є Ринат Ахметов – мільярдер України. Він починав з періжків.*
- *Він зробив себе спочатку зі мрії, а потім зі сенсу свого життя.*
- *Але ж бувають такі вийнятки, від яких аж дріж бере і буває літальний ісхід.*
- *Краще прислуховуйтеся до друзів та рідних.*
- *Скільки б не було переешкод, заздрань, насмішки інших, не здавайся.*
- *Віра в себе – невід’ємна сполука успіху.*
- *Я вчуся добре, мені замовили червоний диплом...*
- *Можу привезти приклад...*
- *Всі заздрили мені та демонстрували це наprivселюдно.*
- *Я добре подумав і вирішив цього не робити, і продовжив тренування.*
- *Лаврін теж не здавався і здобув собі дружину в сусідньому селі.*

- *Хоч у нас немає крил, ми всеодно повинні літати, ширяти в облаках.*
- *Мій друг дуже хотів заволодіти гарним тілом і вдосконалити його.*
- *Людина без мрій – як бродяча собака, що сосуцествує.*
- *Людина без мрій – як пиріг без начинки.*
- *Діти мріють про щось незабуденне.*
- *Мріїв може бути багато, адже кожна людина – індивідуальність.*
- *Якщо ви загорілися мрією і хочете її оживити, не бійтесь, творіть свою мету.*
- *Тарас Шевченко ховав у себе халявну книжечку.*
- *Тарас Григорович Шевченко воював за Незалежність України.*
- *Мойсей 40 днів водив єврейський народ по пустелі.*
- *Ліна Костенко народила прикуту до ліжка дочку – Лесю Українку.*
- *Леся Українка прожила відносно довго життя, як для тих, хто хворіє на запалення нирок.*
- *Мавка та Лукаш косили на полі пишно.*
- *У творі Лесі Українки «Лісова пісня» герой Сава після смерті своєї коханої Мавки не довго жив сам, потім одружився з Надією, що кохає Палагну, але недовго проживши з Палагною, він закритися дома і помер на самоті через померлу Мавку.*
- *Прочитавши твір «Мина Мазайло», відразу кидається в очі воля і характер Мокія. Це революціонер, який відкидає будь-які натяки на осквернення українського та возвеличення російськомовного діалекту.*

Тема власного висловлення «Як можна бути патріотом, живучи поза межами своєї країни?» (2020)

- *Маруся залишилася в серці з Україною і врятувала козаків. Це свідчить про те, що, незважаючи на летальні наслідки, вона залишалася патріотом України.*
- *Якщо ти народився в цій країні, то ти вже автоматично стаєш патріотом.*
- *У вірші «два кольори», два кольори розповідають, що червоне полотно це – признак любові та пристрасті.*
- *На даний час люди не цінують Україну. Немає якості процвітання її. Все стало і руху ніякого.*

- *Вчися, працюєш, чи просто сидиш вдома і ти вже патріот.*
- *Не треба робити великі вчинки, щоб виявляти свою патріотичність та небайдужість до України.*
- *За кордоном більше можливостей і сучасності для нашого життя. За кордоном розвинутий рівень життя.*
- *В нашій країні є також життя і є чим пишатися.*
- *Наприклад, мультфільм «Мавка Лісова пісня» вразив всю Європу, автор якого є Леся Українка.*
- *Яскравим прикладом може слугувати «Камінний хрест», де головний герой вирішив переїхати до Канади після праці на горі.*
- *Треба покращувати рівень життя, ще й патріотів ставало ще більше, бо як народ ми непогані.*
- *Браття Кличко в минулому краці боксери України.*
- *Я в 15 років переїхала зі своєю сім'єю до м. Коростишева із Донбасу. Я все одно вважаю себе патріотом своєї країни, де проживає більша частина моїх родичів.*
- *Отже, неважливо, де ти територіально знаходишся, важливо, до чого лежить твоя душа.*
- *Шевченко боровся за державу навіть у віршах.*
- *Моя знайома, яка має три високі освіти ніяк не могла знайти роботу в Україні, поїхала за кордон.*
- *Переїзд в іншу країну не поховав у неї патріотизм.*
- *Після прочитання твору «Кавказ» Тарас Шевченко можна зрозуміти, що почуття до Батьківщини зростають.*
- *По-перше, наші звичаї, вони особливі. Кожен патріот має їх виконувати.*
- *І хоча події утворі відбуваються на Україні, порушуються проблема патріотства.*
- *Висновків можна сказати багато, але я скажу один.*
- *Григорій Многогрішний настільки любив свою країну, що навіть, коли йому ламали кості везли до Сибіру, він втікає.*
- *Яскравим прикладом того є Тарас Шевченко, він був вигнаний з України, що писав і старався розвинути свою Батьківщину.*
- *Родючістю нашої землі вражені навіть інші країни.*
- *Є тип таких людей, яким не подобається проживати на своїй землі, і тому вони виїзять з України.*
- *Отже, таких прикладів є досить багато, як з літератури, так і з життя.*

- *Із самого народження чимчикуємо стежиною власного життя.*
- *Приведу як на мене переконливий аргумент.*
- *Є велика проблема – корона вірус.*
- *Патріотом можна бути за межами своєї країни, неважливо, де ти знаходишся, з ким одружений.*
- *У творі «Камінний хрест» головний герой змушений прощатися зі своїм пагорбом, на якому так важко працював, але це не свідчить про антипатріотизм героя, він важко переносить цю розлуку.*

2. Перегляньте компетентнісно зорієнтоване завдання для ЗНО/НМТ. Створіть завдання за аналогією на перевірку знань із правильного наголошування або орфографічного матеріалу (текстовий матеріал патріотичної тематики).

З'ясуйте синтаксичну роль виділених слів (цифра позначає наступне слово).

росія хоче зламати українців, але ми маємо пам'ятати **(1) Боротися** – значить **(2)жити**. Ворогу про перемогу залишається тільки **(3)мріяти**. Допомагаємо ЗСУ, щоб **(4) перемагати**.

1. Боротися	А Означення
2. Жити	Б Підмет
3. Мріяти	В Додаток
4. Перемагати	Г Присудком
	Д Обставина

ЗАВДАННЯ
Однаковий звук позначають букви, підкреслені в окремих словах речення

1. Українська мова-
наймилозвучніша у світі.
2. Українська мова є неосяжною і її можна вчити вічно.
3. Нашу мову часто порівнюють зі щебетанням солов'я.
4. Тарас Шевченко- видатний український письменник.

3. Проаналізуйте змістове й мовне оформлення тексту робіт за темою ЗНО 2020 « Як можна бути патріотом, живучи поза межами своєї країни? » Оцініть роботу за таблицею помилок і балів.

На мою думку, бути патріотом, живучи поза межами своєї країни можливо, але це важко. Підтримувати свою Батьківщину потрібно де ти й не знаходишся. Якщо ти заможній можеш пересилати кошти на волонтерство. Якщо ні, то прославити свою країну, пошукати хороші знання за кордоном, перемогти у змаганнях. Якщо ти вивчився на медика і дуже талановитий, можеш прийти на Батьківщину і поділитися знаннями.

По-перше, якщо всі хотіли краще для країни, не виїхали за кордон за знаннями. А пошукавши знання в своїй країні розвивали її. Коли ти за кордоном працюєш, розвиваєш турку країну. З іншої точки зору, іноземці будуть дивуватися, "такий добрий робочий, має золоті руки, от це українці талановиті".

Неможливо не згадати Тараса Шевченка його життя було важким, але не зважаючи на це він писав українською. Хоча це було заборонено його це не зупинило він хотів і був патріотом. Скільки він всего написав хоча був у заслани, тюрмі. Письменник був вірний своїй Батьківщині. Так само як Василь Стус. Це приклади патріотів, які не зважаючи на які обставини і були патріотами.

Отже не важливо де би ти не знаходився патріотом потрібно бути. За кордоном важко, бо шукаєш за рідною землею.

На мою думку людина може бути патріотом, своєї держави, живучи поза межами своєї країни, коли пам'ятає про свою країну.

Школу, що де б людина не була вона завжди буде пам'ятати свою країну де вона народилася та перебувала певні роки своєю дитинством. І вона буде завжди патріотом своєї країни.

Наприклад: В мене є одна знайома, яка вже декілька років перебуває поза межами України. Вона постійно запитує, що нового, як люди і який зміни в Україні. Також вона розповідає: "що кога я зараз не проживаю в Україні, в своїй рідній державі, але я завжди буду пам'ятати, Державний Гімн України, Майдану Незалежності Родні України Про Державний Герб України, також ніколи не забуду як виглядає Прапор України.

Отже, я вважаю, що таким багатьма людей, які проживають поза межами своєї держави є чималими патріотами своєї країни!

4. Познайомтесь із програмою тижня української літератури. Поділіться власним досвідом планування й проведення такої форми позакласної роботи як тиждень (декада) української мови та літератури.

понеділок – зустріч з місцевим письменником чи науковцем; вівторок – виставка-конкурс на кращу ілюстрацію до літературного твору; середа – читацька конференція на тему «Сучасна українська новела»; четвер – конкурс виразного читання поезії; п'ятниця – фольклорне свято для середніх класів і літературний вечір для старшокласників; субота – літературні екскурсії в музеї» (Токань Г. Позакласна робота з літератури. *Дивослово*. 2003. № 11. С. 38-42).

5. Чи дієвими є описані вчителем-словесником прийоми формування орфографічних і пунктуаційних навичок, відповідних мовленнєвих умінь учнів на уроках української мови? Чи можна стверджувати, що запропоновані прийоми цілком відповідають принципам особистісно зорієнтованого навчання? Поділіться власним досвідом / з інтернету, цікавими й ефективними знахідками щодо запобігання та аналізу помилок у письмових роботах школярів (навчальних / контрольних переказах, творах), удосконалення їхнього мовлення.

*«Зазвичай у 5-8-х класах урок аналізу твору чи переказу починаю із загальної оцінки робіт усього класу. З цією метою підсумовую загальну кількість допущених помилок, ділю їх на кількість учнів і відповідно до критеріїв оцінювання виводжу колективний бал. Порівнюю його з оцінкою за попередню роботу, а також із результатами паралельного класу. У першому випадку за правильного врахування психології колективу учні мають можливість побачити зростання або зниження успішності, зрозуміти слабкі та сильні моменти; у другому – спрацьовує на позитив елемент змагальності, властивий школярам середньої ланки. Якщо переказ чи твір навчальний.., не завжди підкреслюю в зошиті помилку, лише ставлю відповідну позначку. Інколи роблю навпаки – підкреслюю місце, де є огріх, однак не виношу позначки на береги. Працюючи над удосконаленням написаного, учень має олівцем виконати другу частину роботи. Ефективною є робота в парах, коли один учень може виступати в ролі вчителя – віднайти помилки в роботі сусіда, надати йому консультацію, показати шляхи вдосконалення написаного» (Рудницька О. Аналіз помилок та запобігання їм у переказах і творах. *Дивослово*. 2007. № 4. С. 2-5).*

Література

1. Грона Н., Молочко С., Ющенко В., Попружна О. Теорія і практика створення аргументованих текстів на уроках української мови (есе, нарис, власного висловлення). *Українська мова і література в школі*. 2020, № 67. Науково-методичний збірник Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського. 101 с.
2. *Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах*. Колектив авторів. За заг. ред. М. І. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2010.
3. Попова Л. О. *Методика компетентнісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту* : метод. посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 138 с
4. *Українська мова: підготовка до ЗНО, ДПА в закладах фахової передвищої освіти*. Укл. Грона Н. Навчальний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 131 с.
5. Хомич Т., Мусієнко І. Лексико-фразеологічний рівень мовної компетенції сучасного студента професійно-технічного навчального закладу (На матеріалі творів Михайла Коцюбинського). *Література та культура Полісся*. Вип. 78. Серія "Філологічні науки". № 4 / відп. ред. і упоряд. Г. В. Самойленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2015. С. 176 – 182.

МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

ВАРІАНТ 1

ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Різновид вправ, виконання яких сприяє виробленню вмінь і навичок грамотного письма, називають:

- А стилістичними;
- Б орфографічними;
- В фонетичними;
- Г граматичними.

2. Різновид письмової роботи з розвитку мовлення, який полягає у самостійному викладі учнями почуттів, думок, суджень, називається:

- А переказом;
- Б диктантом;
- В твором;
- Г есе.

3. Олімпіади, тиждень української мови, мовні вечори, екскурсії, конкурси, конференції, виставки, презентації, зустрічі з відомими людьми, конкурси з української мови, захисти наукових робіт є:

- А систематичною формою позакласної роботи з української мови;

- Б епізодичною формою позакласної роботи з української мови;
- В різновидами факультативів;
- Г самостійною роботою учнів.

4. Різновид граматичних вправ, основним завданням яких є формування, розвиток та удосконалення вмінь і навичок учнів побудови та аналізу словосполучень і речень, називають:

- А стилістичними;
- Б орфографічними;
- В фонетичними;
- Г синтаксичними.

5. Докомунікаційні, комунікаційні, післякомунікаційні вміння стосуються:

- А стилістики;
- Б риторики;
- В граматики;
- Г морфології.

2. ОБГРУНТУЙТЕ

1. У чому виявляється зв'язок стилістики та культури мовлення? Наведіть приклади.

2. У чому, на вашу думку, полягає зв'язок спеціальних і факультативних курсів з основним курсом української мови?

3. ПРОАНАЛІЗУЙТЕ ситуацію та дайте відповідь на запитання. На уроці учні мали виконати завдання, яке передбачало наведення аргументів щодо своєї позиції. Учителька запропонувала учням скористатися такими формулюваннями для побудови їхніх висловлень: «Я вважаю ...», «Тому що ...», «Наприклад, ...», «Отже, ...». Який метод використала вчителька?

- А ПРЕС
- Б кубування
- В мозковий штурм
- Г ажурну пилку

НАВЕДІТЬ ПРИКЛАДИ ефективних інтерактивних методів навчання української мови в 10-11 класах.

ВАРІАНТ 2

1. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Різновид граматичних вправ, основним завданням яких є формування, розвиток та удосконалення вмінь і навичок учнів побудови та аналізу словосполучень і речень, називають:

- А стилістичними;
- Б орфографічними;
- В фонетичними;
- Г синтаксичними.

2. Визначте зайве стилістичне вміння:

- А. Виявлення мовних засобів у зв'язному тексті;
- Б. Характеристика стилів мови і їх специфіки;
- В. Добір синонімів, антонімів, омонімів, паронімів до поданих лексем;
- Г. Добір потрібних речень і словосполучень;
- Д. Аналіз, редагування й удосконалення висловлювання.

3. Про який метод йде мова *«зіставлення слів, словосполучень, речень, виразів, синтаксичних одиниць мовлення вироблять вміння розрізняти стилістичне, емоційно-експресивне забарвлення мовних засобів»?*

- А. Метод спостереження;
- Б. Метод стилістичного експерименту;
- В. Стилiстичний аналіз готового тексту.

4. У котрому реченні учень припустився лексико-стилістичної помилки?

- А. До уваги приймається будь-яка інформація на рахунок путівок.
- Б. Молодий викладач вимогливо ставиться до студентів.
- В. На мою адресу надійшов грошовий переказ і чотири листи.
- Г. Т. Шевченко посідає чільне місце в українській літературі.

5. Які мовні норми порушив учень у реченнях: *«Батько заздалегідь готувавсь до закордонного відрядження. Мама радила йому взяти з собою теплий светр»:*

- А орфоепічні;
- Б орфографічні;
- В лексичні;
- Г стилістичні.

2. ОБГРУНТУЙТЕ

1. Які принципи добору вправ зі стилістики та культури мовлення? Наведіть приклади.

2. Чи можна вважати метод лекції дієвим на уроках риторики?

3. ВИЗНАЧТЕ, який підхід до навчання української мови спрямований на вивчення мовних одиниць як концептів, що є втіленням мотивів та інтенцій автора?

А функційно-стилістичний

Б когнітивний

В комунікативно-діяльнісний

Г системний

НАВЕДІТЬ ПРИКЛАДИ завдань для реалізації цього підходу в 10-11 класах.

ВАРІАНТ 3

1. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Різновид вправ, виконання яких сприяє виробленню вмінь і навичок грамотного письма, називають:

А) стилістичними;

Б) орфографічними;

В) фонетичними;

Г) граматичними

2. Які мовні норми порушив учень у поданих словосполученнях:
лишати студента стипендії; заказати квиток на поїзд?

А) морфологічні;

Б) лексичні;

В) орфоепічні;

Г) синтаксичні.

3. Здатність мовця ефективно використовувати мовно-риторичні знання, уміння й досвід із метою гармонізації всіх видів спілкування, досягнення комунікативної мети це:

А) риторична компетентність;

Б) орфоепічна компетентність;

В) лексична компетентність;

Г) мовленнєва компетентність

4. У котрому рядку учень порушив лексико-стилістичні норми?
- А. У січні місяці, вільна вакансія.
 - Б. Офіційний документ, зважаючи на викладене вище.
 - В. Вжити заходів, у разі потреби.
 - Г. Комісія з питань, схвалити проєкт.

5. Спеціальне поглиблене вивчення якогось аспекту мовного матеріалу з метою забезпечення якісної філологічної підготовки старшокласників:

- А) спецкурс;
- Б) факультатив;
- В) гурток;
- Г) тиждень української мови.

2. ОБГРУНТУЙТЕ

1. У чому полягає функційно-стилістичний підхід у навчанні мови? Свої думки аргументуйте прикладами.

2. У чому полягає суть системного підходу в навчанні риторики в школі?

3. ВИЗНАЧТЕ, яке з наведених завдань спрямовано на формування й закріплення в учнів поняття про мовленнєву ситуацію?

А Ви переїхали до нового будинку й пишете другові чи подрузі листа, у якому ділитесь враженнями про нове місце. Хто є адресатом й адресантом мовлення? Визначте мотив, мету й зміст вашого висловлення. Які умови потрібні для того, щоб відбулося спілкування?

Б Перегляньте теми текстів і назвіть стилі мовлення, у яких доречно розкрити кожна з наведених тем. Відповідь аргументуйте.

- Чарівна казка зимового лісу.
- Лісостепова зона України.
- Моя прогулянка осіннім лісом.
- Бережіть ліс – наше природне багатство!
- Правила пожежної безпеки в лісі.

В Прочитайте текст. Обговоріть прочитане з однокласником чи однокласницею. Що нового ви дізналися? Придумайте до тексту заголовки, який відобразить основну думку. З'ясуйте, до якого типу мовлення належить текст. Знайдіть у тексті мовні засоби, які підтверджують вашу думку.

Г Прослухайте уважно доповідь-презентацію однокласника / однокласниці з теми «Будова слова». Оцініть доповідь за наведеним планом:

- Чи розкрито тему «Будова слова»?
- Чи послідовно викладено матеріал?
- Чи можна доповнити / уточнити доповідь?
- Чи вдало зроблено вступ і висновки?
- Чи дотримано вимог наукового стилю?

Підготуйте письмовий відгук про доповідь-презентацію на основі наданої оцінки.

НАВЕДІТЬ ПРИКЛАДИ ситуативних завдань для учнів 10-11 класів.

ВАРІАНТ 4

1. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Про які стилістичні засоби йде мова: утворення простих, складних і складених форм: *буду робити – робитиму, ароматніший – більш ароматний*; форми : *ясен – ясний, довга – довгая, та – тая*:

- А. лексичні;
- Б. морфологічні;
- В синтаксичні;
- Г фонетичні.

2. Програма з рідної мови побудована з урахуванням підходів до навчання:

- А. комунікативно-діяльнісного та функціонально-стилістичного;
- Б. ситуативного;
- В. комунікативного;
- Г. стилістичного.

3. Запропонована вправа «Послуговуючись фразеологічним словником української мови, до виділених фразеологізмів дібрати фразеологічні синоніми і висловити свою позицію про доцільність / недоцільність такої заміни. 1. *Кім в'юном вертким пірнув за Мишею. Та зопалу дав маху: товстеньке черевце халява не пуска, широка угорі, а знизу завузька* (В. Нечитайло) є:

- А. морфологічною;
- Б. стилістичною;
- В. граматичною;
- Г. лексичною.

4. Про які форми позакласної роботи йде мова: олімпіади, тиж-
день української мови, свята, екскурсії, конкурси, виставки, мовні
олімпіади, презентації лінгвістичної літератури, Міжнародний
дитячий конкурс з української мови імені Петра Яцика, захист робіт у
системі Малої академії наук:

- А. епізодичних форм;
- Б. систематичних;
- В. масові форми;
- Г. інтеграційні.

5. Це визначення стосується: мовно-композиційне оформлення
типових ситуацій соціальної взаємодії людей:

- А. мовленнєвого жанру;
- Б. мовленнєвих ситуацій;
- В. мовленнєвих умінь;
- Г. мовленнєвих вправ.

2. ОБГРУНТУЙТЕ

1. Обґрунтуйте, чому під час вивчення стилістики акцентуємо
увагу здобувачів освіти на міжпредметні зв'язки, які виразно просте-
жуються на різних мовних рівнях.

2. Чому науковці вважають, що уроки української мови мають
необмежені можливості застосування мовленнєвих жанрів як важли-
вих засобів, інструментів для розв'язання багатьох життєвих проблем.

3. **ВИЗНАЧТЕ**, яке з наведених завдань спрямовано на форму-
вання вміння застосовувати певні мовні одиниці в мовленні?

А Складіть й запишіть діалог між однокласниками про
підготовку до контрольної роботи.

Б Складіть й запишіть діалог в онлайн-овому середовищі між
членами літературного гуртка стосовно прочитаного твору.

В Складіть й запишіть діалог між учасниками святкування
ювілею школи, використовуючи різні форми привітання.

Г Складіть й запишіть діалог між героями прочитаного твору.

НАВЕДІТЬ ПРИКЛАДИ завдань для застосування мовних
одиниць у мовленні.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Ключі до тестів МК

КЛЮЧІ ДО МК 1 «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»

В1	В2	В3	В4
1 Б	1 А	1 Б	1 А
2 Б	2 А	2 А	2 Б
3 В	3 А	3 Б	3 Б
4 Б	4 В	4 Б	4 Б
5 А	5 А	5 В	5 Б
6 В	6 Б	6 Б	6 1А 2Г 3Б 4В
7 А	7 В	7 В	7 1А 2В 3А 4Б
8 Г	8 Г	8 В	8 А
9 А	9 Г	9 В	9 В
10 1Б 2Д 3Г 4А	10 А	10 1Г 2Д 3Б 4А	10 А

КЛЮЧІ ДО МК 2 «ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ»

В1	В2	В3	В4
1 Б	1 Г	1 Б	1 Б
2 В	2 Г	2 Б	2 А
3 Б	3 А	3 А	3 Б
4 Г	4 А	4А	4 А
5 А	5 А	5 А	5 А
3 завдання А	3 завдання Б	3 завдання А	3 завдання В

ДОДАТОК Б

Силабус курсу «Методика навчання української мови у старшій школі»

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ
ФІЛОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

СИЛАБУС КУРСУ

«МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СТАРШІЙ ШКОЛІ»

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

Середня освіта (Українська мова і література. Англійська мова)

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Галузь знань – 01 Освіта / Педагогіка

Спеціальність – 014 Середня освіта

Предметна спеціальність – 014.01 Середня освіта (Українська мова і література)

Додаткова предметна спеціальність – 014.02 Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська мова))

1. Опис курсу

Назва освітньої компоненти	Методика навчання української мови у старшій школі
Тип курсу	Обов'язкова компонента
Рівень вищої освіти	магістр
Кількість кредитів/годин	3 кр. / 90 годин
Семестр	I–II
Викладач	Грона Наталія Вікторівна, доктор педагогічних наук, доцент https://orcid.org/0000-0003-2578-2865
Email викладача:	grona@pgpk.ukr.education
Методи викладання та контролю	лекційні та практичні, лабораторні заняття, кейси, презентації, тестові завдання, завдання для самостійної роботи, консультації
Форма контролю	Вид контролю: екзамен – I семестр, залік – II семестр

2. Анотація дисципліни.

Дисципліна «Методика навчання української мови в старшій школі» спрямована на формування педагогічної майстерності студента-філолога як майбутнього вчителя української мови та літератури. Цей курс допоможе студентові опанувати методичні засади, необхідні для навчання української мови у школі, реалізувати себе як фахівця в царині мовознавчої науки. Практичний аспект спрямований на формування вмінь застосовувати загальні й часткові дидактичні методи та прийоми в навчанні української мови на засадах творчого підходу, обирати відповідні форми роботи, оцінювати їхню ефективність, що надалі повинно забезпечити розвиток професійної майстерності, удосконалення вмінь реалізувати успішну педагогічну взаємодію в старшій школі.

3. Мета та завдання дисципліни.

Мета викладання теоретично і практично підготувати студентів до професійної діяльності вчителя української мови в 10-11 класах загальноосвітніх школах різного типу та інших освітніх закладах. Методика викладання української мови досліджує процес навчання української мови, розкриває закономірності засвоєння різних сторін мови, визначає і вмотивовує засоби передачі знань учням.

Завдання вивчення дисципліни «Методика навчання української мови у старшій школі»:

- продовжувати формувати у майбутніх вчителів національно свідоме ставлення до української мови як рідної і державної;
- озброювати майбутніх учителів знаннями у сфері методики української мови, на основі яких вони могли б домагатися свідомого і міцного засвоєння учнями старших класів програмового матеріалу з української мови, ефективно організовувати навчальну діяльність школярів 10-11 класів з цього предмета, формувати пізнавальну самостійність учнів;
- забезпечувати підготовку вчителя старших класів на рівні нових освітніх завдань;
- продовжувати формувати в студентів професійно-методичні вміння;
- сприяти більшому осмисленню студентами роботи з розвитку зв'язного мовлення;
- продовжити вчити студентів, майбутніх учителів, самостійно працювати з навчально-методичною літературою;
- продовжувати стимулювати науково-методичну творчість студентів, прагнення вдосконалювати свою педагогічну освіту, прищеплювати творче ставлення до вчительської праці.

4. Пререквізити.

Цикл лекцій із сучасної української літературної мови, діалектології, культури мови, риторики, стилістики, лінгвістичного аналізу тексту, педагогіки, педагогічної майстерності, психології.

3. Результати навчання.

Програмні компетентності

Інтегральна компетентність

Здатність компетентно розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі середньої освіти, що передбачає застосування наукових та практичних знань з української та англійської мов, української літератури і методик їх навчання, критичне осмислення теорій, принципів, методів і понять мовно-літературної і педагогічної галузей, володіння поглибленими когнітивними та практичними вміннями, майстерність та інноваційність на рівні, необхідному для розв'язання комплексних проблем і завдань в межах освітнього процесу.

Загальні компетентності (ЗК)

Загальні компетентності (ЗК)

К 1. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо, виявляти громадянську свідомість і активність (громадянська компетентність).

ЗК 2. Здатність до командної роботи, спілкування з представниками різних соціальних груп різного рівня (соціальна компетентність).

ЗК 3. Здатність виявляти повагу до української національної культури, виражати етнічну культурну ідентичність, приймати багатоманіття й мультикультурність у суспільстві (культурна компетентність).

ЗК 4. Здатність до прийняття рішень, планування діяльності та управління процесом, мотивування людей до досягнення спільної мети (лідерська компетентність).

ЗК 5. Здатність генерувати нові ідеї, виявляти і розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність) з обраного фаху, професійних прав і обов'язків.

ЗК 6. Здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях.

ЗК 7. Здатність до аналізу й синтезу, критичного осмислення інформації; здатність узагальнювати, формувати науковий світогляд.

ЗК 8. Здатність до міжособистісної взаємодії з дотриманням етичних принципів.

ЗК 9. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації освітнього процесу, враховуючи використання цифрових технологій або непередбачувані умови.

Фахові компетентності (ФК)

ФК 1. Здатність забезпечувати здобуття учнями освіти державною мовою.

ФК 2. Здатність формувати та розвивати в учнів ключові, міжпредметні й предметні компетентності та уміння, спільні для всіх компетентностей.

ФК 3. Здатність добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання української мови, зокрема, у контексті інтегрованого навчання.

ФК 4. Здатність розвивати в учнів критичне мислення засобами української мови.

ФК 5. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею.

ФК 6. Здатність ефективно використовувати наявні та створювати (за потреби) навчально-методичні матеріали з української мови, зокрема, з використанням електронних (цифрових) освітніх ресурсів.

ФК 7. Здатність конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу.

ФК 8. Здатність до реалізації індивідуальної освітньої траєкторії розвитку учня, педагогічної підтримки учнів з особливими освітніми потребами в межах шкільних курсів української мови.

ФК 9. Здатність здійснювати контроль, аналіз та оцінювання рівня засвоєних учнями знань із української мови, набутих умінь і навичок.

ФК 10. Здатність застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі; планувати, організовувати, здійснювати і презентувати теоретико-прикладне дослідження з мовознавства, літературознавства, методики навчання української мови.

ФК 11. Здатність застосовувати різноманітні підходи до розв'язання проблем у педагогічній діяльності вчителя української мови і літератури.

ФК 12. Здатність здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності і визначати індивідуальні професійні потреби, планувати власний професійний розвиток у системі освіти з високим рівнем автономії.

ФК 13. Здатність до критичного осмислення й використання історичних надбань і новітніх досягнень лінгвістичної, методичної наук, а також знань міждисциплінарного характеру.

ФК 14. Здатність застосовувати та розробляти нові підходи до вирішення завдань дослідницького та інноваційного характеру в сфері освіти й педагогіки.

ФК 15. Здатність дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність в учнів.

Програмні результати навчання (ПРН)

ПРН 1. Уміння відстоювати власну громадянську позицію

ПРН 2. Знання основних форм взаємодії усіх учасників освітнього процесу, уміння залучати батьків до освітнього процесу та участь у різних формах навчально-педагогічної комунікації (педагогічні ради, методичні об'єднання вчителів, збори батьківські та класних керівників)

ПРН 3. Знання основних тенденцій розвитку українського та світового літературних процесів, особливості їхнього перебігу в культурному контексті, зміст мистецьких теорій, методів, напрямів, течій, стилів, жанрів; твори української класики й сучасності у взаємозв'язках зі світовою літературою й культурою.

ПРН 4. Уміння будувати і втілювати ефективну стратегію професійного саморозвитку і самовдосконалення

ПРН 5. Уміння використовувати раціональні прийоми пошуку, аналізу, відбору і використання інформації з різних джерел українською мовою для розв'язання проблем та створення нових проєктів.

ПРН 6. Уміння планувати навчальні заняття відповідно до шкільних програм із української мови; розробляти їхній зміст, структурувати навчальний матеріал та проводити заняття різних форм і типів.

ПРН 7. Уміння аналізувати, порівнювати і класифікувати результати діяльності науковців різних напрямів і шкіл у мовознавстві, літературознавстві, методиках навчання, формулювати узагальнення на основі самостійно опрацьованих матеріалів.

ПРН 8. Уміння формувати педагогічно доцільну партнерську міжособистісну взаємодію, здійснювати ділову комунікацію, зрозуміло і недвозначно доносити власні міркування, висновки та аргументацію з питань освіти і педагогіки до фахівців і широкого загалу, вести проблемно-тематичну дискусію.

ПРН 9. Уміння використовувати сучасні цифрові технології і ресурси у професійній, інноваційній та дослідницькій діяльності.

ПРН 10. Уміння демонструвати належний рівень володіння державною мовою в ситуаціях педагогічного й наукового спілкування.

ПРН 11. Знання норм і стилів сучасної української літературної мови, інтонаційних і позамовних засобів виразності мовлення.

ПРН 12. Знання норм української мови та її функціональних особливостей, необхідних для ефективного спілкування.

ПРН 13. Знання основних вимог до обов'язкових результатів навчання учнів, рівнів сформованості їхніх компетентностей в українській мові.

ПРН 14. Знання методик, змісту і технологій компетентнісного, особистісно зорієнтованого, діяльнісного та інтегрованого навчання української мови.

ПРН 15. Знати й уміти застосовувати технології розвитку критичного мислення учнів на уроках української мови.

ПРН 16. Уміння критично оцінювати інформацію та бути медіаграмотним.

ПРН 17. Уміння застосувати комп'ютерні програми та інтернет-ресурси, змінювати, модифікувати відкриті електронні ресурси, створювати нові ресурси для методичної підтримки та підвищення якості результатів навчання української мови; уміння розробляти комплекти навчальних матеріалів для презентації власної педагогічної діяльності, зокрема в умовах дистанційного навчання.

ПРН 18. Уміння знаходити оптимальні шляхи ефективної комунікації та взаємодії у складних і непередбачуваних умовах, що виникають у професійній діяльності вчителя української мови, що потребує прогнозування результатів та застосування нових підходів.

ПРН 19. Знання й уміння розробляти індивідуальну освітню стратегію для учнів, застосовувати інструменти забезпечення інклюзивного навчання, принципи, форми і методи підтримки осіб з особливими освітніми потребами в межах шкільних курсів української мови і літератури.

ПРН 20. Знання й уміння застосовувати різні форми оцінювання навчальної діяльності учнів у межах шкільних курсів української мови, уміння дотримуватися визначених законодавством критеріїв оцінювання та розробляти власні.

ПРН 21. Уміння обирати методику наукового дослідження з української мови, методики їхнього навчання, володіння навичками

вибору теми дослідження, ви-вчення джерельної бази дослідження; розуміння особливостей структури наукового дослідження, процедури впровадження його результатів, основних вимог до оформлення наукового дослідження та критеріїв рецензування і оприлюднення результатів наукового дослідження.

ПРН 22. Уміння виявляти проблеми у педагогічній діяльності, визначати харак-тер та причини їх появи, розв'язувати їх та запобігати їх появи.

ПРН 23. Уміння організувати й оцінювати власну навчальну та науково-професійну діяльність; критично аналізувати її результати, уміння планувати й утілювати ефективну стратегію саморозвитку та професійного самовдосконалення.

ПРН 24. Знання особливостей інноваційного розвитку системи середньої освіти в Україні в умовах інформаційних перетворень; розуміння принципів, підходів, умов реалізації Державних стандартів з освіти, особливостей організації інтегрованого навчання в закладах загальної середньої освіти.

ПРН 25. Уміння застосовувати сучасні методи, прийоми й засоби для успішного й ефективного навчання й контролю та забезпечення якості наукового дослідження в галузі освіти, мови.

ПРН 26. Знання принципів академічної доброчесності, розуміння необхідності дотримуватися їх у професійній і науковій діяльності.

1. Дидактична карта навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні заняття	семінарські заняття	лабораторн	самостійна робота
1	2	3	4	5	6	7
МОДУЛЬ 1. СПЕЦИФІКА МОВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ						
Тема 1. Зміст навчання української мови в 10-11 класах. 1.Зміст і основні завдання освітньої галузі «Мова і література» у старшій школі відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. 2. Концепція навчання української мови в 10-11 класах. 4. Принципи навчання української мови в 10-11 класах. 5. Основні підходи до навчання української мови. 6. Формування мовної особистості випускника.		1				6
Тема 2. Уроки української мови та нестандартні форми їх проведення в 10-11 класах 1. Типи уроків української мови, їх структура і методика проведення. Особливості уроків української мови в 10-11 класах. 2. Сучасні вимоги до структури уроку української мови у профільній ланці. 3. Форми організації профільного навчання. 4. Мультимедійні засоби навчання на уроках української мови в старших класах.		1	2			6
Тема 3. Методика вдосконалення знань, умінь і навичок з мови у старших класах. 1. Рівні опанування українською мовою в 10-11 класах. 2. Варіантність структури і змісту курсу «Українська мова» в 10-11 класах. 3. Особливості узагальнення, поглиблення і систематизації найважливіших відомостей з мови (мовна змістова лінія).		2	2			6
Тема 4. Розвиток комунікативних умінь старшокласників на засадах компетентнісного підходу 1. Теоретичні аспекти розвитку комунікативних умінь старшокласників на засадах компетентнісного підходу 2. Сучасні підходи до мовленнєвого розвитку старшокласників на уроках української мови 3. Урахування вікових особливостей старшокласників у процесі розвитку комунікативних умінь на уроках української мови 4. Реалізація у підручнику української мови змісту з розвитку комунікативних умінь старшокласників.		2	2			6

Тема 5. Сучасні технології розвитку комунікативних умінь старшокласників 1. Роль мотивації навчальної діяльності в розвитку комунікативних умінь старшокласників 2. Сучасні методи, прийоми й форми роботи з розвитку комунікативних умінь старшокласників на уроках української мови 3. Система вправ і завдань з розвитку комунікативних умінь старшокласників 4. Особливості уроків з розвитку комунікативних умінь учнів 10 класу 5. Особливості уроків з розвитку комунікативних умінь учнів 11 класу 6. Орієнтовне календарне планування уроків української мови в 10-11 класах шкіл з українською мовою навчання (академічний рівень).	2			2	7
Тема 6. Формування мовленнєво-комунікативних умінь учнів 10-11 класів на уроках української мови 1. Педагогічні умови формування мовленнєво-комунікативних умінь учнів 10-11 класів. 2. Мовленнєво-комунікативні вміння старшокласників і види робіт з розвитку зв'язного мовлення. 3. Система вправ з розвитку зв'язного мовлення для профільної ланки.	2	4		2	7
Разом за модулем 1	60	10	10	2	38
МОДУЛЬ 2. ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ					
Тема 7. Формування ділового мовлення в учнів 10-11 класів 1. Програмне забезпечення ділового мовлення в загальноосвітніх навчальних закладах. 2. Погляди вчених-методистів на систему роботи з діловими паперами. 3. Система роботи з формування ділового мовлення старшокласників.	1				2
Тема 8. Методика вивчення стилістики на уроках української мови в 10-11 класах. 1. Завдання вивчення стилістики в старших класах. 2. Програми зі стилістики української мови для 10-11 класів. 3. Стилiстичнi вмiння та навички. Прийоми вивчення стилістики. 4. Види стилістичних вправ.	1	2		2	2
Тема 9. Формування риторичної компетентності старшокласників на уроках української мови 1. Роль і місце риторики у сучасній школі: результати досліджень 2. Риторичні вміння старшокласників. 3. Риторична компетентність у системі ключових компетентностей.	1				2

4.Форми, методи й засоби навчання риторики в старшій школі 5.Формування в старшокласників навичок ефективного діалогу. 6.Система вправ для формування в старшокласників навичок публічного монологічного мовлення.						
Тема 10. Мовленнєві жанри на уроках української мови 1.Суть поняття «мовленнєвий жанр» 2. Види роботи з мовленнєвими жанрами на уроках української мови. 3. Мовленнєві жанри на уроках риторики в 10-11 класах.	1	4				2
Тема 11. Методика проведення факультативних занять і спецкурсів з української мови 1. Мета й завдання проведення факультативних занять і спецкурсів з української мови, їх місце в навчально-виховному процесі. 2. Технологія проведення факультативних занять. Програми факультативних курсів. Специфіка роботи на факультативних заняттях. 3. Особливості змісту спецкурсів з української мови. 4. Основні методи і прийоми роботи на спецкурсах і факультативних заняттях.	2					2
Тема 12. Актуальні проблеми формування лінгвокультурологічної компетентності здобувачів вищої освіти з погляду сучасних педагогічних концепцій 1.Компетентнісний підхід до розвитку гнучких умінь (soft skills) під час вивчення української мови. 2. Мовно-мовленнєва підготовка учнів старшої школи до зовнішнього незалежного оцінювання з української мови.	2	2				2
Разом за 2 модулем	30	8	8			2 12

8. Політика курсу

Для успішного складання підсумкового контролю з дисципліни вимагається систематичне відвідування всіх занять й активна участь в освітньому процесі (осмислення, сприйняття змісту лекцій, участь в обговоренні дискусійних питань, критичний аналіз наукової літератури тощо).

Особливий акцент робиться на академічній доброчесності. Власні наукові позиції виявляються в умінні реферувати наукову літературу, аналізувати навчальний процес, узагальнювати педагогічний досвід.

Поточні й підсумкові оцінки, результати іспиту залежать від добросовісного виконання завдань, самостійність у виконанні тестових завдань.

Головне для кожного здобувача – виявлення належного рівня професійної лінгводидактичної компетентності.

9.Схема курсу

Назва теми	Форма навчального заняття	Завдання для самостійної роботи	Список рекомендованих джерел
I СЕМЕСТР			
МОДУЛЬ 1. СПЕЦИФІКА МОВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ			
Тема 1. Зміст навчання української мови в 10-11 класах.	Лекція – 1 год. Самостійна робота – 6 год	1.Перегляньте Державний стандарт базової середньої освіти від 30 вересня 2020 р. № 898. Із підручника для 5-7 класів вибрати матеріал, який реалізує компетентнісний підхід (вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, математична компетентність, компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, інноваційність, екологічна компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, навчання впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності, культурна компетентність, підприємливість і фінансова грамотність). 2.Визначіть пріоритетну ідею курсу української мови в старшій школі? 3.З'ясувати, у чому полягає сутність компетентнісного підходу до вивчення української мови в 10-11 класах.	1 Горошкіна О.М. Теорія і практика навчання української мови в старших класах. Х. Вид.група «Основа», 2012. 171с. (Б-ка журн. «Вивчаємо українську мову та літературу». Вип.1 (98)). 2.Грона Н. В. Робота з медіатекстом у процесі підготовки фахівців різних напрямів. Вересень. Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал.2022. 2 (93).С.137-150. 3.Караман С. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс: Посібник для студентів пед.університетів та інститутів/колектив авторів М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман. К.: Ленвіт, 2011.366 с. 4. Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців: монографія. Київ: Видавничий дім «КиєвоМогилянська академія», 2019. 356 с. 5. Кучеренко І. А., Пентилюк М. І. Теорія і технологія сучасного уроку української мови : навч.-метод. посіб. ; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон. : Айлант, 2022. 352 с.
Тема 2. Уроки української мови та нестандартні форми їх проведення в 10-11 класах.	Лекція – 1 год. Практичне заняття – 5 год Самостійна робота – 6 год	1.Доведіть на конкретних прикладах, що дидактичний матеріал підручника з української мови (10-11 клас) є особистісно зорієнтованим. 2.Підготуйте повідомлення «Елементи нестандартності на уроках української мови як засіб розвитку стійкого пізнавального процесу до вивчення ****», (1 стор А4,	1.Грона Н.В. Медіаграмотність майбутнього вчителя: особливості, зміст, складники. <i>Нова українська школа</i> й підготовка вчителя до забезпечення базової середньої освіти: збірник матеріалів І Всеукраїнської науково-практичної конференції, Глухів, 2021 р. / МОН України; Департамент освіти і науки Сумської ОДА; Глухівський НПУ ім. О. Довженка. Глухів, Ч. І. 2021.с. 104-110

		тему продовжити самостійно), яка містить актуальність, ілюстративний матеріал, висновки	2.Пентилюк М. Словник-довідник з української лінгводидактики /кол.авторів за ред. М.І.Пентилюк. К. : Ленвіт, 2003. 150 с. 3.Практикум з методики навчання української мови в загально-освітніх закладах: модульний курс. К. : Ленвіт, 2011. 366 с. 5.Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців: монографія. Київ: Видавничий дім «КиєвоМогилянська академія», 2019. 356 с.
Тема 3. Методика вдосконалення знань, умінь і навичок з мови у старших класах.	Лекція – 2 год. Практичне заняття – 2 год Самостійна робота – 6 год	Доберіть зразки завдань із підручників укр. мова 10-11 клас (автори Н. Голуб, О. Горошкіна, В. Новосьолова або О. Авраменко), які доводять дотримання умов академічної доброчесності.	1.Кучеренко І. Загальнодидактичні і лінгвометодичні вимоги до сучасного уроку української мови. <i>Українська мова і література у сучасній школі</i> . 2013. № 10. С. 12-17. 2. Кучеренко І. Зміст уроку української мови в аспекті комунікативно спрямованої освіти. <i>Українська мова і література в школі</i> . 2013. № 7. С. 7-13. 3.Кучеренко І. Цілевизначення як основа проектування сучасного уроку української мови. <i>Наукові записки. Серія Філологічна</i> . Острого: Видавництво нац. ун-ту «Острозька академія», 2013. Вип. 40. С. 206–210 4.Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах. К. :Ленвіт, 2009. 402 с 5. 5.Пентилюк М. Проблеми сучасного уроку мови. <i>Теоретична і дидактична філологія</i> : зб. наук. праць. Вип. 4. К. : Міленіум, 2008. С.264–278
Тема 4 Розвиток комунікативних умінь старшокласників на засадах компетентного підходу	Лекція – 2 год. Практичне заняття – 2 год. Самостійна робота – 6 год	1.Які з завдань розвитку комунікативних умінь є найбільш актуальними. 2.Схарактеризуйте інноваційні підходи до формування комунікативних умінь. 3.Чи вважаєте, що кожен урок у школі повинен бути уроком розвитку комунікативних умінь?	1. Навчання української мови в старшій школі на академічному рівні : посіб. для вчителя / [авт. кол.: Шелехова Г.Т., Голуб Н.Б., Бондаренко Н.В., Новосьолова В.І., Федорчук Т.М., Косянчук С.В.]. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 208 с. 2.Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців: монографія. Київ: Видавничий дім «КиєвоМогилянська академія», 2019. 356 с.

		4.Схарактеризуйте підходи О. Біляєва і М. Пентелюк про уроки формування комунікативних умінь.	3.Попова Л. О. Методика компетентнісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту: метод. Посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 138 с 4.Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах : модульний курс : посібник для студентів / Кол. Авторів за ред. М. І. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2011. 366 с
Тема 5 Сучасні технології розвитку комунікативних умінь старшокласників	Лекція – 2 год. Лабораторне заняття – 2 год. Самостійна робота – 7 год	1. Доберіть 5 сучасних тем для написання нарисів. 2.Розробіть конспект уроку (за вибором студента) -10-11 клас: Складання тексту для розміщення на шкільному веб-сайті про корисні для школярів лінгвістичні онлайн-словники (з використанням речень, ускладнених однорідними членами) 3.Складання тексту, епіграфом до якого є слова «Національна фразеологія – душа кожної мови» (І. Огієнко) 4.Створення висловлення про відомого науковця-дослідника (педагога, митця), що містить речення з іменним складеним присудком (наприклад: став першим, вважається першовідкривачем, був працьовитий) 5.Складання висловлення з використанням речень, ускладнених однорідними та відокремленими членами речення (орієнтовні теми: «Яка вона, моя Україна», «Цінності сучасного молодого українця», «Як усе встигнути в прискореному ритмі сьогодення», «Про що мріє цифрове покоління українських школярів»).	1.Навчання української мови в старшій школі на академічному рівні :посіб. для вчителя / [авт. кол.: Шелехова Г.Т., Голуб Н.Б., Бондаренко Н.В., Новосолова В.І., Федорчук Т.М., Косянчук С.В.]. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 208 с. 2.Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців: монографія. Київ: Видавничий дім «КиєвоМогилянська академія», 2019. 356 с. 3.Попова Л. О. Методика компетентнісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту: метод. посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 138 с 4.Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах : модульний курс : посібник для студентів / Кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2011. 366 с

<p>Тема 6 Формування мовленнєво-комунікативних умінь учнів 10-11 класів на уроках української мови</p>	<p>Лекція – 2 год.</p> <p>Практичне заняття – 2 год</p> <p>Самостійна робота – 5 год</p>	<p>Укладіть квазісловник за вибором (10- 11 клас): найпоширеніших етикетних фор-мул (привітання, прощання, вибачення, висловлення вдячності та ін.); фразеологізмів на позначення окремих якостей (наприклад: золоті уста – красномовність; гострий на язик – дотепність) або рис характеру особистості (лицар без страху і догани, держить хвіст бубликом, підшитий лисом і т. ін.); популярних у шкільному житті неологізмів; традиційних українських звертань до рідних і близьких людей; рідковживаних слів; небажаних запозичень «Свої не гірші заморян».</p>	<p>1.Голуб Н. Б. Ситуаційний метод на уроках української мови в школі. <i>Українська мова і література в школі</i>. 2013. № 7. С. 18–23</p> <p>2.Навчання української мови в старшій школі на академічному рівні : посіб. для вчителя / [авт. кол.: Шелехова Г.Т., Го-луб Н.Б., Бондаренко Н.В., Новосьолова В.І., Федорчук Т.М., Косянчук С.В.]. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 208 с.</p> <p>3.Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців: монографія. Київ: Видавничий дім «КиєвоМогилянська академія», 2019. 356 с.</p> <p>4.Попова Л. О. Методика компетентнісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту: метод. посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 138 с</p> <p>5.Практикум з методики навчання української мови в загально-освітніх закладах : модульний курс : посібник для студентів / Кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2011. 366 с – 137 с.</p> <p>6.Хомич Т. Аналіз помилок у методиці здійснення морфемного й словотвірного аналізів. Полілог культур: освітній і культурологічний аспекти. Всеукраїнська науково-практична конференція (26 березня 2013 року). Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2013. С. 130 – 132.</p>
<p>Тема 7 Формування ділового мовлення в учнів 10-11 класів</p>	<p>Лекція – 1 год.</p> <p>Самостійна робота – 2 год</p>	<p>1.Доберіть зразки простих видів ділового письма (зміст відповідно до потреб учнів 10-11 класів), зокрема, поштова адреса, запрошення, оголошення, доручення, розписка, простий протокол, проста заява.</p> <p>2.Укладіть рекомендації «Як створити переконливе мотиваційне есе».</p>	<p>1.Грона Н. Культура мовлення як складник професійно-педагогічного спілкування. Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії]. Випуск 37 (том 2). Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2021. С. 57-60</p> <p>2.Пентилюк М. Основні напрями мовленнєвого розвитку учнів середньої школи. <i>Педагогічні науки</i> :</p>

			зб.наук. праць. Вип. 46. Херсон: Вид-во ХДПУ. 2007. С.49–55 3.Пентилюк М. Рідномовний аспект підготовки майбутніх учителів-словесників. <i>Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка»</i> / ред. кол. І.Д.Пасічник, Р.В.Каламаж, І.М.Хом'як та ін. Остріг : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2014. Вип. 29. С. 86–89
Тема 8 Методика вивчення стилістики на уроках української мови в 10-11 класах.	Лекція – 1 год. Практичне заняття – 2 год Лабораторне заняття – 2 год. Самостійна робота – 2 год	1. Визначте зміст вивчення стилістика української мови в шкільних програмах та програмах факультативів для 10-11 класів. 3. Схарактеризуйте стилістичні вміння та навички. 4. У чому особливість прийомів вивчення стилістики?	1.Горошкіна О.М. Теорія і практика навчання української мови в старших класах. Х. Вид. група «Основа», 2012. 171с. (Б-ка журн. «Вивчаємо українську мову та літературу». Вип.1 (98)). 2.Грона Н. В. Підготовка майбутніх учителів до формування в здобувачів початкової освіти текстотвірних умінь. Текст у дослідницьких парадигмах: теорія і практика: [колективна монографія] за заг.ред. О. М.Семенов. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022. – С. 206-232 3.Грона Н. В. Українська мова: підготовка до ЗНО, ДПА в закладах фахової передвищої освіти. Навчальний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 131 с. 4.Грона Н., Молочко С., Ющенко В., Попружна О. Теорія і практика створення аргументованих текстів на уроках української мови (есе, нарис, власного висловлення). Українська мова і література в школі. 2020, № 67. Науково-методичний збірник Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського. 101 с. 5.Кучеренко І. А., Пентилюк М. І. Теорія і технологія сучасного уроку української мови : навч.-метод. посіб. ; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон. : Айлант, 2022. 352 с.

<p>Тема 9 Формування риторичної компетентності старшокласників на уроках української мови</p>	<p>Лекція – 1 год. Самостійна робота – 2 год</p>	<p>1.Доберіть 5 ситуативних завдань для формування риторичної компетентності. Урахуйте: ситуаційна вправа, зорієнтована на прийняття рішення, має ґрунтуватися на реальному матеріалі, актуальному і цікавому для учнів. Макетуючи ситуаційну вправу, зважаємо на наявність її елементів (особа, яка приймає рішення (посада, роль); кількість учасників і відведені їм ролі; суть проблеми, що потребує розв'язання; основні елементи (варіанти рішень, що мають бути ухвалені); цілі, які ставить перед собою той, хто приймає рішення; джерела інформації; ілюстративні матеріали).</p>	<p>1.Горошкіна О.М. Теорія і практика навчання української мови в старших класах. Х. Вид. група «Основа», 2012. 171с. (Б-ка журн. «Вивчаємо українську мову та літературу». Вип.1 (98)). 2.Грона Н. В. Підготовка майбутніх учителів до формування в здобувачів початкової освіти текстотвірних умінь. Текст у дослідницьких парадигмах: теорія і практика: [колективна монографія] за заг. ред. О. М.Семенов. – Суми : СумДПУ імені А. С.Макаренка, 2022. – С. 206-232 3.Грона Н. В. Українська мова: підготовка до ЗНО, ДПА в закладах фахової передвищої освіти. Навчальний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 131 с. 4.Грона Н., Молочко С., Юценко В., Попружна О. Теорія і практика створення аргументованих текстів на уроках української мови (есе, нарис, власного висловлення). Українська мова і література в школі. 2020, № 67. Науково-методичний збірник Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського. 101 с. 5.Кучеренко І. А., Пентиліук М. І. Теорія і технологія сучасного уроку української мови : навч.-метод. посіб. ; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон. : Айлант, 2022. 352 с. 6.Хомич Т., Мусієнко І. Лексико-фразеологічний рівень мовної компетентності сучасного студента професійно-технічного навчального закладу (На матеріалі творів Михайла Коцюбинського). <i>Література та культура Полісся</i>. Вип. 78. Серія "Філологічні науки". № 4 / відп. ред. і упоряд. Г. В. Самойленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2015. С. 176–182.</p>
<p>Тема 10 Мовленнєві жанри на уроках української мови</p>	<p>Лекція – 1 год. Практичне заняття – 4 год.</p>	<p>Створіть інтелект-карту для роботи над будь-яким жанром (за вибором).</p>	<p>1.Горошкіна О.М. Теорія і практика навчання української мови в старших класах. Х. Вид.група «Основа», 2012. 171с. (Б-ка журн. «Вивчаємо українську мову та літературу». Вип.1 (98)).</p>

	Самостійна робота – 2 год		<p>2.Грона Н. В. Підготовка майбутніх учителів до формування в здобувачів початкової освіти текстотвірних умінь. Текст у дослідницьких парадигмах: теорія і практика: [колективна монографія] за заг.ред. О. М.Семенов. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022. – С. 206-232</p> <p>3.Грона Н. В. Українська мова: підготовка до ЗНО, ДПА в закладах фахової передвищої освіти. Навчальний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 131 с.</p> <p>4.Грона Н., Молочко С., Ющенко В., Попружна О. Теорія і практика створення аргументованих текстів на уроках української мови (есе, малюнку, власного висловлення). Українська мова і література в школі. 2020, № 67. Науково-методичний збірник Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського. 101 с.</p> <p>5.Кучеренко І. А., Пентиліук М. І. Теорія і технологія сучасного уроку української мови : навч.-метод. посіб. ; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон. : Айлант, 2022. 352 с.</p>
Тема 11 Методика проведення факультативних занять і спекурсів з української мови	Лекція – 2 год. Самостійна робота – 2 год	Доберіть зміст заходів до проведення тижня української мови (місяць за вибором студента, урахувати «особливі» дати цього періоду).	<p>1.Горошкіна О.М. Теорія і практика навчання української мови в старших класах. Х. Вид. група «Основа», 2012. 171с. (Б-ка журн. «Вивчаємо українську мову та літературу». Вип.1 (98)).</p> <p>2.Грона Н. В. Підготовка майбутніх учителів до формування в здобувачів початкової освіти текстотвірних умінь. Текст у дослідницьких парадигмах: теорія і практика: [колективна монографія] за заг.ред. О. М.Семенов. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022. – С. 206-232</p> <p>3.Грона Н. В. Українська мова: підготовка до ЗНО, ДПА в закладах фахової передвищої освіти. Навчальний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 131 с.</p> <p>4.Грона Н., Молочко С., Ющенко В., Попружна О. Теорія і практика</p>

			створення аргументованих текстів на уроках української мови (есе, нарису, власного висловлення). Українська мова і література в школі. 2020, № 67. Науково-методичний збірник Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського. 101 с. 5.Кучеренко І. А., Пентилюк М. І. Теорія і технологія сучасного уроку української мови : навч.-метод. посіб. ; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон. : Айлант, 2022. 352 с.
Тема 12 Актуальні проблеми формування лінгвокультурологічної компетентності здобувачів вищої освіти з погляду сучасних педагогічних концепцій	Лекція – 2 год. Практичне заняття – 2 год Самостійна робота – 2 год	1.У чому особливість проведення ЗНО та МНТ? 2.Схарактеризуйте тестові завдання до ЗНО/МНТ. 3.Схарактеризувати типові помилки цього річного НМТ/ЗНО (матеріал сайту УЦОЯО), створивши презентацію для учнів.	1.Горошкіна О.М. Теорія і практика навчання української мови в старших класах. Х. Вид.група «Основа», 2012. 171с. (Б-ка журн. «Вивчаємо українську мову та літературу». Вип.1 (98)). 2.Грона Н. В. Підготовка майбутніх учителів до формування в здобувачів початкової освіти текстотвірних умінь. Текст у дослідницьких парадигмах: теорія і практика: [колективна монографія] за заг.ред. О. М.Семенов. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022. – С. 206-232 3.Грона Н. В. Українська мова: підготовка до ЗНО, ДПА в закладах фахової передвищої освіти. Навчальний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 131 с. 4.Грона Н., Молочко С., Ющенко В., Попружна О. Теорія і практика створення аргументованих текстів на уроках української мови (есе, нарису, власного висловлення). Українська мова і література в школі. 2020, № 67. Науково-методичний збірник Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського. 101 с. 5.Кучеренко І. А., Пентилюк М. І. Теорія і технологія сучасного уроку української мови : навч.-метод. посіб. ; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон. : Айлант, 2022. 352 с.

10. Політика оцінювання

Поточний контроль здійснюємо на заняттях через:

- виконання практичних завдань на модульних контрольних робіт;
- індивідуальну та групову (у парах і групах) роботу;
- фронтальне усне опитування, перевірка рівня засвоєння теоретичного матеріалу за навчальними темами;
- бліц-опитування;
- письмові самостійні роботи (есе, доповіді, тези, методичні диктанти тощо);
- практичні, індивідуальні та самостійні завдання;
- розв'язання проблемних і творчих завдань;
- взаємоконтроль студентів у парах і групах; самоконтроль;
- тестові завдання;
- діагностика результатів самостійні роботи;
- проведення модульних контрольних робіт

Засоби оцінювання

- Поточне оцінювання (індивідуальне, групове і фронтальне опитування, самостійна робота, самоконтроль).
- Тематичне оцінювання (модульні контрольні роботи).
- Підсумкове оцінювання (залік, екзамен)

Співвідношення між національними та ЄКТС оцінками і рейтингом студента

Рейтинг студента, бали	Оцінка національна за складання	
	Диференційованого заліку	залік
90 - 100	Відмінно	Зараховано
75 - 89	Добре	
60 - 73	Задовільно	
00 - 59	Незадовільно	

У визначенні **екзаменаційної оцінки** викладач повинен керуватися наступним:

Критерії оцінювання	Шкала оцінювання (у балах)			
	25-22	21-19	18-15	14-0
Відповідність змісту	Відповідь студента повністю відповідає змісту питання. Усі основні проблеми визначені чітко.	Відповідь студента в основному відповідає змісту питання. Не всі основні проблеми визначені чітко.	Відповідь студента лише частково відповідає змісту питання. Основні проблеми визначені нечітко.	Відповідь студента не відповідає змісту питання. Основні проблеми не визначені.
Повнота і ґрунтовність викладу	Основні проблеми повністю і ґрунтовно розкриті.	Основні проблеми розкриті не досить повно і ґрунтовно.	Основні проблеми розкриті лише частково і без належної глибини.	Основні проблеми не розкриті.
Доказовість викладу	Студент демонструє високий рівень доказовості викладу матеріалу з питання. Він може викласти свою точку зору з проблем, що обговорюються.	Студент викладає матеріал, в основному аргументуючи методичні положення. Він відчуває труднощі у викладенні своєї точки зору щодо ряду проблем.	Студент викладає матеріал, майже не аргументуючи методичні положення. Він не має своєї точки зору щодо більшості проблем.	Доказовість викладу матеріалу і самостійні міркування відсутні.
Термінологічна коректність	Студент досить вільно й коректно користується методичною термінологією. Він володіє повним запасом методичних термінів.	Студент в основному правильно використовує методичну термінологію. Невелика кількість термінологічних помилок не перешкоджає розумінню змісту викладеного.	Студент допускає значну кількість термінологічних помилок, що ускладнює розуміння змісту викладеного. Він володіє обмеженим запасом методичних термінів.	Студент майже не користується методичною термінологією. Його запас методичних термінів мінімальний.
Точність виконання практичного завдання	Виконане студентом завдання є комунікативно орієнтованим, відповідає вимогам поетапного формування навичок і вмінь та враховує вікові особливості учнів.	Виконане студентом завдання є комунікативно орієнтованим, однак має незначні порушення логіки поетапного формування навичок і вмінь, врахування вікових особливостей учнів.	Виконане студентом завдання не є комунікативно орієнтованим, має серйозні порушення логіки поетапного формування навичок і вмінь та врахування вікових особливостей учнів.	Виконане студентом завдання не є комунікативно орієнтованим, не відповідає вимогам поетапного формування навичок і вмінь та не враховує вікових особливостей учнів.
Здатність до обґрунтування методичних рішень	Студент спонтанно і правильно реагує на запитання екзаменатора. Він здатний теоретично обґрунтувати вибір власних методичних рішень.	Студент адекватно реагує на запитання екзаменатора, однак він не досить впевнено обґрунтовує вибір власних методичних рішень.	Студент не зовсім адекватно реагує на запитання екзаменатора. Він не може обґрунтувати вибір власних методичних рішень.	Студент не здатний правильно реагувати на запитання екзаменатора. Він не може обґрунтувати вибір власних методичних рішень.

Система рейтингових балів для різних видів контролю подана в таблиці

<i>Вид діяльності</i>	<i>Коефіцієнт (вартість) виду роботи</i>	<i>Кільк. робіт</i>	<i>Результат</i>
Модуль 1			
Практичні заняття	10	5	50
Лабораторні заняття	10	1	10
Модульний контроль	20	1	20
<i>Модульний (поточний) рейтинговий бал</i>	80		
<i>Залік</i>	20		
Модуль 2			
Практичні заняття	10	4	40
Лабораторні заняття	15	1	15
Модульний контроль	20	1	20
<i>Модульний (поточний) рейтинговий бал</i>			75
<i>Екзамен</i>			25

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	Відмінно	A	Відмінно
82-89	Добре	B	Дуже добре
75-81		C	Добре
67-74	Задовільно	D	Задовільно
60-66		E	Достатньо
35-59	Незадовільно	FX	Незадовільно
1-34		F	Незадовільно

11. Політика дедлайнів.

Своєчасність виконання практичних завдань (домашні завдання) оцінюється в 1 бал. Відповідно максимальна оцінка за невчасно здані роботи зменшується на зазначену кількість балів. Винятком може бути наявність поважних причин несвоєчасної здачі зазначених робіт (хвороба, участь у зазначений час в інших видах навчальної, наукової й організаційної роботи, офіційна робота ЗВО за фахом).

12. Політика заохочень та стягнень.

За результатами навчальної, наукової або організаційної діяльності здобувачам вищої освіти курсу можуть нараховуватися додаткові бали – до 10 балів, залежно від вагомості досягнень. Види позанавчальної діяльності, за якими здобувачі заохочуються додат-

ковою кількістю балів: участь у проєктах (практичні. матеріали виступи), тези, статті та доповіді на науково-практичних конференціях

14. Політика академічної доброчесності.

Академічна доброчесність повинна бути забезпечена під час проходження цього курсу (принципи описані у Кодексі академічної доброчесності університету. Списування під час проміжного та підсумкового контролів, виконання практичних завдань на замовлення, підказки вважаються проявами академічної недоброчесності. До здобувачів вищої освіти, у яких було виявлено порушення академічної доброчесності, застосовуються різноманітні дисциплінарні заходи (включаючи повторне проходження окремих етапів).

14. Політика користування ноутбуками/смартфонами.

Прохання до здобувачів тримати смартфони переведеними у беззвучний режим протягом занять, так як дзвінки, листування та спілкування в соціальних мережах відволікають від проведення занять як викладача, так й інших здобувачів. Ноутбуки, планшети та смартфони не можуть використовуватися в аудиторіях під час проведення підсумкового контролю.

15. Список рекомендованих джерел

Базові

Нормативні документи:

1. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://mon.gov.ua/konczepczyia.pdf>
2. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/
3. Українська мова. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednyaosvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
4. Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 10-11-й клас. Рівень стандарту (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407)). Дивослово. 2018. №7-8. С. 2-15. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

5. Українська мова. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11-й клас. Профільний рівень (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407 // 32-60. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednyaosvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

6. Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН в основній і старшій школі закладів загальної середньої світи з навчанням українською мовою. URL: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/16NyRYEKgeQ4T5BE68Las2gn0q2MPyIWSWx-Vdw-zmA/edit?ts=5a364195#gid=337295027>

7. Програми курсів за вибором і факультативів з української мови. 8-11 класи / За заг. ред.. К.В. Таранік-Ткачук. К.: Грамота, 2012. 272 с.

8. Береш О.І., Гнаткович Т.Д., Ківеждій О.В. Шкурда М.І. Українська мова. 5-9 класи. Програми факультативних курсів для загальноосвітніх навчальних закладів. Ужгород: Гражда, 2015. 68 с.

9. Календарно-тематичні план з української мови. 5-11 класи. Тернопіль:СМП «Тайп», 2019. 184с.

10. Котусенко О. Т., Михайловська Н.А., Гнаткович Т.Д. Оцінювання навчальних досягнень учнів 5-9 класів з української мови та літератури.Методичні рекомендації. Ужгород, 2018. 96с.

Підручники, посібники, статті:

1. Біляєв О.М. Лінгводидактика рідної мови: навч.-мет. посібник . К.: Генеза. 2005. 179 с.

2. Голуб Н. Компетентнісно орієнтоване навчання української мови учнів ліцею: проблеми і перспективи. Концептуальні засади компетентнісного навчання української мови: збірник матеріалів круглого столу, присвяченого пам'яті члена-кореспондента НАПН України, доктора педагогічних наук, професора Біляєва Олександра Михайловича (15 березня 2019 р., м. Київ), Київ: Пед. думка, 2019. 124 с.

3. Горошкіна О.М. Теорія і практика навчання української мови в старших класах. Х. Вид.група «Основа», 2012. 171с. (Б-ка журн. «Вивчаємо українську мову та літературу». Вип.1 (98)).

4. Грибан Г.В., Кучерук О.Н. Практикум з методики викладання української мови. К.: Кондор, 2003.159 с.

5. Грона Н. В. Підготовка майбутніх учителів до формування в здобувачів початкової освіти текстотвірних умінь. Текст у дослідницьких парадигмах: теорія і практика:[колективна монографія] за заг.ред. О. М.Семеног. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022. – С. 206-232

6. Грона Н. В. Робота з медіатекстом у процесі підготовки фахівців різних напрямів. Вересень. Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал.2022. 2 (93).С.137-150.

7. Грона Н. В. Українська мова: підготовка до ЗНО, ДПА в закладах фахової передвищої освіти. Навчальний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 131 с.

8. Грона Н., Молочко С., Ющенко В., Попружна О. Теорія і практика створення аргументованих текстів на уроках української мови (есе, нарис,

власного висловлення). Українська мова і література в школі. 2020, № 67. Науково-методичний збірник Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського. 101 с.

9. Дороз В.Ф. Ларіна Т.Е. Сучасний урок (українська мова та література). Навчально-методичний посібник для студентів філологічних факультетів. Бердянськ: БДПУ, 2005. 84с.

10. Друшляк М., Семенов О., Грона Н., Пономаренко Н., Семеніхіна О. [Типологія інтернет-ресурсів для розвитку інфомедійної грамотності молоді](https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/4786). Інформаційні технології і засоби навчання, 2022, Том 88, №2, 1-11. Режим доступу: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/4786>

11. Заболотний О.В. Українська мова: (рівень стандарту) : підр. для 11-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: Генеза, 2019. 240с.

12. ЗНО-2021: оновлені сертифікаційні роботи з української мови та української мови і літератури. URL: <https://testportal.gov.ua/zno-2021-onovleni-sertyfikatsijni-roboty-zukrayinskoyi-movy-ta-ukrayinskoyi-movy-i-literatury>

13. Караман С. Методика навчання української мови в гімназії. К. : Ленвіт, 2000. 272 с.

14. Караман С. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс: Посібник для студентів пед.уні-верситетів та інститутів/колектив авторів М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман. К.: Ленвіт, 2011.366 с.

15. Кочан І. М., Захлюпана Н. М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2005. 250 с.

16. Кучеренко І. А., Пентилюк М. І. Теорія і технологія сучасного уроку української мови : навч.-метод. посіб. ; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон. : Айлант, 2022. 352 с.

17. Методика вивчення української мови в школі / О. М. Біляєв, В. Я. Мельничайко, М. І. Пентилюк та ін. К. : Рад. ш., 1987. 246 с.

18. Методика викладання української мови в середніх освітніх закладах за ред.М. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2009. 400 с.

19. Навчання української мови в старшій школі на академічному рівні : посіб. для вчителя / [авт. кол.: Шелехова Г.Т., Голуб Н.Б., Бондаренко Н.В., Новосолова В.І., Федорчук Т.М., Косянчук С.В.]. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 208 с.

20. Наумчук М.М., Лушпинська Л.П. Словник-довідник основних термінів і понять з методики української мови: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2003.

21. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.

22. Олійник А. Перевірка якості знань старшокласників з морфології української мови на профільному рівні в умовах дистанційного навчання. *Українська мова і література в школі*: науково-методичний журнал. 2020. №5. С. 7–9.

23. Омельчук С. А. Навчання морфології української мови на засадах дослідницького підходу: теорія і практика. К. : Генеза, 2014.368 с.

24. Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців: монографія. Київ: Видавничий дім «КиєвоМогилянська академія», 2019. 356 с.

25. Пентилюк М. Методика навчання української мови у таблицях і схемах: навч. посіб. / М. І. Пентилюк, Т. Г. Онукевич. К. : «Ленвіт», 2006. 134 с.
26. Плиско К. Теорія і методика навчання української мови в середній школі. Харків : ХДПУ, 2001. 115 с.
27. Попова Л. О. Методика компетентнісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту : метод. посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 138 с
28. Практикум з методики навчання української мови / Колектив авторів за редакцією М. І. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2003. 302 с.
29. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах : модульний курс : посібник для студентів / Кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2011. 366 с.
30. Попова Л. Від слова до тексту: теоретико-практичний аспект використання стилістичних вправ. *Українська мова і література в школах України* : наук.-метод. та літ.-мист. журн. 2019. № 5. С. 42-44.
31. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб. / Кол. авторів за ред. М.І. Пентилюк.К. : Ленвіт, 2015. 320 с.
32. Словник-довідник з української лінгводидактики : навчальний посібник за ред. М. І. Пентилюк, О. М. Горошкіна, Н. Єсаулова, О. Лук'янченко та ін.. К. : Ленвіт, 2003. 149 с.
33. Хомич Т. Уміння говорити – візитівка сучасного освітянина.
34. Формування мовної особистості в сучасному полікультурному суспільстві: Матеріали II Міжрегіональної науково-практичної конференції педагогічних, науково-педагогічних працівників та студентів (м. Чернігів, 21 лютого 2020 р.). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 203 с. С. 158 – 162.
35. Хомич Т. Аналіз помилок у методиці здійснення морфемного й словотвірного аналізів. Полілог культур: освітній і культурологічний аспекти. Всеукраїнська науково-практична конференція (26 березня 2013 року). Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2013. С. 130 – 132.

Навчальний посібник

**Грона Н. В.
Хомич Т. Л.**

**ПРАКТИКУМ
З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СТАРШІЙ ШКОЛІ**

*Навчальний посібник для магістрантів спеціальності
014 Середня освіта
Предметна спеціальність – 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)
Додаткова предметна спеціальність – 014.02 Середня освіта
(Мова та зарубіжна література (англійська мова))*

Технічний редактор – І. П. Борис
Комп'ютерна верстка та макетування – В. М. Косяк

Підписано до друку	Формат 60x84/16	Папір офсетний
Гарнітура Times New Roman	Обл.-вид. арк. 5,83	Тираж 50 прим.
Замовлення №	Ум. друк. арк. 7,23	

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3-А
(04631] 7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net
www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.